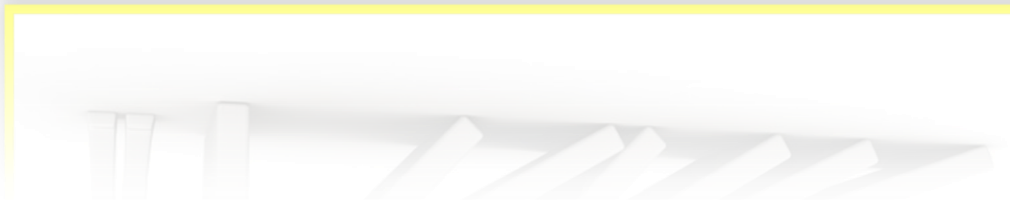

De controlerend accountant en het mogelijk risico van discontinuïteit.

Het handelen van de controlerend accountant onder een vergrootglas.

Rik Packbier

AFSTUDEERSCRIPTIE

Hoe dient de controlerend accountant om te gaan met het mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening?

Faculteit:	Commercieel en Financieel Management
Opleiding:	Accountancy
Student:	Rik Packbier
Studentnummer:	1136089
Jaar:	2014
Periode:	03-02-2014 t/m 08-05-2014
Datum van publicatie:	06-06-2014
Naam van de organisatie:	EY
Adres van de organisatie:	Stationsplein 8c 6221 BT Maastricht
Telefoonnummer van de organisatie:	088 407 1000
Bedrijfsmentor:	Bjorn Kamps
Docentbegeleider:	Mark Palmen

Voorwoord

In de periode van 3 februari tot en met 8 mei 2014 heb ik gedurende een 13 weken durende stage mijn afstudeerscriptie geschreven. Deze afstudeerscriptie maakt deel uit van het afstudeertraject van de opleiding Accountancy, faculteit Commercieel en Financieel Management, aan Zuyd Hogeschool te Sittard.

Deze afstudeerstage heb ik gelopen bij EY te Maastricht. EY behoort tot de vier grootste accountantskantoren ter wereld en is gespecialiseerd in het verlenen van diensten met betrekking tot accountancy en belastingadvies.

Het onderwerp van mijn afstudeerscriptie is: 'Hoe dient de controlerend accountant om te gaan met het mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening?'. Dit onderwerp is gedurende de stage binnen de kaders van EY uitgewerkt tot een volwaardige scriptie.

Tijdens de afstudeerstage is mij de mogelijkheid geboden om mee te lopen bij het verrichten van werkzaamheden voor klanten. Derhalve heb ik gedurende de stage ook een beeld kunnen krijgen van de praktijk van het accountantsberoep. Dit was een waardevolle en leerzame ervaring. Op deze manier heb ik mijn kennis op het gebied van accountancy kunnen verbeteren en heb ik ook het werken op Hbo-niveau kunnen ervaren.

Bij deze wil ik graag gebruik maken van de gelegenheid om EY Maastricht te bedanken voor de prettige en leerzame samenwerking gedurende de afgelopen 13 weken. In het bijzonder wil ik Bjorn Kamps bedanken voor het begeleiden van mij gedurende mijn afstudeerstage en het helpen bij het tot stand brengen van een degelijk onderzoek en degelijke afstudeerscriptie. Daarnaast wil ik graag docentbegeleider Mark Palmen bedanken voor de ontzettend plezierige en effectieve begeleiding gedurende mijn afstudeerstage.

Maastricht, 6 juni 2014

Managementsamenvatting

Bij het samenstellen en controleren van de jaarrekening dient de continuïteitsveronderstelling in acht te worden genomen. Deze veronderstelling vormt één van de basisbeginselen voor het opstellen van de jaarrekening. De continuïteitsveronderstelling gaat er vanuit dat de continuïteit van de onderneming als geheel gewaarborgd is. Het management van de gecontroleerde onderneming is verantwoordelijk voor het samenstellen van deze veronderstelling. De controlerend accountant dient op zijn beurt deze veronderstelling te controleren en te beoordelen.

Door de economische crisis ligt de continuïteit van ondernemingen onder een vergrootglas. Continuïteit is niet langer een vanzelfsprekendheid. Derhalve dient ook de continuïteitsveronderstelling steeds beter beoordeeld te worden. Vanuit het maatschappelijk verkeer bestaat bovendien de verwachting dat de controlerend accountant bij het verstrekken van zijn verklaring ook rekening heeft gehouden met deze veronderstelling. Recente faillissementen en boekhoudschandalen hebben de discussie omtrent de verantwoordelijkheden van de accountant bij een mogelijk risico van discontinuïteit weer versterkt.

Door middel van het verrichten van literatuuronderzoek, het afnemen van interviews en het uitvoeren van dossieronderzoek wordt een antwoord gegeven op de volgende centrale vraagstelling:

Hoe dient de controlerend accountant om te gaan met het mogelijke risico van discontinuïteit in de jaarrekening?

Ten eerste dient de controlerend accountant de huidige wet- en regelgeving met betrekking tot het continuïteitsbeginsel in acht te nemen. Hierbij zijn met name het Burgerlijk Wetboek; de Raad voor de Jaarverslaggeving; de Nadere Voorschriften voor Controle en Overige Standaarden; de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants; de International Financial Reporting Standards en de intern bij EY gehanteerde richtlijnen van belang. Uit deze wet- en regelgeving blijkt dat wanneer er sprake is van een mogelijk risico van discontinuïteit dan wel wanneer er daadwerkelijk sprake is van discontinuïteit, de controleaanpak een grote verandering ondergaat. Met name op het gebied van toe te voegen toelichtingen, te hanteren grondslagen en te verstrekken verklaringen ondergaat de controleaanpak veel wijzigingen. Wanneer daadwerkelijk sprake is van discontinuïteit moet bijvoorbeeld de continuïteitsveronderstelling worden losgelaten en dient de jaarrekening gewaardeerd te worden op basis van de liquidatiegrondslagen. Het doel hiervan is om de gebruikers van de jaarrekening een zo goed mogelijk beeld te schetsen van het verwachte liquidatiesaldo.

Een mogelijk risico van discontinuïteit of daadwerkelijke discontinuïteit kan door de controlerend accountant geconstateerd worden. Er zijn zogenaamde discontinuïteitsindicatoren te onderkennen. Met name op het financieel en bedrijfsmatig gebied kan de controlerend accountant in aanraking komen met deze indicatoren. Een negatief eigen vermogen of het niet nakomen van lening overeenkomsten vormen voorbeelden van mogelijke discontinuïteitsindicatoren. Het professional judgement van de controlerend accountant speelt bij het beoordelen van deze indicatoren een grote rol. Wet- en regelgeving verschaft namelijk geen uitputtende opsomming van mogelijke indicatoren waarmee de controlerend accountant rekening moet houden. Ook bestaat er geen standaard

werkprogramma waarin wordt aangegeven wat de controlerend accountant moet doen wanneer hij in aanraking komt met een discontinuïteitsindicator. Normaal gesproken zal de accountant additionele werkzaamheden verrichten om met zekerheid te kunnen vaststellen dat er sprake is van mogelijke discontinuïteit of om vast te stellen dat dit niet het geval is.

Aangezien het werk van de controlerend accountant steeds meer onder grote druk komt te staan, is er door de International Accounting Standards Board een voorstel gelanceerd om de informatievoorziening richting het maatschappelijk te verbeteren en om de verwachtingskloof die er momenteel heerst tussen het maatschappelijk verkeer en de controlerend accountant te verkleinen. In dit voorstel genaamd 'Improving the Auditor's Report' worden verschillende veranderingen aangekondigd met betrekking tot de controleverklaring. Voor deze scriptie zijn enkel de wijzigingen op het gebied van de continuïteitsveronderstelling relevant. Aan de hand van dit voorstel dient de controlerend accountant te allen tijde expliciet in de verklaring aan te geven of er een risico van discontinuïteit aanwezig is en of er materiële onzekerheden met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling bestaan. Aangezien dit voorstel naar alle waarschijnlijkheid pas vanaf 2015 verplicht gesteld gaat worden, hebben verschillende ondernemingen in 2014 dit voorstel vrijwillig toegepast. Deze ondernemingen hebben hier vrijwillig voor gekozen omdat ze op die manier voor kunnen lopen op andere ondernemingen en omdat ze naar alle waarschijnlijkheid geen risico op discontinuïteit hebben. Doordat het voorstel nog niet uniform gevolgd wordt, is het de vergelijkbaarheid tussen ondernemingen onderling niet ten goede gekomen. Bovendien wordt momenteel nog erg vastgehouden aan de standaardteksten en wordt derhalve geen nieuwe diepgaandere informatie verschaft richting het maatschappelijk verkeer.

Om de waakzaamheid van de controlerend accountant met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling ook in de toekomst te handhaven, zal er geen standaard opsomming moeten worden samengesteld van mogelijke discontinuïteitsindicatoren. Per onderneming en per situatie dient beoordeeld te worden welke indicatoren mogelijk een risico spelen en welke additionele werkzaamheden in dat geval eventueel dienen te worden uitgevoerd. Om de informatievoorziening richting het maatschappelijk verkeer en andere gebruikers van de jaarrekening te optimaliseren zal bovendien moeten worden afgeweken van het enkel vermelden van standaardteksten in de verklaring. De controlerend accountant zal aan de hand van een vaste lay-out zijn eigen kijk in de verklaring moeten kunnen opnemen. Bovendien zal onderbouwd moeten worden waarom er sprake is van een mogelijk risico van discontinuïteit, maar ook waarom er eventueel geen sprake van discontinuïteit is bij de gecontroleerde onderneming. Pas dan kunnen echte onzekerheden en misplaatste verwachtingen bij het maatschappelijk verkeer weggenomen worden.

Inhoudsopgave

Voorwoord.....	2
Managementsamenvatting.....	3
1 Inleiding	6
1.1 Aanleiding	6
1.2 Doelstelling.....	8
1.3 Probleemstelling.....	8
1.4 Onderzoeksaanpak.....	9
1.5 Leeswijzer	10
1.6 Theoretisch kader.....	11
2 Huidige wet- en regelgeving en interne EY richtlijnen	12
2.1 Het Burgerlijk Wetboek	13
2.2 De Raad voor de Jaarverslaggeving	15
2.3 De Nadere Voorschriften voor Controle en Overige Standaarden	16
2.4 De Verordening gedrags- en beroepsregels accountants	17
2.5 International Financial Reporting Standards	19
2.6 Interne EY Richtlijnen	20
3 Impact van discontinuïteit	21
3.1 Controleverklaring.....	22
3.2 Toelichting.....	24
3.3 Grondslagen	25
4 Discontinuïteitsindicatoren	27
4.1 Financiële indicatoren	28
4.2 Bedrijfsmatige indicatoren.....	33
4.3 Overige indicatoren.....	35
4.4 Praktijkbeschrijvingen	36
5 Controleverklaring 2.0	43
5.1 Improving the Auditor's Report.....	43
5.2 Verstrekte verklaringen.....	45
6 Conclusies & Aanbevelingen	52
6.1 Conclusies.....	52
6.2 Aanbevelingen.....	54
Zelfreflectie.....	55
Literatuurlijst	57
Slotverklaring.....	60
Bijlagen.....	61
Bijlage 1 Grafiek Faillissementen	61
Bijlage 2a Artikel 362	61
Bijlage 2b Artikel 384	62
Bijlage 2c Artikel 393.....	63
Bijlage 3 Going Concern Enabler	65

Hoofdstuk 1 Inleiding

Momenteel behoort Ernst&Young (hierna EY) tot de vier grootste accountantskantoren ter wereld. De vier grootste accountantskantoren, de zogenaamde big-4, zijn momenteel Deloitte, PWC, KPMG en EY. Wereldwijd werken ruim 152.000 mensen verdeeld over meer dan 140 landen bij EY. Accountancy en belastingadvies vormen samen de core business van EY. Deze diensten worden niet alleen aan ondernemingen verleend, maar ook aan non-profitorganisaties, overheidsinstanties en particulieren. De strategie is gebaseerd op de pijlers 'Optimale focus op winnen in onze markt'; 'Samenstellen van de best presterende teams' en 'Versterk globaal, bemachtig lokaal'. In kantoor Maastricht zijn ongeveer 70 werknemers actief, verdeeld over de afdelingen samenstel, controle en belastingadvies. Gezamenlijk wordt er gestreefd naar een zo optimaal mogelijke wijze van dienstverlening. (EY, 2014)

1.1 Aanleiding

Bij het samenstellen en controleren van de jaarrekening, beide kernactiviteiten van EY, dient de continuïteitsveronderstelling, die één van de uitdrukkelijk in de wet en de Raad voor de Jaarverslaggeving vastgelegde beginselen vormt voor het opmaken van de jaarrekening, in acht te worden genomen. Bij deze veronderstelling ligt de nadruk op de continuïteit van de onderneming als geheel. Hierbij spelen zowel financiële, bedrijfsmatige als overige factoren een grote rol. De jaarrekening van een onderneming dient namelijk een getrouw beeld te geven van de werkelijke financiële situatie van de onderneming. 'Een jaarrekening waarop de gebruiker kan steunen; een jaarrekening die een adequate afspiegeling is van de bedrijfsdrukke, het vermogen en het resultaat van het afgesloten boekjaar en tevens, in het jaarverslag, informeert over de verwachte ontwikkelingen in de periode die net gestart is'(NBA, 2013).

Sinds het begin van de kredietcrisis in 2008 ligt de continuïteit van ondernemingen onder een vergrootglas. Steeds meer ondernemingen komen in continuïteitsproblemen en het aantal echte faillissementen is drastisch gestegen. Zie voor de toelichtende grafiek bijlage 1 (CBS, 2014). Continuïteit is niet langer een vanzelfsprekendheid en het wordt alsmaar lastiger om een goede inschatting te maken van de continuïteit. Bovendien wordt door veel ondernemingen de impact van de kredietcrisis op de continuïteitsveronderstelling niet of nauwelijks erkend.

De controlerend accountant speelt een grote rol bij de continuïteitsveronderstelling. Hij is namelijk verantwoordelijk voor het beoordelen van de continuïteitsveronderstelling van het management van de te controleren onderneming. Bovendien bestaat er vanuit het maatschappelijk verkeer(stakeholders) steeds meer de verwachting dat de accountant bij zijn goedkeurend oordeel ook de continuïteitsveronderstelling nadrukkelijk heeft beoordeeld en hierover ook duidelijk rapporteert. Recente faillissementen en boekhoudschandalen hebben de discussie omtrent de verantwoordelijkheden van de accountant, indien er sprake is van een mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening, vergroot. Regelmatig zijn er in het verleden goedkeurende verklaringen afgegeven, terwijl nog geen jaar later dezelfde onderneming failliet werd verklaard.

Bekend voorbeeld hiervan vormt de DSB Bank. In juni 2009 werd een goedkeurende verklaring verstrekt waarna in oktober alsnog het faillissement volgde (DSB, 2014). Vanuit het maatschappelijk verkeer en de betreffende onderneming wordt dan vaak, zoals in dit geval, met de beschuldigende vinger naar de accountant gewezen.

In standaard 570 van de Nadere Voorschriften voor Controle en Overige Standaarden wordt aangegeven dat de periode die het management in acht moet nemen bij het beoordelen van de continuïteit minimaal twaalf maanden moet omvatten, vanaf de einddatum van de financiële overzichten (NBA, 2013). Deze minimale periode staat echter onder druk, aangezien de eindejaarscontrole regelmatig pas eind eerste kwartaal, begin tweede kwartaal of zelfs nog later plaatsvindt. De periode die dus vanaf de eindejaarscontrole nog van deze minimale periode resteert, kan in bepaalde gevallen nog slechts een beperkte periode omvatten. Regelmatig zal de accountant mede daardoor 'eisen' dat er een langere periode in acht wordt genomen door de directie van de onderneming bij het inschatten van de continuïteit. Deze langere periode zal tevens in acht moeten worden genomen indien de accountant eventuele toekomstige gebeurtenissen onderkent die een bedreiging kunnen vormen voor de continuïteit. De omstandigheden binnen en zelfs buiten de onderneming kunnen zich snel en onvoorzien wijzigen, waardoor de accountant niet altijd de juiste schatting kan maken. Middels het axiomatisch voorbehoud en de redelijke mate van zekerheid die verstrekt wordt bij de jaarrekeningcontrole, kan en mag dit echter ook niet altijd verwacht worden van de accountant. Het axiomatisch voorbehoud heeft betrekking op fouten in de jaarrekening die naar hun aard niet behoeven te worden ontdekt door de accountant. Indien de oorzaak hiervan onder het axiomatisch voorbehoud valt, kan de accountant niet aansprakelijk worden gehouden. Oorzaken die binnen het axiomatisch voorbehoud vallen zijn onder andere het feit dat de accountant niet op elk gebied deskundig kan zijn en het feit dat de accountant niet altijd en overal aanwezig kan zijn. Het maatschappelijk verkeer is regelmatig niet bekend met deze principes en verwacht absolute zekerheid te ontvangen van de controlerend accountant. Indien de accountant bij het beoordelen van de continuïteitsveronderstelling tot de conclusie komt dat er sprake is van gerede twijfel omtrent deze veronderstelling, wordt de continuïteitsveronderstelling los gelaten en dienen er aanvullende werkzaamheden te worden uitgevoerd. Naast de gerede twijfel kan ook een besluit tot liquidatie of het beëindigen van bedrijfsactiviteiten leiden tot het loslaten van de continuïteitsveronderstelling. De grondslagen die in de jaarrekening gehanteerd worden, hangen direct samen met de gehanteerde continuïteitsveronderstelling. Bij continuïteit wordt de going-concern gedachte gehanteerd en bij discontinuïteit dient gewaardeerd te worden op liquidatiewaarde. Het loslaten van deze continuïteitsveronderstelling kan derhalve leiden tot een afwijkende controleaanpak.

Door de steeds toenemende druk op het werk van de accountant, wordt er meer en meer gediscussieerd over de manier waarop de accountant dient om te gaan met het mogelijke risico van discontinuïteit in de jaarrekening. Vanuit verschillende hoeken gaan er geluiden op om de wet- en regelgeving aan te passen. Zo wordt er bijvoorbeeld door de International Accounting Standards Board (hierna: IASB) in het voorstel genaamd 'Improving the Auditor's Report' gesproken over een nieuwe controleverklaring, waarin altijd expliciet een oordeel over het passend zijn van de continuïteitsveronderstelling dient te worden opgenomen (Groot, 2012). Onlangs heeft Beursfonds Sligro de primeur gehad, om als eerste een zogenaamde uitgebreide accountantsverklaring te ontvangen (KPMG, 2013). In deze uitgebreide accountantsverklaring is ook een toelichting op de continuïteitsveronderstelling opgenomen. De overeenkomst tussen de voorstellen van de

verschillende regelgevende instanties is dat er gestreefd wordt naar een sterkere informatie-verstrekkende en controlerende rol van de accountant door het belang van de continuïteitsveronderstelling te verhogen.

1.2 Doelstelling

Er bestaan al veel verschillende wetten, regels en voorschriften omtrent de continuïteit in de jaarrekening. Regelmatig worden deze echter als onduidelijk ervaren. Om een hogere mate van duidelijkheid te verschaffen richting de controlerend accountant, dient er duidelijk in kaart te worden gebracht hoe continuïteitsrisico's tijdig en volledig kunnen worden herkend. Daarnaast heerst er veel onduidelijkheid over hoe de accountant moet handelen indien er daadwerkelijk sprake is van een mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening. Het doel van dit onderzoek is dan ook om duidelijk in kaart te brengen hoe de controlerend accountant moet handelen indien er sprake is van een mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening. Onder 'handelen' wordt in deze context verstaan: het handelen van de accountant vanaf het herkennen van de mogelijke risico's van discontinuïteit tot aan het uiteindelijk afgeven van de toepasselijke controleverklaring. Het huidige voorstel, 'Improving the Auditor's Report' van de International Accounting Standards Board, wordt gedurende het onderzoek beschreven en getoetst. Door middel van dossieronderzoek op afgegeven verklaringen en participerende observatie zal er bovendien sprake zijn van een directe link met de praktijk. De doelstelling van het onderzoek vormt tevens de afbakening van de centrale vraag ofwel probleemstelling.

1.3 Probleemstelling

De probleemstelling en daarmee de centrale vraagstelling is direct afgeleid van bovenstaande aanleiding tot het onderzoek en doelstelling van het onderzoek. De centrale vraagstelling is als volgt geformuleerd:

Hoe dient de controlerend accountant om te gaan met het mogelijke risico van discontinuïteit in de jaarrekening?

Om tot een gedegen antwoord op deze probleemstelling te komen, zijn er vijf deelvragen geformuleerd. Deze deelvragen zijn als volgt:

- *Hoe vult de huidige wet- en regelgeving en het werkprogramma het handelen van de controlerend accountant in bij een mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening?*
De beantwoording van deze deelvraag gebeurt aan de hand van de Nederlandse en internationale wet- en regelgeving. Hiernaast zal ook gekeken worden naar de richtlijnen die binnen EY worden gehanteerd.
- *Wat is de impact van een mogelijk risico van discontinuïteit op de af te geven controleverklaring, toelichting en toe te passen grondslagen?*
Zoals in de aanleiding tot het onderzoek is beschreven, kan de continuïteitsveronderstelling leiden tot verschillende werkzaamheden en derhalve impact hebben op de af te geven verklaringen, toelichtingen en toe te passen grondslagen. In deze deelvraag wordt de impact van het mogelijk risico van discontinuïteit uitgebreid uiteengezet.

- *Welke indicatoren kunnen een signaal vormen voor een mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening?*

Deze deelvraag dient duidelijk in kaart te brengen welke financiële, bedrijfsmatige en overige factoren een grote rol kunnen spelen, dan wel een aanleiding kunnen vormen voor een mogelijk risico van discontinuïteit. Hierbij zal ook dossieronderzoek worden uitgevoerd om de verschillende indicatoren in reeds afgesloten dossiers te herkennen. Daarnaast zal middels het interviewen van controlerend accountants geprobeerd worden degelijke en verklarende praktijksituaties te schetsen.

- *Welke voorstellen om de wet- en regelgeving ten aanzien van een mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening te versterken zijn er?*

Door de discussie die bestaat omtrent de verantwoordelijkheden van de accountant indien er een mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening schuilt, worden er door de regelgevende instanties voorstellen gedaan om de informatieverstrekken en controlerende rol van de accountant te versterken. Bij deze deelvraag wordt dieper ingegaan op het voorstel van de IASB genaamd 'Improving the Auditor's Report'.

- *Wat is de impact van dit vernieuwde voorstel op de in 2014 afgegeven controleverklaringen?*
Middels dossieronderzoek zal worden geanalyseerd wat de impact van het voorstel van de IASB is op de controleverklaringen. Diverse in 2014 verstreekte verklaringen zullen hierbij besproken en geanalyseerd worden.

1.4 Onderzoeksaanpak

Het onderzoek soort dat in dit onderzoek wordt toegepast is een kwalitatief onderzoek. De onderzoeker kan zich tijdens een kwalitatief onderzoek aanpassen aan de omstandigheden tijdens het onderzoek. De benadering is daarmee open en flexibel; bovendien wordt ingegaan op de achtergronden van de verzamelde gegevens. De beleving door de onderzochte staat centraal. Kwalitatief onderzoek is daarmee interpretatief van aard. Centraal staat de betekenis die de onderzochte aan situaties geeft, ofwel de subjectieve betekenisverlening. Er wordt in dit onderzoek vrijwel niet of nauwelijks gewerkt met cijfermatige gegevens. (Verhoeven, 2011)

Gedurende het onderzoek worden verschillende onderzoeksmethoden toegepast. Er wordt voornamelijk gebruik gemaakt van literatuuronderzoek, participerende observatie, bronnenstudie, dossieronderzoek en interviews. Door deze onderzoeksmethoden toe te passen tracht de onderzoeker voldoende informatie tot zijn beschikking te krijgen om tot een conclusie te komen. Door een breed scala aan methoden toe te passen wordt er vanuit verschillende kanten informatie gegenereerd, waardoor de kennis van de onderzoeker met betrekking tot het continuïteitsbeginsel divers en diep wordt.

Gedurende het gehele onderzoek, maar ook al vooraf, zal er literatuuronderzoek worden verricht. Bij de beantwoording van de deelvragen zal derhalve altijd gesteund worden op de kennis die is opgedaan gedurende het literatuuronderzoek. Naast het bestuderen van externe literatuur worden eveneens de aanwezige bronnen binnen EY bestudeerd. Deze bronnen dienen tevens als hulpmiddel

bij de beantwoording van de verschillende deelvragen en natuurlijk de uiteindelijke centrale vraagstelling. Bronnenstudie behoort daarom ook tot de onderzoeksmethoden die gedurende de gehele onderzoeksperiode van belang zal zijn.

Door actief deel te nemen bij controlewerkzaamheden en discussies over de continuïteit van klanten, wordt tevens onderzoek uitgevoerd in de vorm van participerende observatie. 'Bij participerende observatie neemt de onderzoeker deel aan het dagelijks leven van personen (in dit geval de accountant) en verzamelt tegelijkertijd gegevens' (Verhoeven, 2011). Indien de mogelijkheid bestaat om deel te nemen in een controle bij een klant met een risico van discontinuïteit zal dit zeker gebeuren.

Gedurende het onderzoek worden interviews gehouden met meerdere werknemers van EY en de afdeling vaktechniek. Op die manier wordt in kaart gebracht, over welke kennis de accountant momenteel met betrekking tot deze kwestie beschikt en wat de visie van de accountant daarop is. De kennis opgedaan bij het vak Communicatieve Vaardigheden Nederlands zal gebruikt worden bij het samenstellen van een degelijk interview. Daarnaast worden de interviewvragen geformuleerd na kennisneming van het hierna beschreven dossieronderzoek.

In het begin, maar ook gedurende het onderzoek, vindt er dossieronderzoek plaats. In het begin zal middels dossieronderzoek worden gekeken naar mogelijke discontinuïteitsindicatoren. Bij het beschrijven van de casussituaties wordt ook gebruik gemaakt van dossieronderzoek. Aan het eind van het onderzoek worden verstrekte verklaringen geanalyseerd.

1.5 Leeswijzer

Onderstaand wordt de hoofdstukindeling van dit onderzoek weergegeven:

Hoofdstuk 1: Inleiding

In dit hoofdstuk worden de aanleiding tot het onderzoek, de doelstelling van het onderzoek, de daadwerkelijke probleemstelling, de onderzoeksaanpak, de leeswijzer en het theoretisch kader waarin het onderzoek is geschreven uiteengezet.

Hoofdstuk 2: Huidige wet- en regelgeving en richtlijnen

De actuele wet- en regelgeving en binnen EY gehanteerde richtlijnen met betrekking tot de continuïteitskwestie worden beschreven en toegelicht.

Hoofdstuk 3: Impact van discontinuïteit

Aangezien een mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening een andere controleaanpak vereist, wordt in dit hoofdstuk dieper ingegaan op de daadwerkelijke impact van een mogelijk risico van discontinuïteit op de uit te voeren controle.

Hoofdstuk 4: Discontinuïteitsindicatoren

Dit hoofdstuk wordt ingevuld door een uitgebreide uiteenzetting van indicatoren die een mogelijk risico van discontinuïteit zouden kunnen veroorzaken. De opsomming weergegeven in dit hoofdstuk

heeft geen limitatief karakter, maar vormt een aanzet tot de analyse van de accountant en de ondernemer.

Hoofdstuk 5: Verbetervoorstel ten aanzien van discontinuïteit

Door de toenemende druk op het werk van de accountant, worden er verschillende voorstellen gedaan om de wet- en regelgeving ten aanzien van een mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening te versterken. In dit hoofdstuk wordt dieper ingegaan op het voorstel van de IASB genaamd 'Improving the Auditor's Report'. Bovendien wordt in dit hoofdstuk middels het houden van interviews en het doen van onderzoek een analyse uitgevoerd op de in 2014 verstrekte verklaringen.

1.6 Theoretisch kader

Bij het opstellen van de jaarrekening dient door de ondernemingsleiding vier verschillende basisbeginselen in acht te worden genomen. Deze vier beginselen zijn achtereenvolgens:

- Voorzichtigheidsbeginsel;
- Realisatiebeginsel;
- Matchingbeginsel;
- Continuïteitsbeginsel.

In deze scriptie zal het vierde beginsel, het continuïteitsbeginsel, een grote rol spelen. Het theoretisch kader dat in dit onderzoek met name zal worden gehanteerd, focust zich derhalve ook op dit beginsel. Bovendien bestaat het theoretisch kader voornamelijk uit reeds bestaande documenten. Onder deze bestaande documenten worden met name de huidige wet- en regelgeving, interne EY richtlijnen en reeds afgesloten dossiers verstaan. De huidige wet- en regelgeving wordt opgesplitst in Nederlandse en internationale wet- en regelgeving. Met name standaard 570 inzake continuïteit van NV COS zal veelal bestudeerd en toegepast worden. Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van de regelgeving zoals uiteengezet in de Raad voor de Jaarverslaggeving en International Financial Reporting Standards. 'Voor de Nederlandse verslaggeving zijn voor wat betreft het hanteren van het continuïteitsbeginsel vooral de teksten van Titel 9 Boek 2 BW art. 384 lid 3, Richtlijn voor de Jaarverslaggeving 170 en artikel 25 van IAS 1 Presentation of Financial Statements relevant' (Romers, n.d.). Naast eerder genoemde wet- en regelgeving wordt ook de in 2014 in werking getreden Verordening gedrags- en beroepsregels accountants gebruikt bij het uitwerken van de deelvragen. De interne EY richtlijnen die voor het onderzoek gebruikt worden, zullen met name voortvloeien uit het binnen EY gehanteerde werkprogramma Global Audit Methodology (hierna: GAMx). Tenslotte fungeert het interne handboek als bron gedurende het onderzoek. Om naast de theoretische beschrijving van verschillende aspecten van het onderzoek een directe link met de praktijk te leggen, worden reeds afgeronde of nog openstaande dossiers gebruikt bij het beschrijven van mogelijke risico's in de jaarrekening, maar ook bij het uitwerken van de casussituaties. Deze dossiers worden vertrouwelijk behandeld, waardoor een concrete vermelding van de betreffende klant in het onderzoek niet zal plaatsvinden.

Hoofdstuk 2 Huidige wet- en regelgeving en interne EY richtlijnen

Bij de controle van de jaarrekening dient de controlerend accountant de vigerende wet- en regelgeving in acht te nemen. De accountant werkzaam bij EY, dient naast de algemeen voor elke accountant geldende wetten en regels, ook te handelen volgens de opgestelde interne EY richtlijnen. Deze richtlijnen en wet- en regelgeving vormen het uitgangspunt voor het accountantsberoep. In zowel de algemene wetten en regels als de interne richtlijnen wordt aandacht besteed aan de eerder beschreven continuïteitsveronderstelling. In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de volgende regelgeving en richtlijnen behandeld:

- Het Burgerlijk Wetboek;
- De Raad voor de Jaarverslaggeving;
- De Nadere Voorschriften voor Controle en Overige Standaarden;
- De Verordening gedrags- en beroepsregels accountants;
- De International Financial Reporting Standards;
- De Interne EY Richtlijnen.

Aan de hand van een beschrijving van de actuele wet- en regelgeving en interne richtlijnen wordt duidelijk in kaart gebracht hoe er momenteel gehandeld dient te worden indien er sprake is van een mogelijk risico van discontinuïteit voor de jaarrekening. Hierbij wordt enkel dieper ingegaan op de voor het continuïteitsprincipe relevante wet- en regelgeving en interne richtlijnen.

Alle bovengenoemde wetten, regels en richtlijnen verstrekken direct richtlijnen voor de op te stellen en te controleren jaarrekening. De VGBA heeft echter betrekking op het handelen van de accountant en geeft derhalve geen directe richtlijnen voor het opstellen dan wel controleren van de jaarrekening. Bovengenoemde wet- en regelgeving met betrekking tot de jaarverslaggeving is echter niet zomaar van toepassing op alle ondernemingen. De grootte van de betreffende onderneming is medebepalend voor de toe te passen regelgeving. In onderstaande tabel wordt de categorie-indeling van ondernemingen weergegeven.

	Klein	Middelgroot	Groot
Balanstotaal	< 4,4 miljoen	< 17,5 miljoen	> 17,5 miljoen
Netto-omzet	< 8,8 miljoen	< 35 miljoen	> 35 miljoen
Aantal werknemers	< 50	< 250	> 250

Tabel 1: Categorie-indeling ondernemingen

Indien de te controleren onderneming twee achtereenvolgende jaren aan twee van de drie criteria voldoet, dient ze ingedeeld te worden in de bijbehorende categorie. Deze categorie is medebepalend voor de toe te passen regels. Zo is het voor kleine ondernemingen toegestaan om de jaarrekening op te stellen op basis van fiscale wet- en regelgeving. Voor hen is het echter ook toegestaan om het Burgerlijk Wetboek en de Raad voor de Jaarverslaggeving te volgen. Middelgrote en grote ondernemingen zijn daarentegen verplicht om het Burgerlijk Wetboek en de Raad voor de Jaarverslaggeving te volgen.

Voor niet-beursgenoteerde ondernemingen geldt in principe de regelgeving die door de wetgevers van de landen is vastgesteld. Nederland heeft er echter voor gekozen om niet-beursgenoteerde ondernemingen de mogelijkheid te geven om op vrijwillige basis te kiezen voor de International Financial Reporting Standards in plaats van de Nederlandse wet- en regelgeving. (Koetzier, 2011)

Beursgenoteerde ondernemingen zijn verplicht om voor de geconsolideerde jaarrekening de International Financial Reporting Standards in acht te nemen. Voor de opstelling van de enkelvoudige jaarrekening mag in Nederland vrijwillig worden gekozen voor de International Financial Reporting Standards. (Koetzier, 2011)

2.1 Het Burgerlijk Wetboek

In Nederland maakt het Burgerlijk Wetboek onderdeel uit van het burgerlijk recht. Voor de controlerend accountant is met name Burgerlijk Wetboek 2 Titel 9 relevant. Deze titel bevat voorschriften voor de jaarrekening. De gehele wetgeving omtrent de jaarrekening, zoals vermeld in Burgerlijk Wetboek 2 Titel 9, is gebaseerd op een zogenaamd kapstokartikel. 'Middels kapstokartikelen worden onwenselijke gedragingen, die niet in een ander artikel strafbaar zijn gesteld, alsnog strafbaar' (HR-Kiosk, 2014). Artikel 362, bijgevoegd in bijlage 2a, vormt in titel 9 het zogenaamde kapstokartikel en lid 1 hiervan bevat de volgende context:

'De jaarrekening geeft volgens normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat, alsmede voor zover de aard van een jaarrekening dat toelaat, omtrent de solvabiliteit en de liquiditeit van de rechtspersoon. Indien de internationale vertakking van zijn groep dit rechtvaardigt kan de rechtspersoon de jaarrekening opstellen naar de normen die in het maatschappelijk verkeer in een van de andere lidstaten van de Europese Gemeenschappen als aanvaardbaar worden beschouwd en het in de eerste volzin bedoelde inzicht geven' (Klomp, 2013-2014).

Het bovengenoemde artikel wijst erop dat de jaarrekening een getrouw beeld dient te geven van het vermogen en het resultaat. In lid 4 van het artikel wordt vermeld dat, indien het vereiste inzicht erdoor verbeterd wordt, de informatie die verstrekt wordt door de rechtspersoon verder kan gaan dan enkel de informatie vereist volgens het wetboek.

Voor het continuïteitsprincipe is met name artikel 384 lid 3 van belang. Dit volledige artikel is bijgevoegd in bijlage 2b en lid 3 hiervan luidt als volgt:

'Bij de waardering van activa en passiva wordt uitgegaan van de veronderstelling dat het geheel der werkzaamheden van de rechtspersoon waaraan die activa en passiva dienstbaar zijn, wordt voortgezet, tenzij die veronderstelling onjuist is of haar juistheid aan gerede twijfel onderhevig is; alsdan wordt dit onder mededeling van de invloed op vermogen en resultaat in de toelichting uiteengezet' (Klomp, 2013-2014).

Hieruit blijkt dat er bij de continuïteitsveronderstelling vanuit wordt gegaan dat de onderneming haar geheel aan bedrijfsactiviteiten voort kan zetten. Enkel een reorganisatie of het afstoten van een bepaalde tak hoeft dus niet per definitie te leiden tot twijfel aan deze veronderstelling. ‘Het begrip ‘gerede twijfel’ kan worden vertaald als ‘ernstige onzekerheid’ (Onzenoort, Toelichting Standaard 570, 2013). Hiermee wordt bedoeld dat continuïteit van de onderneming niet per definitie onmogelijk is, maar er dienen wel maatregelen genomen te worden om deze onzekerheid weg te nemen.

In het Burgerlijk Wetboek wordt ook ingegaan op de te hanteren waarderingsgrondslagen. Al deze grondslagen gaan ervan uit dat er geen risico van discontinuïteit in de jaarrekening schuilt. Er wordt derhalve gesteund op het ‘going-concern beginsel. Indien dit beginsel moet worden losgelaten, omdat er sprake is van een mogelijk risico van discontinuïteit, veranderen de gehanteerde waarderingsgrondslagen in de jaarrekening. Waarderen volgens het ‘going-concern beginsel’ is niet langer toegestaan. De jaarrekening dient gewaardeerd te worden op liquidatiewaarde. Daarnaast dient bij ernstige onzekerheid een adequate toelichting opgenomen te worden in de jaarrekening, hierop zal in hoofdstuk 3 dieper worden ingegaan.

Naast de hiervoor beschreven regels waaraan de jaarrekening moet voldoen, wordt in het Burgerlijk Wetboek ook een omschrijving gegeven van de verantwoordelijkheden van de controlerend accountant. Lid 3 van artikel 393, het gehele artikel is bijgevoegd in bijlage 2c, geeft de volgende omschrijving:

‘De accountant onderzoekt of de jaarrekening het in artikel 362 lid 1 vereiste inzicht geeft. Hij gaat voorts na, of de jaarrekening aan de bij en krachtens de wet gestelde voorschriften voldoet, of het jaarverslag, voor zover hij dat kan beoordelen, overeenkomstig deze titel is opgesteld en met de jaarrekening verenigbaar is, en of de in artikel 392 lid 1, onderdelen b tot en met g vereiste gegevens zijn toegevoegd’(Klomp, 2013-2014).

Aangezien de continuïteitsveronderstelling een krachtens de wet gesteld voorschrift is, blijkt uit dit artikel dat de accountant verantwoordelijk is voor het beoordelen van de continuïteitsveronderstelling. In het artikel wordt echter expliciet aangegeven dat dit enkel geldt voor zover de accountant dat ook daadwerkelijk kan beoordelen. Hiermee wordt door het Burgerlijk Wetboek ingespeeld op het in hoofdstuk 1 vermelde axiomatisch voorbehoud en de redelijke mate van zekerheid die bij de controle wordt verleend.

In lid 6 van artikel 393 worden de verschillende controleverklaringen opgesomd. De uitkomst van de werkzaamheden die door de controlerend accountant met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling worden uitgevoerd, kunnen leiden tot verschillende controleverklaringen. In hoofdstuk 3 zal hier dieper op worden ingegaan.

De regels zoals die zijn vastgelegd in het Burgerlijk Wetboek hebben het karakter van een ‘raamwetgeving’, waarbij een aantal regels dwingend is voorgeschreven, maar waarbij ook veel is opengelaten om door het ‘maatschappelijk verkeer’ ingevuld te worden, de zogenaamde principles-based regelgeving. De Raad voor de Jaarverslaggeving, beschreven in de volgende paragraaf, ziet het als zijn taak om via richtlijnen voor de jaarverslaggeving deze lege plekken nader in te

vullen(Koetzier, 2011). De regelgeving in de Verenigde Staten maakt geen gebruik van deze open ruimtes in de regelgeving waardoor er sprake is van zogenaamde rules-based regelgeving. Dit vormt tevens het grootste verschil tussen de Nederlandse en Amerikaanse regelgeving.

2.2 De Raad voor de Jaarverslaggeving

De Raad voor de Jaarverslaggeving vormt het uitvoerend orgaan van de Stichting voor de Jaarverslaggeving. De Raad voor de Jaarverslaggeving (hierna: RJ) heeft als doel de kwaliteit van de externe verslaggeving van niet-beursgenoteerde organisaties en bedrijven in Nederland te bevorderen. Dit wordt onder andere gerealiseerd door het publiceren van Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, het publiceren van RJ-uitingen en het gevraagd en ongevraagd adviseren van de overheid en andere regelgevende instanties, zoals bijvoorbeeld de International Accounting Standards Board(RJ, 2014). De Richtlijnen geven mede invulling aan de in het Burgerlijk Wetboek vermelde verwijzing naar ‘normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd’ (EY, 2013). ‘De RJ is samengesteld uit representanten van de verschaffers, de gebruikers en de controleurs van jaarrekeningen van ondernemingen’ (EY, 2013). De Richtlijnen worden onderscheiden in stellige uitspraken, waarvan slechts mag worden afgeweken indien daarvoor goede gronden zijn, en aanbevelingen.

Waar het Burgerlijk Wetboek het zogenaamd kapstokartikel als algemene doelstelling hanteert, heeft de Raad voor de Jaarverslaggeving ook een eigen formulering van de doelstelling van de jaarrekening. Deze formulering is als volgt:

‘De doelstelling van de jaarrekening is het verschaffen van informatie over de financiële positie, de prestaties, en wijzigingen in de financiële positie van de onderneming. Wat bruikbaar moet zijn voor een brede groep gebruikers bij het nemen van economische beslissingen’(RJ, 2014).

Richtlijn 170 van de Raad voor de Jaarverslaggeving, met als titel: ‘Discontinuïteit en ernstige onzekerheid over continuïteit’, gaat dieper in op de continuïteitsveronderstelling. Deze richtlijn is mede gebaseerd op de hiervoor beschreven wetten in het Burgerlijk Wetboek. In de inleiding wordt het toepassingsgebied van de richtlijn als volgt omschreven:

‘Bij de waardering van activa en verplichtingen wordt uitgegaan van de continuïteit van het geheel van de werkzaamheden van de rechtspersoon (de zogenoemde continuïteitsveronderstelling). Hierbij wordt de rechtspersoon geacht haar activiteiten te kunnen voortzetten zonder noodzaak of intentie tot liquidatie dan wel staking van alle bedrijfsactiviteiten’(RJ, 2014).

In alinea 170.2 wordt dieper ingegaan op de situatie dat discontinuïteit van het geheel van de werkzaamheden van de rechtspersoon onontkoombaar is. In dat geval moet de continuïteitsveronderstelling worden losgelaten en dient de jaarrekening te worden opgesteld uitgaande van liquidatie van het geheel van de werkzaamheden van de rechtspersoon. ‘Van onontkoombare discontinuïteit is sprake als duurzame voortzetting van het geheel van de werkzaamheden van de rechtspersoon onmogelijk is geworden doordat voldoende aanvullende medewerking van

belanghebbenden niet kan worden verkregen, of doordat de directie een besluit heeft genomen het geheel van de werkzaamheden (onmiddellijk c.q. op termijn) te beëindigen' (RJ, 2014).

Richtlijn 170.3 gaat dieper in op ernstige onzekerheid over de continuïteit van het geheel van de werkzaamheden van de rechtspersoon. In RJ 170.305 wordt aangegeven dat in geval van ernstige onzekerheid over de continuïteit van het geheel van de werkzaamheden van de rechtspersoon een adequate uiteenzetting van de omstandigheden waarin de rechtspersoon verkeert in de toelichting dient te worden opgenomen.

De passages in Richtlijn 170, geven daarmee een invulling aan de verantwoordelijkheden van de accountant. Deze richtlijnen worden normaal gesproken als een aanvulling op het Burgerlijk Wetboek gezien.

Naast het Burgerlijk Wetboek dient in Nederland ook rekening te worden gehouden met de jurisprudentie op dit gebied. Aangezien dit te ver reikt voor deze scriptie, wordt de jurisprudentie niet verder behandeld.

2.3 De Nadere Voorschriften voor Controle en Overige Standaarden

De Nadere Voorschriften voor Controle en Overige Standaarden bevatten voorschriften voor assurance opdrachten en aan assurance verwante opdrachten. 'Een assurance-opdracht is een opdracht waarbij een accountant een conclusie formuleert die is bedoeld om het vertrouwen van de beoogde gebruikers, niet zijnde de verantwoordelijke partij, in de uitkomst van de evaluatie van of de toetsing van het object van onderzoek, ten opzichte van de criteria, te versterken' (Majoor, 2011). Het wekken van vertrouwen bij gebruikers, anders dan degenen die verantwoording afleggen, staat centraal in deze definitie. Het bekendste voorbeeld van een assurance-opdracht is de controleopdracht. 'Veel opdrachten zijn echter niet bedoeld om het vertrouwen in het object van onderzoek bij andere gebruikers dan de verantwoordelijke partij te versterken. Deze opdrachten worden ook wel aan assurance verwante opdrachten genoemd' (Majoor, 2011). Samenstellingsopdrachten en het verzorgen van belastingaangiftes vormen hiervan de bekendste voorbeelden. Formeel wordt hierbij namelijk geen zekerheid verstrekt. Er wordt echter steeds vaker vanuit het maatschappelijk verkeer verwacht dat bij een samenstellingsverklaring, van met name een big-four kantoor, net zoveel zekerheid wordt verschaft als bij een controle-opdracht. Formeel gezien is hier echter geen sprake van.

Het Nederlands instituut voor Registeraccountants, NIVRA, is verantwoordelijk voor het uitgeven van Nadere Voorschriften voor Controle en Overige Standaarden, ofwel NV COS. De NV COS maken onderdeel uit van het Handboek Regelgeving Accountancy(hierna: HRA). Dit handboek is samengesteld door de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants(hierna: NBA). Naast de door de wetgever vastgestelde regels stelt de NBA, middels de HRA, gedrags- en beroepsregels op voor alle accountants die zijn ingeschreven in het accountantsregister (NBA, 2014). De HRA bestaat uit de delen 1, 1A, 2 en 3. Het eerste deel bevat de regelgeving voor de accountant. Deel 1A gaat dieper in op de geldende NV COS. Het tweede deel vormt een toelichting op de in de eerste delen beschreven regelgeving en deel 3 bestaat tenslotte uit voorbeeldteksten waarin onder andere de verschillende verklaringen zijn opgenomen. Standaard 570 van NV COS, opgenomen in deel 1A van de HRA, met als

titel: 'Continuïteitsveronderstelling van de bedrijfsactiviteiten', gaat dieper in op verschillende onderdelen van de continuïteitsveronderstelling.

De doelstelling van de standaard is grondslagen vast te stellen en aanwijzingen te geven ten aanzien van de verantwoordelijkheid van de accountant inzake de continuïteitsveronderstelling van de bedrijfsactiviteiten als basis voor de opstelling van de financiële overzichten. Dit betreft tevens de beoordeling van de inschatting van de door het bestuur van de entiteit veronderstelde mogelijkheid tot duurzame voortzetting van de bedrijfsactiviteiten (NBA, 2013).

Zoals reeds eerder vermeld, vormt de continuïteitsveronderstelling een grondbeginsel bij de opstelling van de financiële overzichten. Het bestuur van de onderneming dient een inschatting te maken van de continuïteit van de onderneming. Het is de verantwoordelijkheid van de accountant om de aanvaardbaarheid van de continuïteitsveronderstelling die het bestuur van de onderneming bij het opstellen van de financiële overzichten heeft gehanteerd, te beoordelen. Daarnaast dient de accountant vast te stellen of omtrent de mogelijkheid tot duurzame voortzetting van de bedrijfsactiviteiten onzekerheden van materieel belang bestaan die in de financiële overzichten dienen te worden vermeld. De accountant beoordeelt de aanvaardbaarheid van de door het bestuur van de onderneming gehanteerde continuïteitsveronderstelling. Zelfs indien het bij de opstelling van de financiële overzichten toegepaste stelsel van externe verslaggevingsregels niet als expliciete eis stelt dat het bestuur van de entiteit de mogelijkheid tot duurzame voortzetting van de bedrijfsactiviteiten specifiek inschat. (NBA, 2013)

Indien de accountant concludeert dat er sprake is van gerede twijfel omtrent de continuïteit van de te controleren onderneming, dient hij aanvullende werkzaamheden te verrichten. Deze aanvullende werkzaamheden variëren van het vragen aan het management om alsnog een inschatting te maken van de mogelijkheden om de continuïteit te handhaven als ze dit nog niet hebben gedaan, het evalueren van de betrouwbaarheid van de onderliggende gegevens tot het opvragen van een schriftelijke bevestiging rondom de plannen (Onzenoort, Toelichting Standaard 570, 2013). Voor deze aanvullende werkzaamheden bestaat echter geen vast werkprogramma. In de volgende hoofdstukken zal hierover meer informatie worden gegeven.

2.4 De Verordening gedrags- en beroepsregels accountants

Begin 2014 is de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (hierna: VGBA) in werking getreden. De VGBA is daarmee de opvolger van de Verordening Gedragscode. De VGBA vormt een basis voor het functioneren van de registeraccountant. De VGBA verschaft een kader van beginselen dat leden van opdrachtteams, accountantspraktijken en netwerkorganisaties hanteren om bedreigingen voor hun onafhankelijkheid te onderkennen, de betekenis van deze bedreigingen te evalueren en deze bedreigingen te signaleren en waarborgen te treffen om ze te elimineren dan wel te reduceren tot een aanvaardbaar niveau zodat aan de onafhankelijkheid in wezen en in schijn geen afbreuk wordt gedaan (NBA, 2014). Onafhankelijkheid in wezen heeft betrekking op de geesteshouding waarbij rekening wordt gehouden met alle mogelijke overwegingen die verband houden met de specifiek uit te voeren assurance-opdracht, met uitsluiting van alle andere overwegingen. 'Onafhankelijkheid in schijn heeft betrekking op het vermijden van al die feiten en omstandigheden die dusdanig suggestief zijn dat een goed geïnformeerde, redelijk denkende derde,

die over alle van belang zijnde informatie beschikt, de objectiviteit van de openbaar accountant in twijfel zal trekken'(NBA, 2014)

De primaire functie van de VGBA is derhalve om onzekerheid over het handelen van accountants – bij de accountants zelf, maar ook bij het maatschappelijk verkeer, de toezichthoudende organen en de tuchtorganen – weg te nemen. De VGBA verduidelijkt aan het maatschappelijk verkeer wat mag worden verwacht van de accountant. De VGBA is zogenaamd 'principle-based' van opzet, wat inhoudt dat er algemene richtinggevende principes worden gegeven in plaats van strakke regels. (Majoor, 2011)

In het kader van de VGBA gelden voor elke registeraccountant vijf fundamentele beginselen (NBA, 2014):

- *Professionaliteit*
De accountant onthoudt zich van elk handelen of nalaten waarvan hij weet of behoort te weten dat dit het accountantsberoep in diskrediet brengt of kan brengen.
- *Integriteit*
De accountant treedt eerlijk en oprecht op.
- *Objectiviteit*
De accountant laat zich bij zijn afwegingen niet ongepast beïnvloeden.
- *Vakbekwaamheid/zorgvuldigheid*
De accountant houdt zijn vakbekwaamheid op het niveau dat is vereist om een professionele dienst op een adequate wijze te kunnen verlenen. De accountant zorgt ervoor dat degene die onder zijn verantwoordelijkheid werkzaamheden uitvoert ten behoeve van een professionele dienst, hiervoor adequaat is toegerust en dat er uit toereikende begeleiding van, toezicht op en beoordeling van deze werkzaamheden plaatsvindt.
- *Vertrouwelijkheid*
De accountant die de beschikking krijgt over gegevens of inlichtingen waarvan hij het vertrouwelijke karakter kent of redelijkerwijs moet vermoeden, is verplicht tot geheimhouding van die gegevens of inlichtingen.

Alle principes dienen door de registeraccountant dagelijks in acht te worden genomen. Deze zijn derhalve ook relevant voor het beoordelen van de continuïteitsveronderstelling. Aangezien de continuïteitsveronderstelling aan subjectiviteit onderhevig is, dient er door de accountant bovendien extra aandacht aan besteed te worden. 'Hierbij dient ook gelet te worden op de flinterdunne grens tussen onopzettelijke en opzettelijke fouten' (Onzenoort, Crisis? Fraude ligt op de loer!, 2013).

Met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling dient de controlerend accountant vanzelfsprekend alle bovengenoemde basisbeginselen in acht te nemen. Met name de integriteit, objectiviteit en professionaliteit dienen hierbij in acht te worden genomen. Wanneer de accountant een inschatting maakt van de continuïteit van de onderneming, zal hij ervoor moeten waken dat zijn oordeel niet beïnvloed wordt door bijvoorbeeld de leiding van de betreffende onderneming. Een negatief oordeel over de continuïteit van de onderneming zal nooit met open armen ontvangen worden en daarom is het risico aanwezig dat geprobeerd zal worden om het oordeel van de accountant te beïnvloeden. Naast het integer en objectief handelen tijdens het beoordelen van de continuïteitsveronderstelling, zal de deskundigheid van de accountant ook op een dusdanig peil

moeten zijn dat conform vaktechnische en overige voorschriften gehandeld kan worden. Echter zoals reeds eerder aangegeven, dienen deze basisbeginselen bij alle door de accountant verrichte werkzaamheden in acht te worden genomen. De hier beschreven basisbeginselen zijn puur op basis van persoonlijke kijk als meest belangrijk aangemerkt.

2.5 International Financial Reporting Standards

International Financial Reporting Standards(hierna: IFRS) zijn een set afspraken waaraan sinds januari 2005 alle beursgenoteerde bedrijven binnen de Europese Unie zich dienen te houden. Voor beursgenoteerde ondernemingen is het verplicht, zoals vermeld in de inleiding van dit hoofdstuk, om de geconsolideerde jaarrekening op te stellen volgens de richtlijnen van IFRS. Dit voorschrift is in een verordening van het Europees Parlement en de Raad vastgelegd. De belangrijkste reden voor de invoering van IFRS-regels is het creëren van vergelijkbaarheid tussen Europese ondernemingen. Ondertussen worden de IFRS-regels echter ook buiten Europa gebruikt. De International Accounting Standards Board(hierna: IASB) is verantwoordelijk voor het opstellen van IFRS. Bij het opstellen van IFRS houdt de IASB rekening met het zogenaamde IASB-framework. Dit framework verschaft een grondslag en kader waarbinnen IFRS kunnen worden samengesteld. De grondbeginselen die in dit framework worden gehanteerd zijn het toerekeningsbeginsel en het continuïteitsbeginsel (IASB, 2014). Daarnaast zijn ook de kwaliteitskenmerken van wezenlijk belang. In principe hanteert de RJ eenzelfde framework, echter dan wordt dit Stramien genoemd.

Ook ondernemingen die niet rechtstreeks IFRS toepassen ontkomen niet aan IFRS-invloeden. De EU-richtlijnen worden namelijk zo veel mogelijk 'gemoderniseerd'. Dat wil zeggen in lijn gebracht met IFRS en de Nederlandse wetgeving wordt daaraan aangepast. Dit betekent niet dat IFRS integraal wordt overgenomen, maar wel dat veel IFRS-opvattingen worden geïntegreerd in de Nederlandse wetgeving. Daarmee heeft IFRS dus invloed op de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving. 'De structuur en inhoud van de Richtlijnen volgen vaak nauwgezet die van IFRS, maar met alternatieve mogelijkheden en vrijstellingen'(EY, 2013). Het grootste verschil tussen de IFRS en de Nederlandse wetgeving is het feit dat IFRS enkel regels verschaft voor het opstellen van de jaarrekening en niet voor het opstellen van het jaarverslag.

International Accounting Standard 1: 'Presentation of Financial Statements', gaat in op het 'going concern-principe'. Alinea 25 en 26 zijn relevant voor het continuïteitsprincipe:

'25. Bij de opstelling van de jaarrekening moet het management zich een oordeel vormen over het vermogen van de entiteit om haar bedrijfsactiviteiten voort te zetten. Jaarrekeningen moeten in principe worden opgesteld in de veronderstelling dat de continuïteit van de entiteit gewaarborgd is, tenzij het management voornemens is om de entiteit te vereffenen of om haar activiteiten stop te zetten, of als er geen realistisch alternatief bestaat. Als het management zich in dit besluitvormingsproces bewust is van materiële onzekerheden die verband houden met gebeurtenissen of omstandigheden die aanzienlijke twijfel doen rijzen over het vermogen van de entiteit om haar bedrijfsactiviteiten voort te zetten, moeten dergelijke onzekerheden worden vermeld. Als de jaarrekening niet wordt opgesteld in de veronderstelling dat de continuïteit van de entiteit gewaarborgd is, moet dit feit in de toelichting worden opgenomen, samen met de gehanteerde grondslag voor de opstelling van

de jaarrekening en de reden waarom de continuïteit van de entiteit niet gewaarborgd zou zijn'(IASB, 2012).

'26. Bij het beoordelen of de veronderstelling dat de continuïteit van de entiteit gewaarborgd is al dan niet geëigend is, moet het management rekening houden met alle informatie die voor de toekomst beschikbaar is, namelijk voor een periode van ten minste twaalf maanden vanaf de balansdatum. De mate waarin aan deze informatie aandacht moet worden besteed, is afhankelijk van de feiten in elk afzonderlijk geval. Als een entiteit in het verleden steeds winstgevend is geweest en steeds over voldoende financiële middelen heeft beschikt, kan zonder verregaande analyse worden geconcludeerd dat de continuïteit van de entiteit gewaarborgd is. In andere gevallen moet het management een brede waaier van factoren in overweging nemen die betrekking hebben op de huidige en de verwachte winstgevendheid, de terugbetalingsregelingen voor schulden en mogelijke bronnen voor alternatieve financiering vóór het tot een bevredigende conclusie kan komen over de gewaarborgde continuïteit van de entiteit'(IASB, 2012).

2.6 Interne EY Richtlijnen

De controlerend accountant werkzaam bij EY dient zich naast alle hiervoor beschreven wetten en regels ook te houden aan de interne richtlijnen. Deze interne richtlijnen zijn interpretatieve uitwerkingen van de verschillende wet- en regelgeving. Iedereen werkzaam binnen EY dient zich hieraan te conformeren om op die manier een 'global' aanpak te realiseren bij de controles van de jaarrekening. De interne richtlijnen van EY komen met name tot uiting in het door EY gehanteerde audit programma GAMx. In GAMx wordt speciaal aandacht besteed aan het going-concern principe. In het werkprogramma 'Going concern enabler' wordt uitvoerig aandacht besteed aan de verantwoordelijkheden en werkzaamheden van de controlerend accountant.

Dit werkprogramma is bedoeld om voldoende relevante controle informatie te verzamelen op basis waarvan de volgende vragen kunnen worden beantwoord:

- Is er sprake is van een materiële onzekerheid omtrent de continuïteit van de onderneming?
- Is het toegestaan om de jaarrekening op te stellen op basis van het continuïteitsbeginsel?

Het werkprogramma is opgesplitst in twee hoofdonderdelen. Deel A dient te worden uitgevoerd bij elke controleopdracht. Normaal gesproken wordt dit deel al uitgevoerd alvorens de daadwerkelijke controle plaatsvindt. Ook bij het aannemen dan wel continueren van opdrachten wordt aan deel A aandacht besteed. Deel B dient enkel te worden uitgevoerd indien er sprake is van gerede twijfel omtrent de continuïteit van de te controleren onderneming. In bijlage 3 is een uitvoerige beschrijving en toelichting opgenomen van beide onderdelen.

Hoofdstuk 3 Impact van discontinuïteit

Zoals aangegeven in hoofdstuk 1 wordt er bij het opstellen van de jaarrekening uitgegaan van de continuïteitsveronderstelling, of wel het going-concern principe. Bij de controle van de jaarrekening beoordeelt de controlerend accountant de door het management van de betreffende onderneming samengestelde continuïteitsveronderstelling. De accountant controleert of het uitgangspunt, dat de continuïteit van de onderneming gewaarborgd is, nog wel aanvaardbaar is. Hierbij kunnen vier verschillende situaties onderscheiden worden (Weerdenburg, 2014):

- Er bestaat geen enkele twijfel over de continuïteitsveronderstelling;
- Er bestaat twijfel gezien bijvoorbeeld het slechte resultaat, de tegenvallende ontwikkeling van het eigen vermogen of eventueel andere factoren, zoals die aan bod zullen komen in hoofdstuk 4, maar niet zodanig dat er direct sprake van discontinuïteit is;
- Er bestaat gerede twijfel dan wel ernstige onzekerheid over de continuïteit.;
- Daadwerkelijke discontinuïteit.

Elk van de vier bovengenoemde situaties leidt tot een verschillende controleaanpak. Zo wordt er vanzelfsprekend, indien er geen enkele twijfel over de continuïteitsveronderstelling bestaat, uitgegaan van het going-concern principe. De jaarrekening wordt op basis van het going-concern principe opgesteld en er behoeven geen additionele toelichtingen in de jaarrekening te worden opgenomen. De werkzaamheden in het kader van de eindejaarscontrole wijken niet af van wat normaal gesproken minimaal in het kader van een jaarrekeningcontrole verwacht mag worden. Bovendien wordt de af te geven verklaring niet beïnvloed door de continuïteitskwestie.

Indien er sprake is van twijfel omtrent de continuïteit, maar niet zodanig dat er direct sprake van discontinuïteit is, behoeft de controlerend accountant geen verplichte additionele werkzaamheden te verrichten. Ondanks dat het uitvoeren van additionele werkzaamheden niet verplicht is, zal de controlerend accountant deze meestal wel uitvoeren. Op die manier kan hij onder andere onderbouwen waarom er niet direct sprake van discontinuïteit is. Er kan wel een onverplichte toelichting worden opgenomen in de jaarrekening. 'Door onverplicht additionele informatie op te nemen wordt het maatschappelijk verkeer, en dus de gebruiker van de jaarrekening, de gelegenheid geboden om zijn of haar mening te herzien' (Weerdenburg, 2014).

Wanneer sprake is van daadwerkelijke twijfel dan wel ernstige onzekerheid omtrent de continuïteit van de te controleren onderneming ondergaat de controleaanpak een grote verandering. Meestal is er sprake van gerede twijfel, indien continuïteit van bedrijfsactiviteiten niet mogelijk is zonder aanvullende ondersteuning. Veelvoorkomende vormen van aanvullende ondersteuning zijn ondersteuningsbrieven van moedermaatschappijen waarin zij zich garant stellen voor de betreffende onderneming of bevestigingen van banken dat ze ook in de toekomst voor voldoende leencapaciteit garant zullen staan (Kasteleyn, 2012). Ook ingrijpende gebeurtenissen, zoals een reorganisatie, worden als ondersteunende maatregelen gezien. Wanneer sprake is van daadwerkelijke twijfel dan wel ernstige onzekerheid omtrent de continuïteit dient het bestuur dit in de toelichting te vermelden. Bovendien worden additionele werkzaamheden uitgevoerd, om vast te stellen of er daadwerkelijk sprake is van gerede twijfel. Deze additionele werkzaamheden verlopen niet volgens

een vast programma. De controlerend accountant zal zelf moeten zoeken naar geschikte additionele werkzaamheden. Na de uitvoering hiervan schrijft de accountant van EY een memo over het risico en de uitgevoerde additionele werkzaamheden. Dit memo wordt beoordeeld door de afdeling vaktechniek. Eventueel kan deze afdeling het controleteam adviseren om nog andere additionele werkzaamheden uit te voeren. Daarnaast dient de controlerend accountant, volgens de vigerende wet- en regelgeving, bij de af te geven controleverklaring een toelichtende paragraaf op te nemen. De precieze wijziging van de controleaanpak zal in de volgende paragrafen besproken worden.

‘Er is daadwerkelijk sprake van discontinuïteit als de onderneming niet langer kan voortbestaan vanwege een besluit om te stoppen of doordat de vennootschap niet langer aan haar verplichtingen kan voldoen’ (Weerdenburg, 2014). De organisatie mag haar jaarrekening dan niet meer opstellen op basis van de continuïteitsveronderstelling, maar op liquidatiebasis. Hierop zal verder worden ingegaan in paragraaf 3 van dit hoofdstuk.

Met name de laatste twee beschreven situaties, gerede twijfel omtrent continuïteit en daadwerkelijke discontinuïteit, leiden tot afwijkingen van de normaal gevolgde controleaanpak. Dit hoofdstuk gaat dieper in op de impact van de hiervoor beschreven situaties op de af te geven controleverklaring, de eventueel toelichtende paragraaf in de jaarrekening en de waarderingsgrondslagen die gehanteerd moeten worden bij het opstellen van de jaarrekening. In de eerste paragraaf zal specifiek op de af te geven controleverklaring worden ingegaan. In paragraaf twee zal de impact op de verstrekte toelichting uiteengezet worden. Ten slotte wordt in paragraaf drie dieper ingegaan op de te hanteren grondslagen. Door een uiteenzetting te geven van de impact van de betreffende situaties op de hiervoor beschreven onderdelen van de jaarrekening, wordt geprobeerd een duidelijk beeld te schetsen van de afwijkingen die de situaties veroorzaken.

3.1 Controleverklaring

Zoals aangegeven in de inleiding van dit hoofdstuk, heeft een mogelijk risico van discontinuïteit invloed op de af te geven controleverklaring. Er worden vier soorten verklaringen onderscheiden die betrekking hebben op de controle van de jaarrekening, namelijk:

- een goedkeurende verklaring;
- een verklaring met beperking;
- een verklaring met oordeelonthouding;
- een afkeurende verklaring.

De goedkeurende verklaring wordt verstrekt indien de jaarrekening een getrouw beeld geeft en aan alle wettelijke eisen voldoet. De verklaring met beperking wordt afgegeven wanneer een afwijking van materiële aard in de verantwoording aanwezig is, die echter geen diepgaande invloed heeft. Daarnaast wordt een verklaring met beperking afgegeven wanneer een objectieve of subjectieve beperking in de controle is, die geen diepgaande invloed heeft. Indien deze beperking in de controle wel materiële en diepgaande invloed heeft, wordt een verklaring met oordeelonthouding verstrekt. In bepaalde gevallen wordt dan zelfs gekozen om de opdracht terug te geven. Tenslotte wordt de afkeurende verklaring verstrekt indien er een afwijking in de verantwoording is, die zowel materiële als diepgaande invloed heeft. ‘Een afwijking in het gecontroleerde financiële overzicht is van materieel belang, indien deze de economische beslissingen van gebruikers kan beïnvloeden’ (NBA,

2011). In Standaard 705 wordt 'diepgaande invloed' gedefinieerd als de mogelijke gevolgen van afwijkingen die niet zijn ontdekt, omdat de accountant niet in staat is voldoende en geschikte controle-informatie te verkrijgen. Daarbij gaat het om gevolgen die:

- zich niet beperken tot specifieke onderdelen van het financieel overzicht;
- een substantieel deel van het financieel overzicht (kunnen) vertegenwoordigen; of
- met betrekking tot toelichtingen, voor de gebruikers van fundamenteel belang zijn.

Audit alert 20 die door de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants is verstrekt in 2012, gaat dieper in op de controleverklaring indien er sprake is van een continuïteitsvraagstuk en wat er dus wijzigt in het schema van verklaringen die normaal gesproken verstrekt kunnen worden. Hierin is op basis van standaard 570 van NV COS een schema opgenomen waaruit blijkt hoe de controlerend accountant moet handelen in bepaalde situaties. In dit schema worden de gevolgen van het continuïteitsvraagstuk voor de controleverklaring bepaald door de volgende factoren (NBA, 2013):

1. Het oordeel van het bestuur van de onderneming en de accountant over de continuïteit:
 - a. Positief: de vooruitzichten worden positief beoordeeld;
 - b. Onzeker: de vooruitzichten zijn onzeker;
 - c. Negatief: de vooruitzichten worden negatief beoordeeld;
2. De toelichting in de jaarrekening van de continuïteitsveronderstelling:
 - a. Toereikend;
 - b. Niet toereikend
3. De toegepaste waarderingsgrondslagen zijn:
 - a. Continuïteitsbasis;
 - b. Liquidatiebasis.

Onderstaand wordt het schema weergegeven zoals het is opgenomen in Audit Alert 20:

	Bestuur	Accountant	Toelichting Jaarrekening	Waarderings- grondslag	Soort controleverklaring
1	Positief	Positief	Toereikend	Continuïteit	Goedkeurend
2	Positief	Onzeker	Niet toereikend	Continuïteit	Met beperking / afkeurend
3	Positief	Negatief	Niet toereikend	Continuïteit	Afkeurend
4	Onzeker	Onzeker	Toereikend	Continuïteit	Goedkeurend met toelichtende paragraaf
5	Onzeker	Onzeker	Niet toereikend	Continuïteit	Met beperking / afkeurend
6	Onzeker	Negatief	Niet toereikend	Continuïteit	Afkeurend
7	Positief of onzeker	Onmogelijkheid om toereikende controle-informatie te verkrijgen	Toereikendheid niet te bepalen	Continuïteit	Oordeelonthouding
8	Negatief	Negatief	Niet toereikend	Continuïteit	Afkeurend
9	Negatief	Negatief	Toereikend	Liquidatie	Goedkeurend eventueel toelichtende paragraaf

Tabel 2: Controleverklaringen Audit Alert 20

Uit bovenstaand schema blijkt dat er negen verschillende situaties worden onderscheiden waarbij een mogelijk risico van discontinuïteit een rol speelt. Een negatief dan wel onzeker oordeel van de controlerend accountant over de continuïteitsveronderstelling van de onderneming hoeft niet altijd te leiden tot een andere dan goedkeurende verklaring. Middels een toereikende toelichting kan dit

risico namelijk worden benadrukt en kan de impact op de af te geven verklaring beperkt worden. Zo kan er een verklaring worden afgegeven, waarbij een extra toelichting omtrent de ontwikkeling van de continuïteit wordt gegeven. Bij deze verklaring volstaat het om in de toelichting bij de verklaring te verwijzen naar de betreffende toelichting in de jaarrekening. Er kan echter ook een additionele toelichting worden opgenomen omdat er onzekerheid omtrent de continuïteit is. In dit geval dient in de verklaring een adequate toelichting te worden gegeven op de continuïteitskwestie en volstaat een verwijzing naar de toelichting in de jaarrekening niet meer.

3.2 Toelichting

Naast impact op de af te geven controleverklaringen, kan een mogelijk risico van discontinuïteit ook impact hebben op de toe te voegen toelichtingen. Het doel van het opnemen van een toelichting bij de jaarrekening is het nader uitleggen van de gegevens in de primaire overzichten zoals de balans en de resultatenrekening. Zonder deze toelichting hebben de primaire overzichten slechts geringe betekenis. Bovendien zorgt een toelichting bij de gebruiker van de jaarrekening voor additionele informatie en onderbouwing bij de gepresenteerde financiële gegevens. De onderneming kan op die manier duidelijk onderbouwen waarom bepaalde gegevens op die manier worden gepresenteerd. Hierdoor worden de cijfers in de jaarrekening versterkt.

Met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling worden twee soorten toelichtingen onderkend. Er kan sprake zijn van een verplichte of een vrijwillige toelichting. Zoals uit het schema in de voorgaande paragraaf blijkt, speelt de toegevoegde toelichting een grote rol bij het bepalen van de uiteindelijk te verstrekken verklaring. Wanneer de ondernemingsleiding een positieve inschatting maakt van de continuïteitsveronderstelling, maar daartegenover schat de controlerend accountant de continuïteit van de gecontroleerde onderneming onzeker in, bepaalt de toelichting op deze onzekerheid welke verklaring uiteindelijk verstrekt zal worden. Wanneer er bijvoorbeeld onzekerheid over de continuïteit van de onderneming heerst, maar na balansdatum heeft de onderneming een grote order gesloten of een materieel vast actief met grote boekwinst verkocht, kan dit in de onverplichte toelichting worden opgenomen. Door deze additionele onverplichte informatie kan de gebruiker van de jaarrekening zijn mening eventueel herzien. In deze gevallen is er enkel sprake van twijfel omtrent de continuïteit van de onderneming. Door een adequate toelichting op te nemen, kan deze twijfel worden weggenomen en blijft de impact op de controleverklaring achterwege.

Wanneer er echter sprake is van gerede twijfel dan wel ernstige onzekerheid omtrent de continuïteit van de onderneming en voortzetting van de bedrijfsactiviteiten niet mogelijk is zonder aanvullende ondersteuning, dient de ondernemingsleiding een verplichte toelichting in de jaarrekening op te nemen. In deze toelichting moet door de onderneming vermeld worden dat de continuïteitsveronderstelling in gevaar is gekomen. De invloed op het vermogen en het resultaat wanneer de continuïteitsveronderstelling wordt losgelaten moet daarbij vermeld worden. In dit geval dient de accountant ook additionele werkzaamheden uit te voeren. De accountant dient in dit geval namelijk een verplicht toelichtende paragraaf op te nemen bij de verklaring, waarin wordt ingegaan op de mogelijke discontinuïteit. Deze verplicht toelichtende paragraaf kan echter alleen worden toegevoegd aan de verklaring, wanneer de onzekerheden rondom de continuïteit al op adequate wijze in de jaarrekening zijn toegelicht. Is deze toelichting niet toereikend of ontbreekt de toelichting in zijn geheel, dan zal een verklaring met beperking of een afkeurende verklaring worden verstrekt

(Onzenoort, Dreigende discontinuïteit bij uw cliënt , 2008). In deze verplicht toelichtende paragraaf bij de verklaring wordt verwezen naar de uiteenzetting in de jaarrekening van de ernstige onzekerheid omtrent de continuïteit, indien zoals in paragraaf 2 besproken sprake is van een ontwikkeling omtrent de continuïteit. De toelichting zelf wordt opgenomen in de verplicht toelichtende paragraaf wanneer daadwerkelijk sprake is van onzekerheid omtrent de continuïteit.

3.3 Grondslagen

Normaal gesproken wordt bij de waardering van de jaarrekening uitgegaan van het going-concern principe. In RJ 170.201 staat het volgende vermeld: 'Indien discontinuïteit onontkoombaar is vervalt de continuïteitsveronderstelling en moet de jaarrekening worden opgesteld uitgaande van liquidatie van het geheel van de werkzaamheden van de rechtspersoon' (RJ, 2013). Wanneer er daadwerkelijk sprake is van onontkoombare discontinuïteit volstaat de hiervoor beschreven toelichting of verplicht toelichtende paragraaf niet meer. Van onontkoombare discontinuïteit, zoals uiteengezet in RJ 170.202, is sprake als duurzame voortzetting van het geheel van de werkzaamheden van de rechtspersoon onmogelijk is geworden doordat voldoende aanvullende medewerking van belanghebbenden niet kan worden verkregen. Met name bij een gebrek aan financieringsmogelijkheden of liquiditeit speelt deze onontkoombare discontinuïteit een grote rol. Ook wanneer een onderneming over gaat tot vrijwillige liquidatie mag niet langer gewaardeerd worden op basis van het going-concern principe.

Om als rechtspersoon verplicht de jaarrekening op te moeten stellen op basis van liquidatiegrondslagen dient aan de volgende voorwaarden te worden voldaan (Oudhuis, 2014):

- De rechtspersoon is opgericht voor bepaald tijd (of voor onbepaalde tijd, maar een bevoegd orgaan heeft besloten de activiteiten voort te zetten voor bepaalde tijd). En:
- De liquidatie of staking van alle bedrijfsactiviteiten voltrekt zich volgens een bij oprichting (of besluit) bepaald scenario, waarin de rechtspersoon naar verwachting aan al haar verplichtingen zal voldoen.

Het doel van een jaarrekening die is opgesteld op basis van liquidatiegrondslagen is niet te vergelijken met het doel van een jaarrekening die is gewaardeerd op basis van de continuïteitsveronderstelling. 'Het belangrijkste doel van een jaarrekening die uitgaat van continuïteit, is het geven van inzicht in het vermogen, het resultaat, de solvabiliteit en de liquiditeit van de betreffende rechtspersoon' (Oudhuis, 2014). 'Bij een jaarrekening op basis van liquidatiegrondslagen is het belangrijkste doel het geven van inzicht in het verwachte liquidatiesaldo, door een zo goed mogelijk inzicht te geven in' (Oudhuis, 2014):

- de mate waarin de rechtspersoon na zijn beëindiging aan al zijn verplichtingen kan voldoen; en
- het saldo van het eigen vermogen (of het tekort) dat na afwikkeling van alle verplichtingen zal resteren.

Op de volgende pagina wordt weergegeven wat de belangrijkste gevolgen zijn voor de jaarrekening wanneer wordt overgegaan naar waardering op basis van liquidatiewaarde.

- *Verwerking en waardering activa*

Bij waardering van de jaarrekening op basis van continuïteit worden niet alle activa opgenomen in de balans. 'Activa worden geactiveerd indien het waarschijnlijk is dat toekomstige prestatie-eenheden met betrekking tot het actief zullen toekomen aan de rechtspersonen en waarvan voorts de kosten op betrouwbare wijze kunnen worden vastgesteld' (EY, 2013). Activa die niet aan deze eisen voldoen, komen niet voor activering in aanmerking wanneer uitgegaan wordt van het going-concern principe. Bij de waardering op basis van liquidatiegrondslagen moeten echter alle activa worden opgenomen die afzonderlijk zullen worden verkocht. Derhalve kunnen dus activa worden opgenomen die bij waardering op basis van de going-concern gedachte niet zijn opgenomen. Intern ontwikkelde merken of patenten vormen hiervan een voorbeeld. Daarnaast worden bij waardering op liquidatiewaarde, de activa gewaardeerd op opbrengstwaarde. 'De opbrengstwaarde is het bedrag waartegen het actief maximaal kan worden verkocht, onder aftrek van de nog te maken kosten' (Deloitte, 2013).

- *Verwerking en waardering vreemd vermogen*

Bij zowel liquidatie- als continuïteitsgrondslagen worden de posten van het vreemd vermogen verwerkt overeenkomstig de algemene criteria voor opname en vermelding van gegevens van vreemd vermogen. 'Deze algemene criteria zijn: Het is waarschijnlijk dat de afwikkeling van een bestaande verplichting gepaard gaat met een uitstroom van middelen die economische voordelen in zich bergen en; De omvang van het bedrag waartegen de afwikkeling zal plaatsvinden kan op betrouwbare wijze worden vastgesteld' (Oudhuis, 2014). Het verschil tussen de grondslagen wordt veroorzaakt door de waardering van het vreemd vermogen. In het geval van liquidatiegrondslagen dient het vreemd vermogen gewaardeerd te worden tegen de bedragen die noodzakelijk zijn om de desbetreffende posten contractueel af te wikkelen. Normaal gesproken wordt hiervoor de nominale waarde gehanteerd. Derhalve wordt niet langer gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs, die gehanteerd zou worden indien de continuïteitsveronderstelling wordt gevolgd.

- *Opname overlopende posten voor toekomstige kosten en opbrengsten*

Om ervoor te zorgen dat het resterende eigen vermogen het liquidatiesaldo weergeeft, dienen er bij het hanteren van liquidatiegrondslagen overlopende posten te worden gevormd voor verwachte toekomstige kosten en opbrengsten. Bij liquidatiegrondslagen wordt het toerekeningsbeginsel losgelaten. Er worden niet langer overlopende activa gevormd voor vooruitbetaalde bedragen of overlopende passiva voor vooruitontvangen bedragen. De opbrengstwaarde hiervan is namelijk nihil. Er worden echter wel overlopende posten gevormd voor bedragen die na balansdatum worden ontvangen of dienen te worden betaald, ook al hebben deze bedragen pas betrekking op de periode na balansdatum. (Deloitte, 2013)

Uit het voorgaande blijkt dat ook de grondslagen van de jaarrekening grote wijzigingen kunnen ondergaan. Al deze wijzigingen dienen echter aangebracht te worden om de informatievoorziening van de jaarrekening zo hoog mogelijk te houden.

De drie paragrafen in dit hoofdstuk dienen een beeld te schetsen van de afwijkingen in de controleaanpak die veroorzaakt worden door de continuïteitskwestie op het gebied van de af te geven verklaring, toe te passen grondslagen en toe te voegen toelichtingen. Mede hierdoor wordt duidelijk gemaakt wat de impact voor de accountant is. Naast impact voor de klant, heeft discontinuïteit dus ook impact op het werk van de controlerend accountant.

Hoofdstuk 4 Discontinuïteitsindicatoren

Normaal gesproken worden ondernemingen geacht in continuïteit voort te bestaan. Door onder andere de economische crisis, zoals uiteengezet in hoofdstuk 1, is dit niet langer een vanzelfsprekendheid. Bij het opstellen van de jaarrekening dient de ondernemingsleiding de vier verschillende basisbeginselen, zoals beschreven in hoofdstuk 1, in acht te nemen. Op basis van het continuïteitsbeginsel, één van de vier basisbeginselen, wordt bepaald of bij het opstellen van de jaarrekening het going-concern principe mag worden gehanteerd. Het going-concern principe gaat er van uit dat de continuïteit van de onderneming gewaarborgd is.

De ondernemingsleiding is verantwoordelijk voor het inschatten van de continuïteit van haar eigen onderneming, de zogenoemde continuïteitsveronderstelling. De controlerend accountant dient aanvullend te bepalen of deze veronderstelling juist is. Hij controleert de veronderstelling door de juistheid van de vermelde gegevens te controleren maar ook door op basis van zijn eigen werkzaamheden te identificeren of er indicatoren zijn voor gerede twijfel ten aanzien van de continuïteit van de te controleren onderneming. Het opstellen en controleren van cashflow-prognoses en begrotingen wordt onder andere gebruikt om te controleren of er discontinuïteitsindicatoren aanwezig zijn bij de te controleren onderneming. Het is primair de verantwoordelijkheid van de accountant om voldoende en geschikte controle informatie te verkrijgen om te concluderen dat het hanteren van de continuïteitsveronderstelling akkoord is. Wanneer er door de ondernemingsleiding geen continuïteitsveronderstelling is samengesteld, zal de controlerend accountant hier alsnog op aansturen middels een gesprek met het management.

Bij het beoordelen van de continuïteitsveronderstelling van het management, maar ook bij het bespreken met het management of het hanteren van het going-concern principe is toegestaan, neemt de accountant allerlei omstandigheden en gebeurtenissen in overweging. In dit hoofdstuk wordt een uiteenzetting gegeven van omstandigheden en gebeurtenissen die indicatoren vormen voor een mogelijk risico van discontinuïteit. De indicatoren worden hierbij in de volgende hoofdcategorieën onderverdeeld:

- Financiële indicatoren;
- Bedrijfsmatige indicatoren;
- Overige indicatoren.

Enkele van onderstaande indicatoren komen voort uit de door de Nederlandse Beroepsorganisatie van Accountants uitgegeven Audit Alerts, recentelijk vernoemd tot NBA Alerts. Met name Audit Alert nummer 20, met als titel: 'De verklaring van de accountant in een verslechterend economisch klimaat' (NBA, 2013), en nummer 23, met als titel: 'De bijdrage van accountants aan relevante verslaggeving tijdens de crisis' (NBA, 2013), zijn uitgegeven om de accountant te ondersteunen bij het beoordelen van de continuïteit ten tijde van een verslechterend economisch klimaat. 'Een NBA Alert beoogt registeraccountants en accountants-administratieconsulenten aanwijzingen te geven ter zake van een specifiek onderdeel van de uitoefening van het accountantsberoep' (NBA, 2014). In dit geval dus de werkzaamheden met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling. Daarnaast is er door de NBA een uitgebreide toelichting uitgegeven met betrekking tot Audit Alert 20, om extra aandacht van de accountant op deze kwestie te vestigen.

De opsomming die wordt weergegeven, heeft geen limitatief karakter, maar vormt een aanzet tot de analyse van de accountant en de ondernemer. Niet enkel onderstaande indicatoren kunnen derhalve een aanwijzing voor mogelijke discontinuïteit vormen.

4.1 Financiële indicatoren

In het kader van de controle van de jaarrekening komt de controlerend accountant voornamelijk in aanraking met financiële gegevens. Continuïteitsproblemen zijn vaak herkenbaar in de financiële gegevens van de te controleren onderneming. Derhalve moet de accountant met name bij de controle van de jaarrekening en de interim controle extra attent zijn om een gedegen beoordeling van de continuïteitsveronderstelling te kunnen uitvoeren. Zoals verderop in het hoofdstuk wordt aangegeven, dient de accountant zich echter niet uitsluitend te beperken tot het beoordelen van de financiële gegevens. Bij het uiteenzetten van de financiële indicatoren waaraan de controlerend accountant een mogelijk risico van discontinuïteit zou kunnen herkennen, is in deze paragraaf een indeling gemaakt in vier overkoepelende hoofdcategorieën. Deze categorieën zijn achtereenvolgens: de financiering, de omzet/voorraden, de debiteuren/overlopende activa en de crediteuren/overlopende passiva. Hiermee wordt echter niet bedoeld dat dit de enige categorieën en bijbehorende discontinuïteitsindicatoren zijn op financieel gebied.

Financiering

De basis voor zowel het starten van een onderneming, het runnen van een onderneming, het beheersen van een onderneming maar ook het handhaven van een onderneming is het verkrijgen en behouden van financiering. Vaak wordt de financiering van een onderneming gezien als de motor van de onderneming. Indicatoren, met betrekking tot de financiering, waaraan een mogelijk risico van discontinuïteit bij de te controleren onderneming te identificeren is, zijn onder andere:

- Moeilijkheden met het verkrijgen/behouden van financiering;
- Principes uit de lening overeenkomsten worden niet langer nagekomen (ratio's, aflossing, rente, enz.);
- Negatief eigen vermogen;
- Stijgend balanstotaal wat met name gefinancierd wordt middels kortlopende schulden;
- Uitstellen/passeren van dividenduitkeringen;
- Hoge privé uitgaven.

Alle bovenstaande indicatoren houden direct dan wel indirect verband met de financiering van een onderneming. Wanneer een onderneming behoefte heeft aan additionele financiële middelen wordt meestal een lening afgesloten. Voordat een bank overgaat tot het verstrekken van een financiering werpen zij een blik op de omstandigheden waarin de onderneming verkeert. Hierbij besteedt de bank onder andere aandacht aan de continuïteit van de betreffende onderneming. Financiële gegevens zoals de solvabiliteit en rentabiliteit worden daarbij geanalyseerd. Ook niet financiële omstandigheden, zoals de strategie en de toekomstvisie, worden hierbij getoetst. Indien getwijfeld wordt aan deze continuïteit kan besloten worden om geen nieuwe financiële middelen ter beschikking te stellen, dan wel beschikbaar te houden.

Aan het ontvangen van financiële middelen hangen allerlei voorwaarden vast. Zo dient de onderneming, aan wie de financiële middelen ter beschikking worden gesteld, volgens een in de

lening overeenkomst vastgesteld schema af te lossen en rente te betalen. Contractueel vinden beide betalingen plaats op een vastgestelde vervaldatum. In het kader van de controle van de jaarrekening wordt door de controlerend accountant vastgesteld of deze betalingen ook daadwerkelijk zijn verricht en of de juiste rentekosten zijn berekend. Wanneer hierbij afwijkingen geconstateerd worden, zal de accountant de reden hiervoor achterhalen.

Ondernemingen waarbij sprake is van een structureel negatief eigen vermogen worden vaak technisch failliet verklaard. Het negatief eigen vermogen wordt meestal veroorzaakt door negatieve resultaten. Om dan toch over voldoende financiële middelen te blijven beschikken, zal de onderneming moeten terugvallen op vreemd vermogen. Hierdoor kan de verhouding vreemd en eigen vermogen erg verstoord worden. Met name wanneer het grootste gedeelte gefinancierd wordt met kort vreemd vermogen, vermogen met een looptijd korter dan één jaar, is het risico op discontinuïteit aanwezig. Aangezien deze kortlopende schulden binnen één jaar voldaan dienen te worden, wordt de kans groter dat de onderneming in liquiditeitsproblemen komt. Ook de opeisbaarheid van vreemd vermogen kan leiden tot een mogelijk risico van discontinuïteit. Wanneer een onderneming de principes uit de lening overeenkomst niet langer nakomt, kan de ontvangen lening direct opeisbaar worden. Op grond van IAS 1.74 dient de lening dan als kortlopend gepresenteerd te worden. (Deloitte, 2010)

Naast het financieren van een onderneming middels vreemd vermogen, kan een onderneming ook gefinancierd worden middels eigen vermogen. Wanneer een onderneming beschikt over een sterk eigen vermogen, wordt normaal gesproken niet getwijfeld aan de continuïteit van de onderneming. Er zijn echter ook ondernemingen die eigen vermogen genereren door dividend- of winstuitkeringen uit te stellen. Wanneer dit niet strookt met de normale bedrijfsvoering, zal de controlerend accountant hieraan extra aandacht besteden. Het financieren van privé uitgaven middels ondernemingsvermogen is ook een indicator waarbij de accountant extra alert zal zijn. Bij kleinere ondernemingen kunnen privé omstandigheden, zoals in dit geval financiële problemen, ook impact hebben op de financiële huishouding van de onderneming.

Om te controleren of de financieringsverhouding van de onderneming aanleiding geeft tot twijfel omtrent de continuïteit, wordt vaak gebruik gemaakt van financiële ratio's. De solvabiliteitsratio geeft inzicht in de mate waarin de onderneming gefinancierd is met eigen vermogen. De solvabiliteitsratio wordt berekend door het eigen vermogen te delen door het totaal vermogen. Vaak wordt 0,5 ofwel 50% hierbij als norm gehanteerd. Deze norm is echter zeer afhankelijk van de sector. De debt ratio wordt gebruikt om te beoordelen in hoeverre de onderneming is gefinancierd middels vreemd vermogen. Een lage ratio betekent dat de onderneming solvabel is, waardoor normaal gesproken de kans op een risico van discontinuïteit kleiner is. Een stijgend balanstotaal dat met name gefinancierd wordt middels kortlopend vreemd vermogen leidt er toe dat de quick ratio en de current ratio een in de strijd met norm vertoonde verhouding weergeven. Beide ratio's worden gebruikt om te berekenen in hoeverre de onderneming met haar vlottende activa aan haar kortlopende schulden kan voldoen. De quick ratio wordt berekend door de totale vlottende activa te verminderen met de voorraden en de uitkomst hiervan te delen door het kort vreemd vermogen. Als norm wordt hierbij een verhouding van minimaal één gehanteerd. De current ratio wordt berekend door de totale vlottende activa te delen door het kort vreemd vermogen. Bij deze ratio wordt ervan uitgegaan dat ook de voorraden relatief snel in geld kunnen worden omgezet. Derhalve zal de

current ratio met name gehanteerd worden bij handelsonderneming. Als norm wordt hierbij minimaal twee gehanteerd.

Omzet/Voorraden

Vrijwel elke onderneming zal streven naar een zo hoog mogelijke omzet, dan wel naar de omzet waarbij de uiteindelijke winst zo maximaal mogelijk is. Het functioneren van een onderneming kan onder andere worden gemeten aan de hand van de gerealiseerde omzet. Dit zal met name het geval zijn wanneer een onderneming haar presteren meet aan de hand van bijvoorbeeld het gerealiseerd marktaandeel. Omzet kan ook indicatoren bevatten waaruit een mogelijk risico op discontinuïteit geïdentificeerd kan worden. De voorraad van een onderneming vertoont een nauw verband met de omzet. Derhalve zijn deze twee onderdelen bij het bespreken van de discontinuïteitsindicatoren samengevoegd. De controlerend accountant besteedt bij het controleren van de omzet en de voorraad onder andere aandacht aan de volgende mogelijke discontinuïteitsindicatoren:

- Dalende prijzen en verminderde winstmarges;
- Stijging in het kostenpatroon gaat niet gepaard met een omzetstijging;
- Belangrijke waarderingsgrondslagen met betrekking tot de realisatie van opbrengsten worden losgelaten;
- Dalende omloopsnelheid van de voorraad;
- Stijgende ouderdom van de voorraad;
- Stijgend aantal retouren van verkochte goederen;
- Ongebruikelijke en materiële verkoopannuleringen.

De winstmarge van een product wordt bepaald door de verkoopprijs en de gemaakte kosten voor het betreffende product. Wanneer de kosten van een product stijgen, maar deze stijging kan niet worden doorberekend in een prijsstijging, daalt de winstmarge van het betreffende product. De winstmarge kan ook dalen doordat de kosten van een product gelijk blijven, maar de verkoopprijs verlaagd moet worden. Deze verlaging kan veroorzaakt worden door onder andere een verminderde vraag naar het product. Deze omstandigheden en factoren dienen door de controlerend accountant in acht genomen te worden. Wanneer structureel sprake is van dergelijke indicatoren, zou er sprake kunnen zijn van een mogelijk risico van discontinuïteit.

Normaal gesproken worden opbrengsten verantwoord volgens het realisatieprincipe. Ze worden verantwoord op het moment dat de economische voordelen aan de onderneming toekomen en wanneer de opbrengsten op betrouwbare wijze kunnen worden vastgesteld. Indien een onderneming opbrengsten verantwoord alvorens ze daadwerkelijk gerealiseerd zijn, kan dit erop wijzen dat de onderneming haar omzet probeert te flatteren.

Een daling van de omzet veroorzaakt in veel gevallen een daling van de omloopsnelheid van de voorraden. De omloopsnelheid van de voorraden kan berekend worden door de kostprijs van de omzet te delen door de voorraden. Hoe hoger de uitkomst van deze berekening, des te korter is de tijd tussen het inkopen van de voorraden en het uiteindelijk verkopen van de voorraden. De omloopsnelheid geeft weer hoe lang de voorraden in het magazijn zijn opgeslagen alvorens ze verkocht worden. Hoe hoger de omloopsnelheid, hoe sneller de voorraden verkocht worden. Wanneer er sprake is van een lage omloopsnelheid en dus een hoge ouderdom van de aanwezige voorraad, neemt het risico op incourantheid toe. Daarnaast kan een groot aantal retourzendingen of

verkoopannuleringen de continuïteit van een onderneming ook bedreigen. De controlerend accountant zal echter nooit enkel op basis van een daling in de omzet of een daling in de omloopsnelheid concluderen dat er sprake is van een mogelijk risico van discontinuïteit. Hij zal altijd beide onderdelen in samenhang met elkaar in acht nemen.

Debiteuren/Overlopende activa

Wanneer een onderneming goederen of diensten levert, maar de betaling hiervoor moet nog ontvangen worden, ontstaat er aan de debetzijde van de balans een debiteurenpositie. Onder de overlopende activa worden normaal gesproken de vooruitbetaalde bedragen, bedragen die geen betrekking hebben op de betreffende periode maar wel al voldaan zijn, en de nog te ontvangen bedragen opgenomen, bedragen die wel betrekking op de periode hebben maar nog niet ontvangen zijn. Met betrekking tot deze posten zijn onder andere de volgende discontinuïteitsindicatoren te onderkennen:

- Oplopende debiteurenpositie;
- Opbrengsten leiden niet tot kasstromen;
- Stijgende ouderdom van de debiteuren;
- Hogere voorziening voor oninbaarheid;
- Hoge afboekingen van voorziening oninbaarheid;
- Inbaarheid overlopende activa daalt.

Door verkopen op rekening te verrichten, ontstaat er een debiteurenpositie. Wanneer de debiteurenpositie stijgt, zal de onderneming steeds minder verkopen ook direct betaald krijgen. Het risico bestaat dat een debiteur niet meer tot betaling over kan gaan. In dit geval wordt gesproken van een gemiste kasstroom. Het moment van ontvangst van de betaling staat los van het moment van het verantwoorden van de opbrengsten. Er kunnen dus opbrengsten verantwoord worden, terwijl de daadwerkelijke betaling hiervoor nog niet verricht is. Een onderneming kan zich door het vormen van een voorziening gedeeltelijk indekken tegen het risico van oninbaarheid van de debiteuren. De controlerend accountant dient deze voorziening te controleren op volledigheid.

Wanneer een onderneming grote vooruitbetalingen verricht, zal de controlerend accountant ook hieraan extra aandacht moeten besteden. Hierbij bestaat ook het risico dat een betaling verricht is, maar de tegenprestatie hiervoor in de toekomst toch niet ontvangen wordt. Dit kan bijvoorbeeld veroorzaakt worden doordat de onderneming waarvan deze prestatie nog ontvangen dient te worden in continuïteitsproblemen verkeerd. Hoewel dit niet altijd direct tot continuïteitsproblemen hoeft te leiden bij de betreffende onderneming is de mogelijkheid wel degelijk aanwezig. Met name wanneer men afhankelijk is van een bepaalde onderneming.

Crediteuren/Overlopende passiva

Bedragen die nog door de onderneming betaald dienen te worden aan leveranciers, worden opgenomen onder de crediteuren. De overlopende passiva bestaan uit de nog te betalen bedragen, bedragen waarvoor de dienst of het product al ontvangen is maar waarvoor de betaling nog verricht moet worden, en de vooruitontvangen bedragen, bedragen die al ontvangen zijn maar waarvoor dienst of het product nog door de onderneming geleverd moet worden.

Discontinuïteitsindicatoren die hierbij onder andere een rol kunnen spelen zijn:

- Uitstel van betalingen van kosten en belastingen;
- Ontvangen aanmaningen neemt toe;
- Leveranciers eisen contante betaling;
- Te late uitbetaling van salarissen.

Wanneer een onderneming nog een betaling moet verrichten aan een andere onderneming, zal hiervoor regelmatig een aanmaning worden ontvangen. Een aanmaning is een herinnering of een verzoek om betaling. Als de controlerend accountant constateert dat het aantal ontvangen aanmaningen toeneemt, zal hij hieraan extra aandacht besteden. Indien betaling op rekening niet langer mogelijk is en de onderneming moet vrijwel altijd contant betalen, dient de controlerend accountant de achterliggende oorzaak hiervan te onderzoeken. Met name wanneer bovenstaande punten een rol spelen bij trouwe leveranciers, zal de accountant extra alert moeten zijn. Middels het uitvoeren van een ouderdomsanalyse op de crediteuren, kunnen deze indicatoren achterhaald worden.

Wanneer werknemers hun salaris te laat ontvangen, zal dit meestal direct tot onrust leiden. Door als controlerend accountant regelmatig contact met werknemers te hebben, kan dit ontdekt worden. Daarnaast kan middels de cao van de onderneming de feitelijke betaaldata van de salarissen achterhaald worden. Indien de onderneming gebruik maakt van een ondernemingsraad(hierna: OR), zal in de verslagen van deze OR ook melding worden gemaakt van te late uitbetaling van salarissen.

Ook boetes voor het te laat betalen van loonheffingen en andere belastingen kunnen een aanwijzing vormen voor een mogelijk risico van discontinuïteit.

Onderneming X krijgt normaal gesproken van leverancier Y een betalingstermijn van drie maanden. Echter de afgelopen maanden betaalt X haar rekeningen structureel één of twee maanden te laat, waardoor Y op haar beurt ook betalingen te laat moet verrichten. Om van dit probleem af te komen, besluit Y om de betalingstermijn van X op te heffen en in de toekomst contante betaling te eisen. Hiervoor stuurt Y een toelichtende brief naar X. Tijdens de eindejaarscontrole komt de controlerend accountant van X met deze brief in aanraking. Hierdoor gaat hij extra werkzaamheden verrichten. Middels dit voorbeeld wordt duidelijk dat een klein gegeven een aanleiding kan vormen voor een uitgebreidere controle van de accountant.

Vrijwel alle in deze paragraaf beschreven indicatoren komen tot uitdrukking in jaarrekeningposten. De accountant zal deze indicatoren dan ook met name gedurende de eindejaarscontrole en de interim controle kunnen ontdekken.

De kans bestaat ook dat bepaalde indicatoren plaatsvinden na balansdatum. Derhalve dient ook gekeken te worden naar de gebeurtenissen na balansdatum. De accountant dient het management van de te controleren onderneming te verzoeken om voldoende informatie over de gebeurtenissen na balansdatum te verstrekken, zodat ook deze informatie kan worden meegenomen bij het beoordelen van de continuïteitsveronderstelling.

4.2 Bedrijfsmatige indicatoren

Naast financiële indicatoren neemt de controlerend accountant tijdens de controle ook bedrijfsmatige indicatoren in acht die kunnen duiden op een mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening. Deze bedrijfsmatige indicatoren zijn niet altijd direct uit de jaarrekening af te leiden. De accountant dient rekening te houden met de bedrijfsvoering en de omgeving van de te controleren onderneming. De bedrijfsmatige indicatoren zijn ingedeeld in vier overkoepelende hoofdcategorieën. Dit zijn achtereenvolgens: het personeel, de leiding, de productie en de afzet.

Personeel

Ten aanzien van het personeel van een onderneming kunnen onder andere de volgende twee belangrijke discontinuïteitsindicatoren worden onderscheiden:

- Groot verloop in personeelsbestand;
- Overuren niet toegestaan.

Wanneer de controlerend accountant gedurende zijn werkzaamheden constateert dat er binnen de onderneming een groot verloop in het personeelsbestand plaatsvindt, zal hij op zoek moeten gaan naar de achterliggende reden. In dit kader voert de controlerend accountant onder andere lijncontroles uit op het personeelsproces. Hierbij wordt gecontroleerd of de beschreven procedures, met betrekking tot mutaties in de salarisadministratie, gevolgd worden. Bij deze controle stelt de controlerend accountant ook vast hoe groot het verloop in het personeelsbestand is. Dit verloop wordt altijd in het perspectief van de onderneming bekeken. Het verloop in personeel bij een accountantskantoor zal hoger zijn dan bij een overheidsinstantie. Met name wanneer ontslagen personeel, dan wel personeel waar het contract van is afgelopen, niet meer vervangen wordt en openstaande vacatures worden stopgezet, is er sprake van een verhoogd risico op discontinuïteit.

Wanneer binnen een onderneming vrijwel geen overuren worden gedraaid of het draaien van overuren is niet toegestaan, onderzoekt de accountant de oorzaak hiervan. Indien kostenbesparing of een tekort aan werk hieraan ten grondslag ligt, besteedt de controlerend accountant hier extra aandacht aan.

Leiding

De leiding van een onderneming is de sturende factor binnen het ondernemingsbeleid. Zij bepalen welke richting de onderneming op gaat en op welke manier dit zal gebeuren. In het verleden is vaak gebleken dat de leiding van een onderneming mede schuldig bleek te zijn aan het faillissement van de onderneming. Door de invoering van nieuwe wetten en regels, zoals onder andere de Corporate Governance Code, is getracht om dit risico te beperken. Het zal echter altijd een aandachtspunt blijven voor de accountant. Met name de volgende punten kunnen een indicator vormen voor een mogelijk risico van discontinuïteit:

- Significante veranderingen in de leiding;
- Zeer scherpe targets voor het management;
- Mismanagement;
- Onvoldoende interne en administratieve organisatie.

Wanneer gedurende het jaar de leiding van een onderneming grote wijzigingen ondergaat zal de accountant deze wijzigingen beoordelen en naar de achtergrond er van informeren. Dit hoeft niet direct een aanleiding te vormen voor een mogelijk risico op discontinuïteit. Met name wanneer na de vervanging de eerder gekozen strategie of visie niet meer gevolgd wordt, zal de accountant hieraan extra aandacht besteden. Daarnaast dient de accountant ook een gedegen inschatting te maken van het niveau van het management van de onderneming. Wanneer mismanagement verwacht of herkend wordt, zal de accountant een degelijke inschatting moeten maken van de impact op de jaarrekening.

Met name gedurende de interim-controle besteedt de accountant aandacht aan de interne en administratieve organisatie. 'Het doel van de interim-controle is vast stellen dat de administratieve organisatie en de daarin vervatte maatregelen van interne controle voldoende waarborgen dat de jaarcijfers juist en volledig zijn, en niet materieel afwijken van de werkelijkheid' (Universiteit Twente, 2014). Wanneer hierin tekortkomingen worden geconstateerd, moet ook de impact op de jaarrekening hiervan ingeschat worden en dus tevens de impact op de continuïteitsveronderstelling.

Productie

Wanneer de accountant de eindejaarscontrole uitvoert voor een producerende onderneming, zal de controle van de jaarrekening anders worden ingestoken dan de controle bij bijvoorbeeld een handelsonderneming. Bij een handelsonderneming zullen met name veel van de hiervoor beschreven financiële risico's aanwezig zijn. Ook bij producerende ondernemingen zullen deze risico's aanwezig zijn, maar er zullen echter ook specifieke risico's ten aanzien van de productie aanwezig zijn. In dit geval zal specifiek op de risico's met betrekking tot de productie worden ingegaan. Ten aanzien van de productie kunnen onder andere de volgende discontinuïteitsindicatoren worden onderscheiden:

- Tekort aan grondstoffen;
- Afname productie;
- Dalende efficiency/productiviteit.

Bij producerende bedrijven kan een tekort aan grondstoffen duiden op een mogelijk risico van discontinuïteit. Wanneer de onderneming afhankelijk is van een bepaald aantal grondstoffen en zonder deze grondstoffen niet langer kan functioneren, is het risico op discontinuïteit aanwezig. Het tekort aan grondstoffen kan veroorzaakt worden door een tekort in financiële middelen of een schaarste van deze grondstof. De accountant zal moeten inschatten of hierbij een mogelijk risico van discontinuïteit aanwezig is.

Eén van de meest bekende schaarse grondstoffen op dit moment vormt cacao. 'Deze schaarste wordt niet zozeer veroorzaakt door een afname van de cacao, maar met name door een groei in de vraag naar cacao' (Kraaijvanger, 2010). Door de stijgende vraag naar cacao stijgt ook de inkoopprijs. Hierdoor raken kleinere ondernemingen, die cacao als grondstof gebruiken, in de problemen. Van de accountant wordt verwacht dat hij de algemene ontwikkelingen in de gaten houdt. Hierdoor kan de accountant zijn werkzaamheden zodanig inrichten dat hij inspeelt op deze ontwikkelingen. Dit hoeft niet perse te leiden tot een mogelijk risico van discontinuïteit. In toenemende mate wordt door ondernemingen ingespeeld op bedreigingen. Het zoeken naar alternatieve grondstoffen is hiervan een goed voorbeeld. In dat geval is er dus absoluut geen sprake van discontinuïteit en kan de

onderneming er zelfs op de lange termijn van profiteren. De accountant zal dit probleem dus altijd in de context van de betreffende onderneming moeten bekijken.

Afzet

Zoals beschreven bij de financiële indicatoren, wordt het presteren van de onderneming vaak gemeten aan de hand van de gerealiseerde omzet. De gerealiseerde omzet wordt veroorzaakt door zowel een hoeveelheids- als een prijscomponent. Deze hoeveelheidscomponent wordt ook wel afzet genoemd. Ten aanzien van de afzet worden onder andere de volgende discontinuïteitsindicatoren onderkend:

- Verlies van afzetmarkt;
- Technische ontwikkelingen;
- Commerciële problemen;
- Afnemers verkeren in financiële problemen.

Indien de onderneming een belangrijke afzetmarkt of afnemer verliest, moet rekening worden gehouden met het effect hiervan op de continuïteit van de onderneming. Dit verlies blijkt meestal ook uit de financiële gegevens van de onderneming. Een eventueel toekomstig verlies komt echter niet tot uitdrukking in de huidige cijfers en is derhalve een bedrijfsmatige inschatting van de controlerend accountant. Door een beoordeling uit te voeren op de orderportefeuille kan hiervan een inschatting worden gemaakt.

Technische ontwikkelingen spelen steeds vaker een grote rol en volgen elkaar op een steeds rapper tempo op. Wanneer deze ontwikkelingen er toe leiden dat belangrijke producten in de toekomst niet meer winstgevend zijn, moet hierbij rekening worden gehouden met het mogelijke risico van discontinuïteit voor de betreffende onderneming. Ook commerciële ontwikkelingen kunnen voorspellende waarde hebben bij het beoordelen van de continuïteit van de onderneming. Wanneer een onderneming bijvoorbeeld grote marketingacties onderneemt, waarmee grote kosten gepaard gaan, zal ook gekeken moeten worden naar het uiteindelijke resultaat van de marketingactie. Indien grote marketingacties mislukken, kan dit duiden op een mogelijk risico van discontinuïteit voor de betreffende onderneming.

Financiële problemen bij gelieerde ondernemingen kunnen ook impact hebben op de continuïteit van de gecontroleerde onderneming. Ook wanneer consumenten, zoals in de economische crisis, minder geld te besteden hebben of in ieder geval geld minder snel zullen besteden, moet de impact hiervan op de betreffende onderneming ingeschat worden.

4.3 Overige indicatoren

Naast financiële en bedrijfsmatige indicatoren kan een onderneming ook worden getroffen door factoren die buiten de beheersomgeving van de onderneming liggen. Deze indicatoren komen dus niet direct voort uit het gevoerde beleid dan wel uit de financiële gegevens. Deze gegevens dienen eveneens in acht te worden genomen bij het beoordelen van de continuïteitsveronderstelling. Hierbij valt onder andere te denken aan onderstaande indicatoren:

- Veranderende wet- en regelgeving;
- Brancheproblemen;

- Het niet voldoen aan eisen inzake kapitaalomvang of andere wettelijke voorschriften;
- Gerechtelijke procedures;
- Veranderende subsidieregelingen.

Vanwege de algemene aard van bovenstaande indicatoren wordt in deze paragraaf geen verdere toelichting gegeven op de deze indicatoren. De indicatoren kunnen optreden onder een breed scala van omstandigheden.

De waakzaamheid van de controlerend accountant dient verhoogd te worden, wanneer één van de in dit hoofdstuk beschreven indicatoren geconstateerd wordt. Bovendien zal in de gaten moeten worden gehouden dat indicatoren vaak in samenhang met elkaar voorkomen.

4.4 Praktijkbeschrijvingen

In deze paragraaf worden achtereenvolgens twee casussituaties beschreven. Deze casussituaties komen voort uit daadwerkelijk in de praktijk plaatsgevonden gebeurtenissen. Vanwege de vertrouwelijkheid van de verkregen informatie en de geheimhouding van details, zijn de hierna beschreven situaties gedeeltelijk geanonimiseerd.

Onderstaande praktijkbeschrijvingen zijn tot stand gekomen door het houden van interviews met controlerend accountants. Door naast de toelichting en de opsomming van discontinuïteitsindicatoren twee situaties te beschrijven waarin enkele van deze indicatoren aan het licht zijn gekomen, wordt geprobeerd een duidelijke praktijkgerichte kijk op dit hoofdstuk te bieden. Er is bewust voor gekozen om bij het houden van de interviews twee verschillende praktijksituaties te bespreken. Er is één casussituatie besproken waarbij de indicatoren vooraf niet of niet volledig zijn geconstateerd door de controlerend accountant en die uiteindelijk toch geleid hebben tot discontinuïteit bij de gecontroleerde onderneming. Aan de andere kant is gekozen voor een casussituatie waarbij de indicatoren wel tijdig zijn geconstateerd en uiteindelijk toch niet tot discontinuïteit geleid hebben. Op deze manier wordt een zo breed mogelijke kijk geboden op de indicatoren en omstandigheden in de praktijk.

Onderneming Janssen BV

Onderneming Janssen BV koopt producten in en verkoopt deze weer door. Daarom wordt Janssen BV gerekend tot de handelsondernemingen. Door als groothandel te fungeren tussen enerzijds producenten en anderzijds verkopers, heeft Janssen BV zich opgewerkt tot een grote speler op haar markt. Naast het fungeren als groothandel voor de verkopers, houdt Janssen BV zich ook bezig met het adviseren van verkopers op het gebied van marketing. Door de grote ervaring aanwezig binnen Janssen BV, kan er goede advisering plaatsvinden over welke producten in welke mate zouden moeten worden ingekocht en welke producten op welke manier gepresenteerd en aangeboden dienen te worden. Dit zijn twee voorbeelden van marketingactiviteiten waarin Janssen BV, naast het fungeren als groothandel, gespecialiseerd is.

Door de economische crisis en door de dalende vraag naar de producten aangeboden door Janssen BV, hebben er de laatste jaren grote schommelingen in resultaat plaatsgevonden. Aangezien Janssen BV zich aan in Nederland vastgestelde prijzen dient te houden, kan niet zomaar middels prijswijzingen

invloed worden uitgeoefend op het koopgedrag van consumenten. Voor Janssen BV is het dus erg moeilijk om op deze dalende vraag in te spelen. Aangezien Janssen BV in de toekomst toch een sterke positie wil behouden op de markt wordt besloten om de samenwerking te zoeken met andere ondernemingen. Door samenwerking te zoeken of een overname te realiseren, wordt getracht een sterke partij als partner te vinden. Hierdoor probeert Janssen BV een gezonde toekomst te garanderen. Gesprekken over mogelijke samenwerking met of overname door andere partijen, worden gevoerd gedurende de uitvoering van de eindejaarscontrole van jaar T. Aangezien de gesprekken een positief verloop kennen, lijkt de samenwerking of gedeeltelijke overname in de toekomst te gaan plaatsvinden. Dat wordt ook op deze manier aan het controleteam medegedeeld.

Gedurende de eindejaarscontrole komen de controlerend accountants in aanraking met de financiële gegevens van Janssen BV. Hierbij wordt geconstateerd dat de financiering van Janssen BV nog steeds acceptabel is. Voldoende eigen vermogen en een goede verhouding met de huisbankier zorgen voor voldoende financiering. Aangezien Janssen BV een handelsonderneming is, vormen de posten 'Vorraden' en 'Debiteuren' significante posten in de jaarrekening. Met betrekking tot de debiteuren is Janssen BV een zogenaamd factoringcontract overeengekomen. Factoring betreft het uitbesteden van de debiteurenportefeuille aan een extern bedrijf. Dit extern bedrijf draagt zorg voor de afhandeling van de debiteuren. Janssen BV is hierbij overeengekomen dat de factoringmaatschappij een bepaald percentage van de debiteuren vooruit financiert waardoor een liquiditeits- en timingvoordeel ontstaat. Het contract met deze factormaatschappij loopt halverwege het boekjaar af en dus moet Janssen BV op zoek naar een nieuwe maatschappij waarmee deze samenwerking kan worden aangegaan.

Het resultaat over boekjaar T is negatief. Dit resultaat wordt met name veroorzaakt door een grote afwaardering op de materiële vaste activa en grote afschrijvingen. Wanneer beide bedragen uit het resultaat gehaald zouden worden, zou er sprake zijn van een positief resultaat. Net zoals veel ondernemingen gedurende de economische crisis, heeft ook Janssen BV ervoor gekozen om het personeelsbestand te verkleinen en een strategische heroriëntatie te laten plaatsvinden. Dit wordt met name gedaan om ook op de lange termijn continuïteit te garanderen. Hiermee vormt Janssen BV geen uitzondering in de huidige economische crisis.

Zo op het eerste gezicht, lijkt er buiten enkele kleine risico's, geen sprake van grote problemen bij de betreffende onderneming. Ook wanneer gekeken wordt naar de ratio's, zoals beschreven in paragraaf één van dit hoofdstuk, worden geen grote afwijkingen geconstateerd. Aangezien de voorraden bij Janssen BV snel omgezet kunnen worden in geld wordt met name de current ratio gehanteerd om de positie van Janssen BV middels een ratio te analyseren. Bij de berekening van de current ratio wordt een daling van 0,03 geconstateerd ten opzichte van voorgaand jaar. Deze uitkomst vormt geen directe aanwijzing voor mogelijke discontinuïteit. Er is zelfs sprake van een lichte stijging in solvabiliteit ten opzichte van eerdere jaren en derhalve worden geen directe indicatoren voor problemen verwacht.

De besprekingen, zoals eerder aangegeven, wijzen erop dat er sprake zal zijn van een overname door een grotere partij. Deze besprekingen verlopen voorspoedig en richting de accountant wordt gecommuniceerd dat er geen problemen bij deze overname worden verwacht. Wanneer de besprekingen met de samenwerkende of mogelijk overnemende partij toch spaak lopen en er door de betreffende partij een persartikel wordt gepubliceerd, ontstaat er een groot sneeuwbal effect. Het

persartikel vermeldt dat Janssen BV in de nabije toekomst failliet zal gaan en niet langer aan haar betalingsverplichtingen kan voldoen. Hierdoor worden veel leveranciers en afnemers huiverig om zaken te doen met Janssen BV. Dit vormt de eerste aanzet tot echte serieuze continuïteitsproblemen. Aangezien er zowel vanuit leveranciers niet meer geleverd wordt en niks meer vanuit Janssen BV verkocht wordt, ligt de gehele bedrijfsvoering plat. Door de negatieve nieuwsberichten worden ook de gesprekken met nieuwe financiers en potentiële nieuwe factormaatschappijen stop gezet. Op een zeer kort tijdsbestek wordt Janssen BV uiteindelijk failliet verklaard. Het uitspreken van het definitieve faillissement vindt plaats voordat de jaarrekening over jaar T definitief is afgerond en derhalve is nooit formeel een verklaring afgegeven bij de betreffende jaarrekening.

Achteraf wordt gesproken van een bewuste daad door de overnemende partij. Zij zag dit waarschijnlijk als een mogelijkheid om een grote speler uit te schakelen en meer macht naar zichzelf toe te trekken. Middels het uitgeven van het nieuwsbericht heeft de betreffende onderneming dan waarschijnlijk ook haar gewenste doel behaald.

Indien een faillissement wordt uitgesproken kort na of voor de afgifte van de controleverklaring, dient hiervan melding te worden gedaan bij de Autoriteit Financiële Markten. Daarnaast vindt er intern bij EY een onderzoek plaats door Compliance Office. Dit onderzoek vormt een review op de werkzaamheden verricht door het controleteam. Vanwege de vertrouwelijkheid van dit onderzoek, wordt er in deze praktijkbeschrijving geen verdere aandacht aan dit onderzoek besteed.

Persoonlijke visie

Wanneer met een objectieve kijk naar bovenstaande praktijkbeschrijving wordt gekeken, kunnen in principe de volgende discontinuïteitsindicatoren, zoals beschreven in de eerdere paragrafen, onderkend worden:

- Negatief resultaat;
- Oplopende debiteurenpositie;
- Brancheproblemen;
- Grote afname in personeelsbestand;
- Dalende omloopsnelheid van de voorraden.

Bovenstaande praktijkbeschrijving vormt een goed voorbeeld van een onderneming waarbij de indicatoren in de context van de onderneming bekeken moeten worden. De opsomming van indicatoren klopt theoretisch, maar wanneer hier vooraf naar gekeken wordt, vormen deze indicatoren geen directe discontinuïteitsindicatoren. De betreffende onderneming heeft namelijk dusdanig veel mogelijkheden achter de hand, zoals de mogelijke samenwerking of overname, voldoende eigen vermogen en de factoringovereenkomst, dat er geen directe sprake van discontinuïteit lijkt te zijn. Een relatief klein ogende gebeurtenis vormt uiteindelijk de aanleiding voor discontinuïteit. Wanneer dan achteraf nogmaals naar de situatie wordt gekeken, is het natuurlijk makkelijk om te veronderstellen dat eerder genoemde indicatoren wel degelijk discontinuïteitsindicatoren vormden. Met name het feit dat de onderneming reeds in een branche verkeerde waar veel problemen waren, zou de waakzaamheid van het controleteam verhoogd moeten hebben.

Daarnaast zal het controleteam moeten kunnen vertrouwen op de informatie die vanuit het management aan het team wordt verstrekt. De accountant werd zowel vanuit het management als vanuit de overnemende partij geïnformeerd dat de gesprekken voorspoedig verliepen. Als achteraf blijkt dat deze samenwerking dan wel overname toch niet plaats zal vinden, kan door het maatschappelijk verkeer niet zomaar naar de accountant gewezen worden. In dit geval bleek ook het management verrast te worden met de plotselinge annulering van de overname en de publicatie van het persartikel.

In de praktijkbeschrijving is uiteindelijk sprake van discontinuïteit. Hoewel indicatoren aanwezig zijn op basis waarvan getwijfeld zou kunnen worden aan de continuïteit van de onderneming, zijn deze niet als dusdanig geïnterpreteerd. Veel hangt dus ook af van het 'professional judgement' van de controlerend accountants. Vooraf werden de betreffende indicatoren niet ingeschat als mogelijke discontinuïteitsindicatoren. Achteraf bleek dat deze indicatoren wel als discontinuïteitsindicatoren gekenmerkt hadden moeten worden. Een onverwacht gepubliceerd persbericht kan dus uiteindelijk fataal zijn voor een onderneming die al onder druk staat.

Onverwachte gebeurtenissen kunnen altijd leiden tot een redelijk onverwacht faillissement. In het maatschappelijk verkeer wordt dan vaak naar de controlerend accountant gewezen, maar zoals uit bovenstaande praktijkbeschrijving blijkt, hoeft de controlerend accountant daar niet altijd een belangrijke rol in gespeeld te hebben. Op basis van het interview en de werkzaamheden die door de controlerend accountant verricht dienden te worden, treft de controlerend accountant in dit geval geen blaam. Aangezien het een vertrouwelijke zaak betreft, heeft inzage van het volledige dossier niet kunnen plaatsvinden. Derhalve vormt bovenstaande tekst een mening en geen oordeel.

Deze eerste casussituatie beschrijft een situatie waarbij vooraf geen echte discontinuïteitsindicatoren onderkend waren of deze zijn in ieder geval niet als echte serieuze discontinuïteitsindicator ingeschat werden. Uiteindelijk is deze onderneming echter wel failliet gegaan en kon dus geconcludeerd worden dat er waarschijnlijk wel degelijk sprake was van discontinuïteitsindicatoren.

De volgende casussituatie betreft een situatie waarbij de discontinuïteitsindicatoren van te voren wel herkend zijn geworden, maar waarbij uiteindelijk toch geen faillissement is uitgesproken. Door het andere karakter van deze situatie wordt geprobeerd een onderscheidende praktische blik te bieden op de in dit hoofdstuk vermelde discontinuïteitsindicatoren.

Onderneming Peters BV

Onderneming Peters BV is een onderneming die zich bezig houdt met de exploitatie van een pand. Investerders trachten via de exploitatie van het pand de lokale economie te stimuleren. Peters BV heeft twee aandeelhouders.

Door de economische crisis, het grote aanbod in huurpanden en door de beperkte vraag naar huurpanden wordt er in jaar T door Peters BV bij de exploitatie van haar pand een bezettingsgraad van ongeveer vijftig procent gerealiseerd. De impact van de economische crisis op ondernemingen die actief zijn op de vastgoedmarkt is erg groot. Wanneer relatief weinig panden verkocht worden en veel panden met leegstand te maken hebben, daalt de marktwaarde van de betreffende panden. Het pand dat door Peters BV geëxploiteerd wordt, wordt aangemerkt als een vastgoedbelegging. 'Een

vastgoedbelegging is een onroerende zaak (of een deel daarvan) die wordt aangehouden om huuropbrengsten of waardestijging, of beide, te realiseren' (EY, 2013). Deze vastgoedbelegging dient in eerste instantie gewaardeerd te worden op verkrijgingsprijs ofwel historische kostprijs. Na deze eerste verwerking dient de rechtspersoon die kiest voor waardering tegen historische kostprijs voor al zijn vastgoedbeleggingen de bepalingen voor materiële vaste activa toe te passen. 'Dat betekent waardering tegen verkrijgingsprijs of vervaardigingsprijs verminderd met cumulatieve afschrijvingen en bijzondere waardeverminderingen' (EY, 2013). Van een bijzondere waardevermindering is sprake als de realiseerbare waarde lager is dan de actuele boekwaarde. De realiseerbare waarde is de hoogste van de directe of indirecte opbrengstwaarde. Aangezien in het geval van Peters BV de realiseerbare waarde van het pand lager is dan de actuele boekwaarde, is er sprake van een bijzondere waardevermindering. Het pand dient afgewaardeerd te worden naar de marktwaarde. Aangezien het handboek jaarrekening voorschrijft dat deze afwaardering direct verwerkt wordt in het resultaat, is er over jaar T sprake van een negatief resultaat (EY, 2013). Door de cumulatieve afwaarderingen over de afgelopen jaren, is er in jaar T zelfs sprake van een negatief eigen vermogen. Dit negatief eigen vermogen vormt de eerste indicator voor een mogelijk risico van discontinuïteit voor het controleteam van Peters BV.

Naast bovenstaand negatief eigen vermogen komt gedurende de eindejaarscontrole van jaar T een discontinuïteitsindicator aan het licht met betrekking tot de financiering van de onderneming. Alle aan Peters BV verstrekte leningen hebben een looptijd tot en met eind volgend boekjaar. Aangezien Peters BV niet aan haar aflossings- en interestverplichtingen kan voldoen, vanwege het negatief eigen vermogen en het negatief resultaat, wordt op dit punt een discontinuïteitsindicator geïdentificeerd. Hoewel dit niet direct hoeft te leiden tot een negatieve kasstroom worden beide indicatoren wel als mogelijke discontinuïteitsindicatoren aangemerkt. Om te voorkomen dat Peters BV in problemen komt wanneer deze leningen direct opeisbaar worden, is er door Peters BV bij de betreffende financiers gevraagd om zogenaamde waivers te ontvangen. 'Een waiver is een formele acceptatie van een kredietverstrekker van het niet nakomen van bepaalde voorwaarden uit de kredietovereenkomst door de kredietnemer' (GE Artesia Bank, 2014). Doordat Peters BV deze waivers uiteindelijk ontvangen heeft, worden de aflossings- en interestverplichtingen niet eerder opeisbaar dan één jaar na afgifte controleverklaring.

Aangezien tijdens de eindejaarscontrole van Peters BV in jaar T bovengenoemde discontinuïteitsindicatoren zijn geconstateerd, zijn er door het controleteam diverse aanvullende werkzaamheden uitgevoerd. Zo is er in eerste instantie op basis van NV COS 570, zoals beschreven in hoofdstuk 2, een uitgebreid memo samengesteld over de continuïteitsveronderstelling van Peters BV. Met betrekking tot de afwaardering van de vastgoedbelegging heeft het controleteam gebruik gemaakt van het taxatierapport uitgevoerd door een professionele onafhankelijke taxateur. Naast het taxatierapport is door de onafhankelijke taxateur een cashflow prognose opgesteld. De juistheid van deze prognose is vastgesteld door het taxatierapport aan te sluiten met de onderliggende huurcontracten. Daarnaast heeft de interne afdeling EY Real Estate Advisory Services (EY REAS) een beoordeling uitgevoerd op de aanvaardbaarheid van de gehanteerde uitgangspunten. Hierbij heeft de afdeling EY REAS geen bevindingen geconstateerd, ofwel de door de onafhankelijke taxateur gehanteerde uitgangspunten waren akkoord. Deze cashflow prognose vertoont voor de volgende drie jaren een positief beeld. Derhalve wordt verwacht dat Peters BV in de komende jaren wel weer aan haar aflossings- en interestverplichtingen kan voldoen. Naast de additionele werkzaamheden met betrekking tot de discontinuïteitsindicatoren zijn er ook andere aanvullende werkzaamheden

verricht. Zo werd er extra aandacht besteed aan het bankboek. Er werd gecontroleerd of opbrengsten daadwerkelijk zijn binnengekomen en ook het betaalgedrag van Peters BV werd geanalyseerd. Aangezien gedurende jaar T slechts sprake was van een rendement op de verrichte investering van ongeveer 2,5%, werd ook met het management van Peters BV besproken wat de toekomstplannen waren. Hieruit waren geen verdere indicatoren naar voren gekomen, die eventueel een risico van discontinuïteit weergaven.

Aangezien zowel het bestuur van Peters BV als het controleteam van Peters BV gedurende de eindejaarscontrole van jaar T een onzekere verwachting omtrent de continuïteit van de onderneming heeft geconstateerd, wordt er een additionele toelichting bij de controleverklaring gevoegd. Er wordt een zogenaamde verklaring met een paragraaf ter benadrukking van aangelegenheden verstrekt, conform standaard 706 paragraaf 5a van de NV COS. In deze controleverklaring wordt een extra benadrukking van ontwikkelingen omtrent de continuïteit toegevoegd. In deze benadrukking wordt verwezen naar de toelichting op het eigen vermogen in de jaarrekening. Deze toelichting in de jaarrekening bevat de onderbouwing van het negatief eigen vermogen, maar tevens een melding van de uitgevoerde cashflow prognoses.

Alvorens tot het verstrekken van deze verklaring mag worden overgegaan, dient door het betreffende controleteam van EY een aanvraag gedaan te worden in de zogenaamde consult database. Afdeling vaktechniek beoordeelt deze aanvraag en geeft feedback aan het controleteam. Uiteindelijk wordt dit formele consult beoordeeld en gekeurd in een door EY hiervoor aangemaakte database. Pas na deze interne procedures mag worden overgegaan tot het verstrekken van de hiervoor genoemde verklaring. Uiteindelijk is door EY over het betreffende boekjaar de eerdergenoemde verklaring met een paragraaf ter benadrukking van aangelegenheden verstrekt. Peters BV heeft in daaropvolgende jaren geen directe continuïteitsproblemen meer gehad.

Persoonlijke visie

Uit bovenstaande praktijkbeschrijving kunnen, zoals beschreven in eerdere paragrafen, de volgende discontinuïteitsindicatoren worden onderkend:

- Negatief resultaat;
- Negatief eigen vermogen;
- Brancheproblemen;
- Principes uit de lening overeenkomsten worden niet langer nagekomen.

Bovenstaande praktijkbeschrijving vormt een duidelijk voorbeeld van een situatie waarbij gedurende de eindejaarscontrole discontinuïteitsindicatoren aan het licht komen, maar waarbij uiteindelijk geen sprake is van daadwerkelijke discontinuïteit. Aangezien additioneel uitgevoerde werkzaamheden voldoende waarborgen bieden voor handhaving van de continuïteit in de toekomst hoeft er niet direct getwijfeld te worden aan de continuïteit van de onderneming op de lange termijn. Met name het feit dat in de nabije toekomst weer sprake zal zijn van een positieve kasstroom en het feit dat de onderneming zogenaamde waivers heeft ontvangen, kunnen gebruikt worden als onderbouwing voor de continuïteit van Peters BV. Ook in dit geval worden de verschillende indicatoren dus in samenhang met elkaar bekeken. Op basis van één enkele indicator kan een controlerend accountant geen conclusie trekken. Bovendien blijkt uit bovenstaande praktijkbeschrijving dat de controlerend accountant additionele werkzaamheden heeft verricht wanneer hij de discontinuïteitsindicatoren

heeft geconstateerd. Deze additionele werkzaamheden zijn normaal gesproken niet anders dan de controlewerkzaamheden die normaal worden uitgevoerd. Ze zullen echter in diepere zin worden uitgevoerd. Zo zal bij bijvoorbeeld de debiteuren additionele afloop gecontroleerd worden en eventueel een ontstaanscontrole worden uitgevoerd. Aangezien er geen werkprogramma bestaat waarin specifieke additionele werkzaamheden worden uitgelegd, zal de controlerend accountant zelf moeten beoordelen welke additionele werkzaamheden verricht moeten worden. Deze additionele werkzaamheden worden intern door de afdeling vaktechniek beoordeeld. Indien de uitgevoerde additionele werkzaamheden niet voldoende zijn, zal afdeling vaktechniek advies geven aan het controleteam. Hieruit kunnen dan andere additionele werkzaamheden volgen.

De omstandigheden zoals aanwezig bij Peters BV vertonen een grote onderlinge samenhang. Mede door de grote leegstand en de relatief korte resterende contractduur daalt de marktwaarde van de vastgoedbelegging. Hierdoor dient afgewaardeerd te worden en ontstaat er in jaar T een negatief resultaat. Dit negatief resultaat in samenhang met eerdere afwaarderingen veroorzaken het negatief eigen vermogen. Ook dit onderbouwt de stelling dat discontinuïteitsindicatoren altijd in samenhang met elkaar bekeken moeten worden.

Aangezien de controlerend accountant bij het beoordelen van de continuïteit van de onderneming slechts één jaar vooruit hoeft te kijken, zal in de verklaring ook expliciet vermeld worden dat dit de periode is die in acht wordt genomen door de controlerend accountant. Intern wordt wel een inschatting gemaakt van de continuïteit op de langere termijn. Voor de gebruikers van de jaarrekening zou het informatief zijn om ook bepaalde informatie over deze lange termijn visie te ontvangen. Zolang dit echter niet in een regel verplicht gesteld wordt, zal de controlerend accountant zich niet snel aan dit risico wagen. Ook een accountant bepaalt zijn lange termijn oordeel namelijk in grote mate op schattingen en derhalve schuilt er veel onzekerheid in dit oordeel.

Wanneer een controleteam van EY constateert dat er bij de eindejaarscontrole sprake is van een mogelijk risico van discontinuïteit worden, zoals in de praktijkbeschrijving beschreven, allerlei interne procedures op gang gezet. Zo dient er gecommuniceerd te worden met afdeling vaktechniek over het risico en dient er alvorens een verklaring verstrekt kan worden een formeel consult te worden ingediend. Op die manier minimaliseert EY het risico dat er een onjuiste verklaring verstrekt wordt.

Ook wanneer er daadwerkelijk discontinuïteitsindicatoren geconstateerd worden gedurende de eindejaarscontrole, hoeft dit niet altijd te leiden tot discontinuïteit. Bij Janssen BV was er uiteindelijk wel sprake van discontinuïteit, ondanks het feit dat de betreffende indicatoren vooraf niet waren geïnterpreteerd als zijnde discontinuïteitsindicatoren. Bij Peters BV is er uiteindelijk geen sprake van discontinuïteit, ondanks het feit dat er gedurende de controle wel discontinuïteitsindicatoren zijn geconstateerd. Hiermee wordt nogmaals aangegeven dat enkel het wel of niet voorkomen van discontinuïteitsindicatoren geen directe aanwijzing hoeven te vormen voor uiteindelijke discontinuïteit. De waakzaamheid van de controlerend accountant zal altijd hoog moeten zijn, zelfs wanneer er geen directe indicatoren geconstateerd zijn.

Hoofdstuk 5 Controleverklaring 2.0

Onder druk van beruchte boekhoudschandalen en grote faillissementen wordt alsmaar geprobeerd om de omgeving waarin de accountant zijn werkzaamheden verricht te verbeteren alsmede de toegevoegde waarde van de accountantscontrole te vergroten. Veranderende en verdiepende wet- en regelgeving heeft er tot op heden echter nog niet voor kunnen zorgen dat het maatschappelijk verkeer zich niet meer afvraagt: 'Waar was de accountant?'. Zoals in hoofdstuk 1 van deze scriptie al is aangegeven, zijn genoeg voorbeelden op te noemen waarbij achteraf door het maatschappelijk verkeer met de beschuldigende vinger naar de controlerend accountant wordt gewezen. In paragraaf één van dit hoofdstuk wordt ingegaan op het meest recente voorstel om de verslaggeving met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling te verbeteren. Daarna wordt in paragraaf twee dieper ingegaan op in 2014 verstrekte verklaringen conform dit verbetervoorstel.

5.1 Improving the Auditor's Report

De problematiek omtrent de veranderende en verdiepende wet- en regelgeving gaat vele malen verder dan enkel de discussie over het al dan niet opnemen van een continuïteitsparagraaf in de controleverklaring. Zolang er geen sprake is van gerede twijfel omtrent de continuïteit van de onderneming wordt de jaarrekening opgesteld op basis van de continuïteitsveronderstelling. Wanneer van continuïteit geen sprake meer kan zijn, doordat het bijvoorbeeld simpelweg niet meer realistisch is, dient van de continuïteitsveronderstelling afgeweken te worden. Zoals in hoofdstuk 3 beschreven, dient in dat geval gewaardeerd te worden op basis van liquidatiewaarde. Ook wanneer de continuïteitsveronderstelling correct is, kan de controlerend accountant concluderen dat er sprake is van een onzekerheid van materieel belang en moet worden vastgesteld of deze onzekerheid adequaat is toegelicht in de jaarrekening. Indien hiervan sprake is, dient de controlerend accountant een toelichtende paragraaf aan zijn verklaring toe te voegen. In de huidige controlestandaarden is het niet verplicht een additionele vermelding in de verklaring op te nemen wanneer er geen sprake van onzekerheid omtrent de continuïteit is.

Momenteel bestaat er een verwachtingskloof tussen de controlerend accountant en het maatschappelijk verkeer. In de Wet toezicht accountantsorganisaties (hierna: WTA) wordt deze verwachtingskloof omschreven als het verschil tussen de verwachtingen die het maatschappelijk verkeer heeft over de zekerheid van de verleende controleverklaring en de zekerheid die de verklaring daadwerkelijk verstrekt.

Om deze verwachtingskloof te verkleinen en de informatievoorziening van de controlerend accountant te verbeteren stelt de IASB in haar voorstel genaamd 'Improving the Auditor's Report' een volledige vernieuwing van de controleverklaring voor. 'In de zomer van 2013 zag het ontwerp voor een informatievere, onderneming specifieke controleverklaring het levenslicht' (Brouwer, 2014). Aangezien in het kader van deze scriptie enkel de wijzigingen ten opzichte van de continuïteitsveronderstelling een grote rol spelen, wordt in dit hoofdstuk, naast een korte benoeming van andere opvallende wijzigingen, enkel op de wijzigingen relevant voor de continuïteitsveronderstelling dieper ingegaan.

Bij het bepalen van de wijzigingen in de nieuwe verklaring op het gebied van de continuïteitsveronderstelling heeft de IASB een aantal mogelijkheden geanalyseerd. Deze mogelijkheden variëren van het toelichten van de verantwoordelijkheden van zowel het management als de accountant met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling tot het opnemen van een conclusie van de controlerend accountant over de toekomstige levensvatbaarheid van de betreffende onderneming. (IASB, 2013)

Uiteindelijk is de IASB tot het volgende voorstel gekomen en dient de continuïteitsparagraaf uit de volgende twee delen te bestaan (IASB, 2013):

- 1) Een conclusie over de aanvaardbaarheid van de toepassing van de continuïteitsveronderstelling bij het opstellen van de jaarrekening. Ook wanneer er geen onzekerheid van materieel belang omtrent de continuïteit van de onderneming bestaat, dient deze conclusie te worden opgenomen.
- 2) Wanneer er sprake is van materiële onzekerheden met betrekking tot de continuïteit van de onderneming, dient de controlerend accountant deze expliciet in de verklaring te vermelden. Op die manier kan de controlerend accountant de aandacht van de gebruikers van de jaarrekening op deze punten vestigen. Wanneer er geen onzekerheden van materieel belang zijn geconstateerd, moet in de verklaring worden aangegeven dat er geen garantie wordt afgegeven over de continuïteit van de onderneming. Daarnaast dient duidelijk aangegeven te worden wat de verantwoordelijkheden van het management van de onderneming zijn geweest.

De grootste wijziging ten opzichte van de huidige controleverklaring is het altijd expliciet vermelden van een oordeel omtrent de continuïteit van de onderneming. Door deze wijziging tracht de IASB de informatievoorziening te verbeteren en de verwachtingskloof tussen de controlerend accountant en het maatschappelijk verkeer te verkleinen.

In het Verenigd Koninkrijk is de nieuwe controleverklaring al met ingang van 2013 verplicht gesteld. Wereldwijd wordt er naar gestreefd om de verklaring voor de jaarrekening 2016 verplicht te stellen. Binnen EY is ervoor gekozen om de nieuwe controleverklaring te verstrekken bij zoveel mogelijk beursgenoteerde ondernemingen, om op deze manier voor te lopen op de toekomstige nieuwe regelgeving. Het is mogelijk om onder de huidige controlestandaarden vrijwillig te kiezen voor de nieuwe verklaring. EY biedt de keuzemogelijkheid aan haar beursgenoteerde cliënten om de nieuwe informatievere controleverklaring te gebruiken.

In het verleden werd het opnemen van een toelichtende paragraaf omtrent de continuïteit van de onderneming niet op prijs gesteld door de gecontroleerde onderneming. Vaak werd deze toelichtende paragraaf de zogenaamde 'Selffulfilling prophecy' toegerekend. Selffulfilling prophecy, ofwel zelf waarmakende voorspelling, is een voorspelling die direct of indirect leidt tot het uitkomen van die voorspelling. Wanneer een toelichtende paragraaf in de toelichting wordt opgenomen, zou dit direct dan wel indirect kunnen leiden tot daadwerkelijke discontinuïteit bij de betreffende onderneming. Indien de jaarrekening additionele informatie omtrent de continuïteit omvat, zullen bijvoorbeeld banken minder snel financiële middelen beschikbaar stellen. Een controlerend accountant is te allen tijde verplicht om melding te maken van een mogelijk risico van discontinuïteit.

Deze melding wordt niet gemaakt om discontinuïteit bij de betreffende onderneming te veroorzaken. Bij de nieuwe verklaring, zoals voorgesteld door de IASB, zal ook met dit principe rekening moeten worden gehouden.

De meest in het oog springende andere wijzigingen die in dit voorstel van de IASB naar voren komen, zijn onder andere de zogenaamde ‘audit commentary’ en de volgorde waarop het oordeel wordt geformuleerd. In het gedeelte genaamd de ‘audit commentary’ gaat de controlerend accountant dieper in op de volgens hem meest relevante gegevens en zaken die belangrijk zijn voor het inzicht van de gebruiker in de gecontroleerde jaarrekening. Daarnaast wordt in de nieuwe verklaring het oordeel gegeven en volgt daarna ook meteen de onderbouwing voor het betreffende oordeel. Ook wanneer er sprake is van een goedkeurend oordeel zal de controlerend accountant dit moeten onderbouwen. Aangezien, zoals al eerder aangegeven, deze scriptie zich verdiept in de continuïteitsveronderstelling wordt verder in dit hoofdstuk geen aandacht meer besteed aan de andere wijzigingen die het voorstel van de IASB met zich meebrengt.

Zoals eerder vermeld, heeft EY ervoor gekozen om bij zoveel mogelijk beursgenoteerde ondernemingen de nieuwe informatievere controleverklaring te verstrekken. Ook de andere big-four accountantskantoren hebben deze mogelijkheid geboden. Derhalve is bij onder andere de volgende beursgenoteerde ondernemingen die de jaarrekening 2013 reeds gepubliceerd hebben de nieuwe controleverklaring afgegeven: Randstad Holding, TNT Express, KPN, Nutreco, Vopak, Sligro en Kendrion (Eumedion, 2014). Er hebben echter ook ondernemingen voor gekozen om deze nieuwe controleverklaring nog niet toe te passen, zoals bijvoorbeeld DSM en Philips.

5.2 Verstrekte verklaringen

Diverse ondernemingen hebben gekozen om bij de jaarrekening 2013 de nieuwe controleverklaring te verstrekken. Allereerst zal in deze paragraaf een uiteenzetting worden gegeven van een aantal belangrijkere redenen om als onderneming reeds over de jaarrekening 2013 te kiezen voor deze nieuwe controleverklaring. Daarna wordt achtereenvolgens dieper ingegaan op de verstrekte verklaringen bij Macintosh Retail Group NV, Sligro Food Group en PostNL. Er wordt een analyse uitgevoerd op de afgegeven verklaringen en er wordt beoordeeld of de verstrekte verklaringen daadwerkelijk informatiever van aard zijn.

Zoals in paragraaf één van dit hoofdstuk vermeld, hebben de big-four accountantskantoren beursgenoteerde klanten de mogelijkheid geboden om over de jaarrekening 2013 de nieuwe controleverklaring te hanteren. Dit vormt tevens de belangrijkste reden waarom ondernemingen er uiteindelijk ook voor gekozen hebben om deze nieuwe controleverklaring te hanteren. De belangrijkste voordelen voor de onderneming om te kiezen voor deze nieuwe verklaring zijn:

- Het in grotere mate voldoen aan de wensen van stakeholders. Aangezien ook stakeholders, ofwel belanghebbenden, van de gecontroleerde ondernemingen op de hoogte zijn van de ontwikkelingen omtrent de nieuwe controleverklaring, eisen zij in veel gevallen dat deze verklaring verstrekt wordt (Dekkers, 2014).
- Voorlopen op toekomstige wet- en regelgeving. Aangezien de verwachting is dat de nieuwe verklaring in de nabije toekomst verplicht zal worden, kunnen ondernemingen door nu al reeds de nieuwe verklaring te ontvangen, voorlopen op toekomstige wet- en regelgeving.

Bovendien kan Nederland op die manier als gidsland fungeren voor andere landen (Brouwer, 2014). Hiermee wordt bedoeld dat Nederland een voorbeeldfunctie voor andere landen kan hebben. Met name ondernemingen die de jaarrekening normaal gesproken snel publiceren, hebben de nieuwe controleverklaring gehanteerd. Zij zien dit mogelijk als een visitekaartje voor hun onderneming (Piersma, 2014).

- Explicietere en duidelijkere omschrijving van de werkzaamheden van de controlerend accountant. Doordat de controlerend accountant in de nieuwe controleverklaring dieper ingaat op de door hem uitgevoerde werkzaamheden, wordt de informatieverschaffing richting gebruikers van de jaarrekening verbeterd.

Veelal wordt ook de internationale vergelijkbaarheid als voordeel van de nieuwe controleverklaring aangehaald. Wanneer deze verklaring wereldwijd verplicht wordt gesteld, zal dit de internationale vergelijkbaarheid ten goede komen. Momenteel bestaan er echter nog verschillen tussen de verklaringen die verstrekt worden in de Verenigde Staten, Europa en het Verenigd Koninkrijk. Zolang deze verklaring nog niet verplicht is gesteld, zal de internationale vergelijkbaarheid niet geoptimaliseerd worden.

Er zitten echter ook nadelen en risico's vast aan de nieuwe controleverklaring. Op basis hiervan zijn sommige controlerend accountants huiverig om deze nieuwe controleverklaring te verstrekken voordat die verplicht is gesteld. De belangrijkste nadelen zijn:

- Te hooggespannen verwachtingen omtrent de nieuwe controleverklaring (Piersma, 2014). Doordat de controlerend accountant in de nieuwe verklaring een blik werpt op de belangrijkste risico's aanwezig bij de gecontroleerde onderneming, wordt verwacht dat de controlerend accountant een zelfstandige beoordeling hiervan maakt. Het is echter niet de bedoeling dat er een verschil ontstaat tussen de inschatting van de controlerend accountant en de inschatting van het bestuur van de gecontroleerde onderneming.
- Wanneer de onderneming enkele maanden na het verstrekken van de controleverklaring alsnog bloot wordt gesteld aan bepaalde risico's, of bijvoorbeeld alsnog failliet gaat, zal aan de controlerend accountant gevraagd worden waarom die betreffende risico's tijdens de controle niet zijn opgemerkt (Piersma, 2014). Uiteraard speelde dit ook al een rol voordat deze nieuwe verklaring geïntroduceerd werd. Aangezien de controlerend accountant in zijn verklaring nu echter dieper zal ingaan op de mogelijk aanwezige risico's zal er ook meer aandacht naar uit gaan wanneer de controlerend accountant geen risico's benoemd in zijn verklaring. Vooral wanneer achteraf de betreffende onderneming alsnog failliet gaat of in de problemen komt, zal getwijfeld worden aan de kwaliteit van de controlerende accountant.

Verderop in deze paragraaf zullen achtereenvolgens de over boekjaar 2013 verstrekte verklaringen bij Macintosh Retail Group NV, Sligro Food Group en PostNL besproken worden. Hierbij wordt aandacht besteed aan de verklaring met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling.

Macintosh Retail Group NV

Macintosh Retail Group NV is een Nederlandse onderneming actief op de zogenaamde 'Fashion' en 'Living' markt. Met winkels als Dolcis, Invito, Manfield, Scapino, Pro, Steve Madden, Brantano en Jones Bootmaker behoort Macintosh Retail Group NV tot de marktleiders op het schoenenplatform in

Nederland, België, Luxemburg en het Verenigd Koninkrijk. In de sector 'Living' is Macintosh Retail Group NV actief in Nederland en België met de winkelketen Kwantum (Macintosh, 2014).

Wanneer de jaarrekening van Macintosh Retail Group NV objectief wordt bekeken, worden onder andere de volgende factoren geconstateerd, die eventueel betrekking zouden kunnen hebben op de continuïteit van de onderneming. De omzet is in 2013 ten opzichte van 2012 met ongeveer 8% gedaald. Hiertegenover staat een verbetering in het resultaat van ongeveer 100 miljoen euro. Het resultaat blijft echter voor het tweede achtereenvolgende jaar negatief. De netto kasstroom vertoont over 2013 weer een positief beeld, daar waar in 2012 nog een negatieve netto kasstroom werd gerealiseerd. In de balans ultimo 2012 worden in totaal voor ongeveer 40 miljoen euro aan langlopende leningen weergegeven. Ultimo 2013 is de stand van deze langlopende leningen 0 euro. Hiertegenover staat een stijging in de kortlopende rekeningcourantschulden aan kredietinstellingen van bijna 64 miljoen euro in 2013 ten opzichte van 2012. Daarnaast is het opvallend dat Macintosh Retail Group NV ultimo 2013 niet aan de zogenaamde Interest Coverage Ratio heeft voldaan. Deze Interest Coverage Ratio, ofwel interestdekkingskengetal, wordt door de huisfinancier op minimaal 3 gesteld. In 2012 bleek deze ratio echter 2,5 te bedragen. Het interestdekkingskengetal geeft aan hoe vaak de onderneming haar interestlasten verdient. Deze wordt berekend door de het bedrijfsresultaat voor interestlasten en belasting te delen door de interestlasten.

Naast de gegevens in het jaarverslag zal ook de huidige ontwikkeling omtrent de zogenaamde 'Living' markt, waarbij Macintosh Retail Group NV van plan is om Kwantum af te stoten, een rol kunnen spelen bij de beoordeling van de continuïteit van de onderneming. Ook het overstappen van de Chief Executive Officer (CEO), dhr. De Moor, naar Q-Park dient hierbij in acht genomen te worden.

In de gepubliceerde jaarrekening 2013 is ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling de volgende paragraaf bij de verstrekte controleverklaring opgenomen:

'De jaarrekening van Macintosh Retail Group NV is opgesteld op basis van de continuïteitsveronderstelling. De toepassing van deze veronderstelling is passend tenzij het bestuur het voornemen heeft om de vennootschap te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen dan wel hiervoor geen realistisch alternatief heeft. In het kader van onze controle van de jaarrekening kunnen wij ons verenigen met de toepassing door het bestuur van de continuïteitsveronderstelling bij het opmaken van de jaarrekening van de vennootschap. Het bestuur heeft in noot 2 van de toelichting op de jaarrekening aangegeven dat de vennootschap niet voldaan heeft aan de bankratio's ultimo 2013 en dat van de financiers terzake een 'waiver' is ontvangen. Voorts is met de financiers een 'reset' overeengekomen van de bankratio's per 30 juni 2014 respectievelijk 31 december 2014. Het bestuur heeft door het nemen van de hiervoor genoemde maatregelen geen gerede twijfel over het vermogen van de entiteit om haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit voort te zetten. Op basis van onze controle van de jaarrekening van de entiteit hebben ook wij geen onzekerheid van materieel belang geïdentificeerd. Echter, noch het bestuur, noch de accountant kan het vermogen van de entiteit om haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit voort te zetten garanderen' (Macintosh, 2014).

Bovenstaande paragraaf ligt in lijn met het voorstel van de IASB. Er wordt een conclusie gegeven over de aanvaardbaarheid van de toepassing van de continuïteitsveronderstelling bij het opstellen van de jaarrekening. Daarnaast worden eventuele materiële onzekerheden toegelicht.

De bevinding met betrekking tot het niet voldoen aan de bankratio's, die vooraf uit het jaarverslag naar voren is gekomen, is inderdaad verwerkt in deze additionele paragraaf. Er wordt melding gemaakt van het feit dat Macintosh Retail Group NV niet heeft voldaan aan de bankratio's ultimo 2013. De additionele toelichting blijft echter beperkt tot enkel deze vermelding. De toelichting hieromtrent in de jaarrekening zelf is wel voldoende. Aangezien de andere bevindingen waarschijnlijk niet van materiële aard zijn, hoeven deze ook niet verplicht gemeld te worden in deze additionele paragraaf. De informatieverschaffing richting de gebruikers van de jaarrekening zou echter wel verbeterd kunnen worden door ook kort in te gaan op andere factoren. Het feit dat winkelketen Kwantum verkocht zal worden kan bijvoorbeeld namelijk geïnterpreteerd worden als een mogelijke risico van discontinuïteit. Macintosh Retail Group NV wil zich middels de verkoop van de 'Living' tak, echter volledig focussen op de 'Fashion' tak en de groei over de afgelopen jaren in deze sector verder vergroten. Hier ligt derhalve een gedegen reden aan ten grondslag. Wanneer deze reden echter niet vermeld wordt in de jaarrekening, kan de gebruiker van de jaarrekening dit ook anders interpreteren.

Sligro Food Group

Sligro Food Group bestaat uit foodretail- en foodservicebedrijven, die zich direct en indirect richten op de markt van de etende mens (Sligro, 2014). Sligro Food Group is actief op zowel de groothandelsmarkt als de detailmarkt.

Wanneer de definitieve jaarrekening 2013 van Sligro Food Group op objectieve wijze wordt bekeken, komen onder andere de volgende factoren naar voren die betrekking zouden kunnen hebben op de continuïteit van de onderneming. Hoewel de omzet ten opzichte van voorafgaande jaren gestegen is, gaat dit niet gepaard met een stijging van het resultaat. De kosten voor de onderneming stijgen harder dan dat de omzet stijgt. Over boekjaar 2013 wordt een positieve kasstroom gerealiseerd.

Aangezien Sligro Food Group een handelsonderneming is, vormen de posten debiteuren en crediteuren significante posten in de jaarrekening. De debiteurenstand ultimo 2013 is met meer dan 30 miljoen euro gestegen ten opzichte van 2012. In de toelichting op de debiteuren wordt duidelijk vermeld dat deze stijging met name veroorzaakt wordt door de invoering van nieuwe incassoregels van de banken en de overname van een concurrent. Ook de crediteurenstand is gestegen met ongeveer 26 miljoen euro. Deze stijging wordt eveneens toegelicht in de jaarrekening en wordt met name veroorzaakt door samenwerking en participatie in dertien dagvers-bedrijven.

Sligro Food Group is de eerste Nederlands beursgenoteerde onderneming die een uitgebreide, onderneming specifieke verklaring van de externe accountant heeft ontvangen (VEB, 2014). In de gepubliceerde jaarrekening 2013 is ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling de volgende paragraaf bij de verstrekte verklaring opgenomen:

'De jaarrekening van de vennootschap is opgesteld op basis van de continuïteitsveronderstelling. De toepassing van deze veronderstelling is passend tenzij het bestuur het voornemen heeft om de vennootschap te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen dan wel hiervoor geen realistisch alternatief heeft. In het kader van onze controle

van de jaarrekening kunnen wij ons verenigen met de toepassing door het bestuur van de continuïteitsveronderstelling bij het opmaken van de jaarrekening van de vennootschap. Het bestuur heeft geen onzekerheid van materieel belang geïdentificeerd die gerede twijfel kan doen ontstaan over het vermogen van de vennootschap om haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit voort te zetten. Daarom worden er geen onzekerheden van deze aard in de jaarrekening van de vennootschap vermeld. Op basis van onze controle van de jaarrekening van de vennootschap, hebben ook wij een dergelijke onzekerheden van materieel belang niet geïdentificeerd. Echter, noch het bestuur, noch de accountant kan het vermogen van de vennootschap om haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit voort te zetten garanderen'(Sligro, 2014).

Wederom ligt de bijgevoegde additionele toelichting omtrent de continuïteitsveronderstelling van de betreffende onderneming in lijn met het voorstel van de IASB. Zowel de conclusie als de eventuele materiële onzekerheden worden toegelicht in de paragraaf. Aangezien zowel het bestuur als de controlerend accountant geen materiële onzekerheden heeft geconstateerd, wordt dit expliciet in de controleverklaring vermeld. Aanvullend wordt ook vermeld dat er geen garantie omtrent de continuïteit van de onderneming wordt afgegeven, zoals ook in het voorstel 'Improving the Auditor's Report' van de IASB vermeld staat.

Aangezien er geen materiële onzekerheden zijn geconstateerd gedurende de controle, worden deze ook niet vermeld in de toelichting omtrent de continuïteitsveronderstelling. Hoewel de jaarrekening enkele indicatoren bevat, zoals het stijgend debiteuren- en crediteurensaldo, vormen deze geen aanwijzing voor mogelijke discontinuïteit. Dit wordt uitgebreid en toereikend toegelicht in de jaarrekening.

PostNL

PostNL is een Nederlandse onderneming met als hoofdactiviteit het bezorgen van post en pakketten. Buiten Nederland is PostNL met name actief in grote landen als het Verenigd Koninkrijk, Duitsland en Italië (PostNL, 2014). Sinds 2009 is de postmarkt in Nederland helemaal vrij. Dat wil zeggen dat sinds 2009 ook andere bedrijven dan PostNL brieven met een gewicht minder dan 50 gram mogen bezorgen.

Wanneer de huidige ontwikkelingen in de postbranche onder de loep worden genomen, kan geconstateerd worden dat de door toenemende digitalisering en de daarmee samenhangende afname in het daadwerkelijk verzenden van papieren brieven er sprake is van bepaalde druk op de hoofactiviteit van PostNL. Bovendien is de concurrentie in deze branche de laatste jaren sterk toegenomen, doordat de postmarkt sinds 2009 vrij is. Hieruit kan worden opgemaakt dat PostNL te maken heeft met branche specifieke problemen.

Wanneer de jaarrekening van PostNL wordt geanalyseerd, valt meteen het negatieve resultaat op. In 2012 was er nog sprake van een positief resultaat van ongeveer 730 miljoen euro. In 2013 maakt PostNL een verlies van ongeveer 100 miljoen euro. Daarnaast is er ook sprake van een negatief eigen vermogen. Hiertegenover staat echter een grote afname in schulden van ongeveer 450 miljoen euro. Bovendien wordt er over boekjaar 2013 een positieve kasstroom gerealiseerd. Deze positieve kasstroom wordt voornamelijk veroorzaakt door het afstoten van enkele deelnemingen.

In de gepubliceerde jaarrekening 2013 is ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling de volgende additionele paragraaf bij de controleverklaring opgenomen:

‘As included in the going concern paragraph to the financial statements on page 75, the company’s financial statements have been prepared using the going concern basis of accounting. The use of this basis of accounting is appropriate unless management either intends to liquidate the company or to cease operations, or has no realistic alternative but to do so. As part of our audit of the financial statements, we concur with management’s use of the going concern basis of accounting in the preparation of the company’s financial statements. The Board of Management has not identified a material uncertainty that may cast significant doubt on the company’s ability to continue as a going concern, and accordingly none is disclosed in the financial statements. Based on our audit of the financial statements, we also have not identified such a material uncertainty. However, neither management nor the auditor can guarantee the company’s ability to continue as a going concern’(PostNL, 2013).

Wederom ligt de toegevoegde verklaring omtrent de continuïteitsveronderstelling in lijn met de vereisten zoals vermeld in het voorstel van de IASB.

De indicatoren die tijdens het analyseren van de jaarrekening als mogelijke discontinuïteitsindicatoren zijn aangemerkt, worden door zowel PostNL als het controleteam verantwoordelijk voor de controle van PostNL niet als materiële onzekerheden aangemerkt. Wel wordt er wederom in de jaarrekening additionele toelichting gegeven over de continuïteitsveronderstelling. Hierin wordt onder andere aangegeven dat PostNL door middel van kostenbesparingen en prijsverhogingen haar negatief resultaat probeert om te buigen. Doordat hier in de controleverklaring naar verwezen wordt, krijgt de gebruiker van de jaarrekening naast de informatievere controleverklaring tevens een additionele toelichting in de jaarrekening op de gehanteerde continuïteitsveronderstelling.

Ook al zijn de hiervoor behandelde ondernemingen niet met elkaar te vergelijken qua bedrijfsvoering en branche, toch zijn er algemene zaken die bij het analyseren van de controleverklaringen steeds terug komen. Wat bij analyse van de verstrekte nieuwe controleverklaringen met name opvalt, is het feit dat de verklaring vaak niet verder strekt dan het vermelden van de verplichte onderdelen, zoals vermeld in het voorstel van de IASB. De grote vraag is of de informatieverstarring richting het maatschappelijk verkeer, door het enkel vermelden van de verplichte onderdelen, daadwerkelijk verbeterd wordt. Wanneer er sprake is van een mogelijk risico van discontinuïteit in de jaarrekening, zal de informatieverstarring van deze verklaring wel van een hoger niveau zijn dan de eerdere verklaring naar mijn mening. Aangezien het voor de gebruiker van de jaarrekening duidelijker wordt. Doordat de verklaring tot op heden nog niet verplicht is gesteld, lijkt het voor de hand te liggen dat met name ondernemingen waarbij sprake kan zijn van een discontinuïteitsissue er echter voor gekozen hebben om de nieuwe controleverklaring nog niet te ontvangen.

Enkele ondernemingen die voor boekjaar 2013 bewust ervoor gekozen hebben om deze controleverklaring nog niet te ontvangen, zijn onder andere: ASML, TomTom, Heijmans, AkzoNobel en DSM. Vanwege de vertrouwelijkheid van de achterliggende redenen is ervoor gekozen om de

specifieke redenen van een klant niet te benoemen. De onderlinge vergelijkbaarheid speelt echter bij veel ondernemingen een rol om bewust voor boekjaar 2013 nog te kiezen voor de nog verplichte verklaring. Het feit dat in 2013 middels een pilot de mogelijkheid is geboden om de nieuwe controleverklaring al toe te passen, heeft in de accountancy wereld op veel weerstand gestuit. Zo plaats Giljam Aarnink, bestuurder bij EY, de kanttekening dat iedereen vooruit holt en dat iedere accountant nu naar eigen inzicht een verklaring kan gaan inrichten. Pas wanneer de verklaring verplicht gesteld wordt, kan er een conclusie gevormd worden over het al dan niet verbeteren van de informatieverstrekking richting het maatschappelijk verkeer en kan de uiteindelijke waarde van de nieuwe verklaring ingeschat worden.

In dit hoofdstuk is onder andere middels het spreken met controlerend accountants gekomen tot bovenstaande analyse van de verstrekte verklaringen. Er is bewust voor gekozen om de onderneming en het bestuur van de onderneming hierbij niet te betrekken. Wanneer dit wel zou zijn gebeurd, zou worden afgeweken van het doel van deze scriptie, namelijk het in kaart brengen van de rol van de controlerend accountant bij een mogelijk risico van discontinuïteit en niet de rol of gedachte van het ondernemingsbestuur.

Aangezien het verkleinen van de verwachtingskloof tussen het maatschappelijk verkeer en de controlerend accountant een van de primaire doelen van het voorstel van de IASB is, wordt hier wel kort ingegaan op het feit of deze doelstelling gerealiseerd is dan wel gerealiseerd kan worden. Bij het beantwoorden van deze vraag is mede gebruik gemaakt van het laatste post-master referaat van dhr. P. Martinussen (Martinussen, 2013). In dit referaat is onderzoek gedaan naar het effect van de nieuwe verklaring op de informatievoorziening. Zolang het voorstel van de IASB echter niet definitief is ingevoerd, zal er geen uitspraak kunnen worden gedaan over het daadwerkelijke effect ervan. Er kan daarentegen wel een uitspraak gedaan worden over de verwachte effecten. De belangrijkste conclusies die uit dit referaat naar voren komen zijn onder andere dat het voorstel in eerste instantie een positief effect zal hebben. Er zullen echter wel aanvullende wijzigingen nodig zijn om ervoor te zorgen dat de controlerend accountant zich ook daadwerkelijk aan de nieuwe eisen van de IASB kan houden. Zo zullen diverse controlestandaarden aangepast moeten worden om de werkzaamheden van de controlerend accountant aan te passen aan de nieuwe eisen. Bovendien zal er van bovenaf veel toezicht moeten worden gehouden. Naleving van de regels en controle op de naleving ervan is erg belangrijk. Het voorstel van de IASB kan dus in potentie een echt verbetervoorstel worden. Wanneer zowel de controlerend accountant, de wet- en regelgevers, de ondernemingen en het maatschappelijk verkeer hiervoor open staan, zal de toekomst uitwijzen wat het uiteindelijke effect van het voorstel is.

Hoofdstuk 6 Conclusies & Aanbevelingen

De conclusies en aanbevelingen vormen de afsluiting van het afstudeeronderzoek. In dit hoofdstuk wordt een conclusie geformuleerd en worden aanbevelingen gedaan aan de hand van het verrichte onderzoek ter beantwoording van de volgende centrale vraagstelling:

Hoe dient de controlerend accountant om te gaan met het mogelijke risico van discontinuïteit in de jaarrekening?

6.1 Conclusies

De continuïteitsveronderstelling vormt één van de vier basisbeginselen voor het opstellen van de jaarrekening. Bij het controleren van deze continuïteitsveronderstelling bevindt de controlerend accountant zich in een positie tussen het maatschappelijk verkeer, de opdrachtgever en de vigerende wet- en regelgeving. Door deze moeilijke positie liggen de werkzaamheden van de controlerend accountant met betrekking tot de continuïteitsveronderstelling onder een vergrootglas.

Ten eerste dient de controlerend accountant een grote diversiteit aan wet- en regelgeving in acht te nemen. Deze wet- en regelgeving varieert van het Burgerlijk Wetboek tot de interne richtlijnen van EY. De wet- en regelgeving vormt momenteel een duidelijke afbakening voor de verantwoordelijkheden van de controlerend accountant. Regelmatig wordt een audit alert uitgegeven, waarin dieper op vigerende wet- en regelgeving wordt ingegaan. Hierdoor wordt meer duidelijkheid richting de controlerend accountant verschaft, maar ook extra aandacht van de accountant gevraagd. Momenteel vormt de wet- en regelgeving een duidelijk afgebakend gebied voor de controlerend accountant. Bovendien wordt door het uitgeven van audit alerts de aandacht van de accountant gevraagd en wordt zijn kennis getoetst en up-to-date gehouden.

In onder andere de NV COS wordt getracht de controlerend accountant een overzicht te verschaffen van mogelijke discontinuïteitsindicatoren. Uit dit onderzoek blijkt echter dat het vrijwel onmogelijk is om een standaard opsomming te geven van indicatoren. Het is mogelijk om de accountant voorbeelden te geven van indicatoren waarbij zijn aandacht vergroot moet worden. Deze indicatoren zullen echter altijd in het licht van de gecontroleerde onderneming en in samenhang met elkaar geanalyseerd moeten worden. Relatief klein ogende gebeurtenissen, zoals de publicatie van een persbericht, kunnen direct aanleiding vormen voor een mogelijk risico van discontinuïteit. De waakzaamheid van de controlerend accountant wordt optimaal op de proef gesteld door het ontbreken van een standaard opsomming van indicatoren. Wanneer deze opsomming wel aanwezig zou zijn, zou de accountant door het afwerken ervan het risico op discontinuïteit kunnen mitigeren. Hierdoor kan hij beperkt blijven in zijn werkzaamheden en kan zijn professioneel kritische houding ondergeschikt blijven. Geconcludeerd kan worden dat een standaardopsomming ontbreekt en dat dit juist de waakzaamheid en kennis van de controlerend accountant ten goede komt.

Vanwege de diversiteit aan ondernemingen en indicatoren dient gewaarborgd te worden dat de accountant met een gezonde professioneel kritische blik de prestaties en toekomst van de onderneming beoordeelt. Het beoordelen van de continuïteit zal nooit gestandaardiseerd kunnen worden en er zal altijd voor optimale waakzaamheid moeten worden gezorgd. Door het uitgeven van

audit alerts en het toepassen van eigen kennis, wordt de waakzaamheid van de accountant momenteel goed op de proef gesteld.

Wanneer de accountant discontinuïteitsindicatoren constateert, zal hij additionele werkzaamheden moeten verrichten. Er bestaan geen standaard werkprogramma's, wet- en regelgeving of richtlijnen die een uitputtende opsomming verschaffen van additionele werkzaamheden die in bepaalde gevallen verricht moeten worden. Deze werkzaamheden worden verricht om vast te stellen of er sprake is van een mogelijk risico op discontinuïteit of niet. Doordat geen standaardprogramma bestaat, zullen specifiek per onderneming werkzaamheden verricht moeten worden. Ook hiermee wordt de waakzaamheid van de accountant geoptimaliseerd. Binnen EY worden deze additionele werkzaamheden getoetst door de afdeling 'Vaktechniek'. Deze afdeling controleert of de additionele werkzaamheden toereikend en passend zijn om het risico te onderbouwen dan wel te mitigeren. Hierdoor wordt een waarborg gecreëerd dat de werkzaamheden van de accountant toereikend en passend zijn. Door de terugkoppeling naar 'Vaktechniek' wordt namelijk gerealiseerd dat deze afdeling kan toezien op een bepaald aantal werkzaamheden en een bepaalde onderbouwing die aanwezig moet zijn. De controleteams ontvangen hierover ook feedback en dus wordt er constant gewerkt aan verbetering. Door geen standaard programma samen te stellen met additionele werkzaamheden wordt ook enige professionaliteit en deskundigheid van de controlerend accountant zelf verwacht.

Om op het groeiende belang van de continuïteitsveronderstelling in te spelen heeft de IASB het voorstel 'Improving the Auditor's Report' gepubliceerd. Dit voorstel beschrijft wijzigingen met betrekking tot de controleverklaring. Aangezien dit voorstel in boekjaar 2013 nog niet verplicht is gesteld, maar wel tot de keuzemogelijkheden behoort, is deze verklaring niet uniform gehanteerd. Sommige ondernemingen hebben over boekjaar 2013 de nieuwe controleverklaring ontvangen, andere nog niet. Dit komt de vergelijkbaarheid van ondernemingen niet ten goede. Het zou beter zijn geweest deze verklaring pas over boekjaar 2014 hanteerbaar te stellen. Tot op heden hebben veel ondernemingen en accountants voor de zogenaamd veilige weg gekozen. Er worden geen bijzondere vermeldingen gedaan en er wordt vrijwel niet afgeweken van de standaardtekst zoals gepubliceerd in het voorstel. Het doel was echter om diepere informatievervalsing richting het maatschappelijk verkeer te realiseren. Door enkel standaardteksten op te nemen, wordt de informatievervalsing bij lange na niet geoptimaliseerd. Op het gebied van continuïteit dan wel discontinuïteit wordt eigenlijk niks gezegd en derhalve blijft de toegevoegde waarde van de nieuwe verklaring beperkt.

Geconcludeerd kan worden dat de huidige wet- en regelgeving en interne richtlijnen een duidelijk beeld geven van de verantwoordelijkheden van de accountant. Bij het inschatten van de discontinuïteitsindicatoren en additionele werkzaamheden moet de accountant zijn professionele oordeelsvorming hanteren. Het ontbreken van standaarden komt de waakzaamheid van de accountant hierbij ten goede. Om de verwachtingskloof tussen de in de inleiding van deze conclusie genoemde drie partijen te verkleinen, moeten er veranderingen plaatsvinden. De IASB heeft hierop geanticipeerd door het hiervoor beschreven voorstel. Om de informatievervalsing ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling te vergroten, dient afgeweken te worden van de standaardtekst die tot op heden bij de reeds verstrekte verklaringen gehanteerd werd. Bovendien zal de invoering gelijktijdig moeten plaatsvinden. Dit komt namelijk de onderlinge vergelijkbaarheid, maar zeker ook de informatie verschaffende waarde richting het maatschappelijk verkeer ten goede.

6.2 Aanbevelingen

Naast de hiervoor beschreven conclusies biedt het verrichte onderzoek ook mogelijkheden en ruimte voor het geven van aanbevelingen. Zoals uit de conclusies naar voren is gekomen, bestaat er geen standaard opsomming van mogelijke discontinuïteitsindicatoren en te verrichten additionele werkzaamheden. Toch wordt er in audit alerts getracht een opsomming van indicatoren te geven. Hoewel het mogelijk is om de controlerend accountant te wijzen op enkele mogelijke kritieke punten, zal ervoor gezorgd moeten worden dat een standaardopsomming niet de basis gaat vormen voor het analyseren van discontinuïteitsindicatoren. Geen enkele onderneming is hetzelfde. Derhalve zal ook elke indicator in een ander perspectief bekeken moeten worden.

Ook additionele werkzaamheden moeten niet worden vastgelegd in een standaardwerkprogramma. De gehanteerde werkwijze binnen EY, zou hierbij als voorbeeld kunnen dienen voor alle accountantskantoren, voor zover dit nog niet gebeurt. Binnen dit onderzoek is enkel aandacht besteed aan de werkwijze van EY. Vrije ruimte laten voor het verrichten van additionele werkzaamheden door het controleteam, maar aanvullend controle op deze werkzaamheden door een interne afdeling is naar mijn mening een goede waarborg. Hierdoor wordt een consistente aanpak gewaarborgd en blijft de controlerend accountant extra waakzaam. Zowel de indicatoren als de werkzaamheden dienen niet opgesomd en gelimiteerd te worden. Met name om de professioneel kritische houding van de accountant hoog in het vaandel te houden.

De big-four accountantskantoren hebben ervoor gekozen om bij zoveel mogelijk beursgenoteerde ondernemingen de nieuwe verklaring af te geven. Aangezien niet alle ondernemingen hier voor open stonden, is dit de vergelijkbaarheid van ondernemingen niet ten goede gekomen. Terwijl juist dat een belangrijke reden was om het voorstel te publiceren. Momenteel kan het maatschappelijk verkeer foute conclusies verbinden aan het al dan niet aanwezig zijn van de nieuwe verklaring. Om dit soort discussies tegen te gaan, moet gekozen worden voor een uniforme en gelijktijdige invoering van de nieuwe verklaring, de zogenaamde controleverklaring 2.0. In de toekomst zal dus ook bij dit soort voorstellen of verbeterpunten voor een uniforme invoering gekozen moeten worden.

Naast het moment van invoeren, is ook de vorm van de verklaring een discussiepunt. Aangezien de IASB bij haar voorstel een standaardtekst verschaft, houden veel accountantskantoren en ondernemingen zich aan deze standaardtekst. Om de informatieverschaffing richting het maatschappelijk te vergroten, één van de doelen van dit voorstel, zal echter afgeweken moeten worden van deze standaardtekst. Er moet onder andere informatie gegeven worden over de reden waarom de continuïteit gewaarborgd is en welke factoren daarvoor zorgen. Ook dienen actuele zaken, die bij het maatschappelijk verkeer een mogelijk risico van discontinuïteit oproepen, toegelicht en uiteengezet te worden. Om de vergelijkbaarheid tussen de verklaringen te handhaven, zal de accountant zich echter wel aan een format moeten houden. Met dit format moet eenzelfde lay-out en opbouw nagestreefd worden, maar zeker niet eenzelfde inhoud. Om echt te kunnen spreken van een nieuwe informatievere verklaring, zal met betrekking tot de wijzigingen ten aanzien van de continuïteitsveronderstelling, afgeweken moeten worden van het toevoegen van enkel een standaardtekst.

Zelfreflectie

In de periode van 3 februari tot en met 8 mei 2014 heb ik gedurende 13 weken bij EY aan mijn scriptie gewerkt en meegelopen in de controlepraktijk. Aangezien ik in het derde leerjaar ook mijn meeloopstage bij EY heb voltooid, werd ik gedurende de afstudeerstage regelmatig ingepland om mee te werken bij verschillende controlecliënten.

In mijn onderzoeksvoorstel en uiteraard in hoofdstuk 1 van deze scriptie heb ik mijn probleemstelling en onderzoeksplan uiteengezet. Ik zou met name gebruik gaan maken van literatuuronderzoek, bronnenstudies, dossieronderzoek en interviews. Op dit gebied had ik voor mezelf een leerdoel geformuleerd, namelijk het efficiënt en effectief omgaan met benodigde informatie voor mijn scriptie. Het onderscheiden van nuttige informatie en het analyseren van informatiebronnen behoren hierbij tot de kerntaken. Gedurende het schrijven van de scriptie merkte ik dat ik al veel kennis over het onderwerp had, aangezien ik vooraf veel tijd besteed had aan het bestuderen van de vergaarde informatie. Juist door vooraf uitvoerig en veel tijd te besteden aan het bestuderen van deze diverse bronnen bespaar je tijdens het daadwerkelijk schrijven van de scriptie veel tijd. Naar mijn mening moet je namelijk voordat je een gedegen onderzoek kan uitvoeren al grotendeels op de hoogte zijn van het onderwerp. Door veel te werken met diverse bronnen is mijn ervaring en kennis met betrekking tot het verwerken van grote hoeveelheden informatie toegenomen. Mede hierdoor verwacht ik in de toekomst makkelijker deze hoeveelheid van informatie te kunnen verwerken. Met het oog op de master die ik na mijn HBO-opleiding wil volgen, kan dit een ontzettend goed leereffect zijn van deze scriptie.

Aangezien de afstudeerstage vier dagen per week in beslag heeft genomen, heb ik één dag per week studie gevolgd. Vanwege de diverse opdrachten die hiervoor uitgevoerd moesten worden, het schrijven van de scriptie en het meewerken bij EY werd deze periode een goede planningsmentaliteit en inzet van mij verwacht. Het andere belangrijkste leerdoel dat ik me voor deze afstudeerstage had gesteld, was het op een goede wijze plannen van alle werkzaamheden die verricht moesten worden. Als toekomstig accountant is plannen een belangrijke eigenschap. Ondanks dat ik gedurende mijn afstudeerstage veel heb meegewerkt in de praktijk, heb ik er tevens voor gezorgd dat mijn scriptie voor het eind van de stage vrijwel volledig afgerond was. Daarnaast heb ik de andere vakken allemaal succesvol weten af te ronden. Deze zaken geven mij de bevestiging dat ik gedurende afgelopen periode goed heb gepland en ook mijn planning goed heb opgevolgd. Enkel het samenstellen van een goede planning geeft namelijk geen zekerheid over het ook daadwerkelijk volgen van deze planning. Uiteindelijk durf ik te stellen dat ik ook dit leerdoel met verve heb behaald. De toekomst zal uitwijzen in hoeverre dit leereffect meehelpt bij het volgen van andere opleidingen maar natuurlijk ook bij het werken in de praktijk.

Na ongeveer vier maanden gewerkt te hebben aan mijn scriptie, ben ik zelf erg tevreden over de uiteindelijke uitkomst. Naast diepgang in het onderzoek en de directe link met de praktijk heeft deze scriptie mij ook ontzettend veel geleerd over het accountantsberoep. Bovendien is de kennis die ik heb opgedaan gedurende het schrijven van de scriptie ook relevant voor verdere vervolgoopleidingen maar zeker ook voor het uiteindelijk werkzaam zijn in de praktijk. Mede hierdoor kon ik op veel steun

van de medewerkers van EY rekenen. Vanwege het actuele karakter van mijn onderwerp en vanwege het feit dat vrijwel elke accountant er regelmatig mee in aanmerking komt, kon een duidelijke link met de praktijk gelegd worden.

Het onderwerp discontinuïteit vormt echter een gevoelig onderwerp. Voor zowel ondernemingen als accountants is het niet altijd prettig om met discontinuïteit in aanraking te komen. Bovendien dient de accountant zich aan de geheimhoudingsplicht te houden en kan hij dus niet alles hierover delen. Mede daardoor is het onderzoek op enkele punten soms wat stroef verlopen. Bij het beschrijven van de casussituaties moest altijd rekening worden gehouden met het vertrouwelijke karakter van de verkregen informatie. Het beschrijven van de daadwerkelijke situatie wordt daardoor bemoeilijkt. Uiteindelijk heb ik altijd een goed beeld weten te schetsen van de situatie zonder diep in te gaan op vertrouwelijke gegevens. Doordat in de casussituaties de link met de praktijk duidelijk wordt weergegeven, vormen zij naar mijn mening een duidelijke meerwaarde voor mijn scriptie, ondanks het vertrouwelijke karakter van de gebruikte informatie.

Aangezien ik gedurende het schrijven van mijn scriptie van ontzettend veel verschillende bronnen gebruik heb gemaakt en ook contact heb gehad met accountants van verschillende organisaties, heb ik een sterk onafhankelijke kijk op het onderzoek gekregen. Ik heb ervoor gekozen om de interne richtlijnen van EY in mijn onderzoek te gebruiken, aangezien ik mijn stage ook bij EY volgde. Door juist veel bronnen van andere organisaties te hanteren en door voorbeelden van andere organisaties te analyseren, kan ik de onafhankelijkheid van mijn onderwerp garanderen. Daarnaast herbergt het onderwerp zelf al een grote mate van onafhankelijkheid. De controlerend accountant zal namelijk altijd onafhankelijk moeten optreden.

Resumerend durf ik te stellen dat ik erg tevreden ben over het verloop van mijn afstudeerstage, over de begeleiding die ik gedurende mijn afstudeerstage heb gekregen van Mark Palmen en Bjorn Kamps en over de uiteindelijke uitkomst van mijn scriptie.

Literatuurlijst

- Brouwer, A. (2014). Klare taal! PWC , 26.
- CBS. (2014, Januari 23). Opgehaald van [www.cbs.nl](http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/5034E9A3-C0C4-4B49-A8F3-F97A3B3A9BD6/0/pb14n004.pdf):
<http://www.cbs.nl/NR/rdonlyres/5034E9A3-C0C4-4B49-A8F3-F97A3B3A9BD6/0/pb14n004.pdf>
- Dekkers, R. (2014). Controleverklaring nieuwe stijl.
- Deloitte. (2010). Langlopend of kortlopend? Update , 4.
- Deloitte. (2013). Nieuwe ontwerprichtlijnen voor liquidatiegrondslagen. Update , 3.
- DSB. (2014). DSB Bank NV In faillissement. Opgeroepen op Februari 15, 2014, van www.dsbbank.nl: <http://www.dsbbank.nl/bank/nl/home/>
- Eumedion. (2014). Meer ondernemingen nemen informatievere controleverklaring bij jaarrekening op.
- EY. (2014). EY. Opgeroepen op Februari 2014 from www.ey.com
- EY. (2013). Handboek jaarrekening 2013.
- GE Artesia Bank. (2014). GE Artesia. Opgeroepen op April 2014, van www.geartesiabank.nl:
<http://www.geartesiabank.nl/en/index.html>
- Groot, F. d. (2012). Op weg naar een nieuwe, waardevollere controleverklaring. PWC Spotlight .
- HR-Kiosk. (2014). Opgeroepen op Februari 2014, van www.hr-kiosk.nl: <http://www.hr-kiosk.nl/hoofdstuk/arbeidsrecht/arbeidsrecht-inleiding>
- IASB. (2012). IAS 1.
- IASB. (2014). IFRS. Opgehaald van www.ifrs.org: <http://www.ifrs.org/Current-Projects/IASB-Projects/Conceptual-Framework/Pages/Conceptual-Framework-Summary.aspx>
- IASB. (2013). Improving the Auditor's Report.
- Kasteleyn, P. (2012). www.controllersjournaal.nl.
- Klomp, R. J. (2013-2014). Burgerlijk Wetboek. Juridische Uitgeverij Ars Aequi.
- Koetzier, P. E. (2011). Jaarverslaggeving. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers.
- KPMG. (2013). Controleverklaring Sligro Foud Group NV. Controleverklaring.
- Kraaijvanger, C. (2010). Scientias. Opgehaald van www.scientias.nl:
<http://www.scientias.nl/chocolade-binnen-twintig-jaar-een-zeldzame-delicatesse/19442>
- Macintosh. (2014). Jaarverslag 2013. Jaarverslag.

- Macintosh. (2014). Macintosh. Opgeroepen op Mei 2014, van www.macintosh.nl: <http://www.macintosh.nl/winkelformules/fashion/>
- Majoer, B. (2011). Grondslagen van Auditing & Assurance. Groningen/Houten: Noordhoff Uitgevers bv.
- Martinussen, P. (2013). De effecten op de informatievoorziening. Referaat, Universiteit Maastricht, Maastricht.
- NBA. (2013). Audit Alert 20 De verklaring van de accountant in een verslechterend economisch klimaat. Audit Alert.
- NBA. (2013). Audit Alert 23 De bijdrage van accountants aan relevante verslaggeving tijdens de crisis.
- NBA. (2014). NBA. Opgehaald van www.nba.nl: <http://www.nba.nl/HRAweb/HRA1A/201201/html/60043.htm>
- NBA. (2014). NBA. Opgehaald van www.nba.nl: www.nba.nl
- NBA. (2014). NBA. Opgehaald van www.nba.nl: <http://www.nba.nl/Vaktechniek/Tools/Audit-alerts/>
- NBA. (2011). NV COS 450.
- NBA. (2013). NV COS 570. NV COS.
- NBA. (2014). VGBA.
- Onzenoort, D. v. (2013). Continuïteitsissues vragen van management en accountant 'alle hens aan dek'. 3.
- Onzenoort, D. v. (2013). Crisis? Fraude ligt op de loer! 3.
- Onzenoort, D. v. (2008). Dreigende discontinuïteit bij uw cliënt . Accountant Adviseur , 4.
- Oudhuis, I. (2014). De jaarrekening op liquidatiegrondslagen. Spotlight , 5.
- Piersma, J. (2014). Accountants doen opnieuw stap naar voren. Financieel Dagblad .
- PostNL. (2013). Jaarverslag 2013. Jaarverslag.
- PostNL. (2014). PostNL. Opgeroepen op Mei 2014, van www.postnl.nl: <http://www.postnl.com/nl/over/post/index.aspx>
- RJ. (2013). RJ 170.201.
- RJ. (2014). RJ. Opgeroepen op Februari 2014, van www.rjnet.nl: <http://www.rjnet.nl/Organisatie/>
- Romers, D. G. (n.d.). 'Going concern'- veronderstelling niet langer vanzelfsprekend: ervaringen uit de praktijk. EY Vaktechniek .
- Sligro. (2014). Jaarverslag 2013. Jaarverslag.
- Sligro. (2014). Sligro. Opgeroepen op Mei 2014, van www.sligrofoodgroup.nl: <http://www.sligrofoodgroup.nl/over-ons/organisatie/bedrijfsprofiel.htm>

- Universiteit Twente. (2014). UTwente. Opgehaald van www.utwente.nl:
<http://www.utwente.nl/az/oa/fa/interim/>
- VEB. (2014). Primeur Sligro met uitgebreide controleverklaring.
- Verhoeven, N. (2011). Wat is onderzoek? Den Haag: Boom Lemma Uitgevers.
- Weerdenburg, J. (2014). Jaarverslaggeving mkb bij dreigende discontinuïteit. Accountant .

Slotverklaring

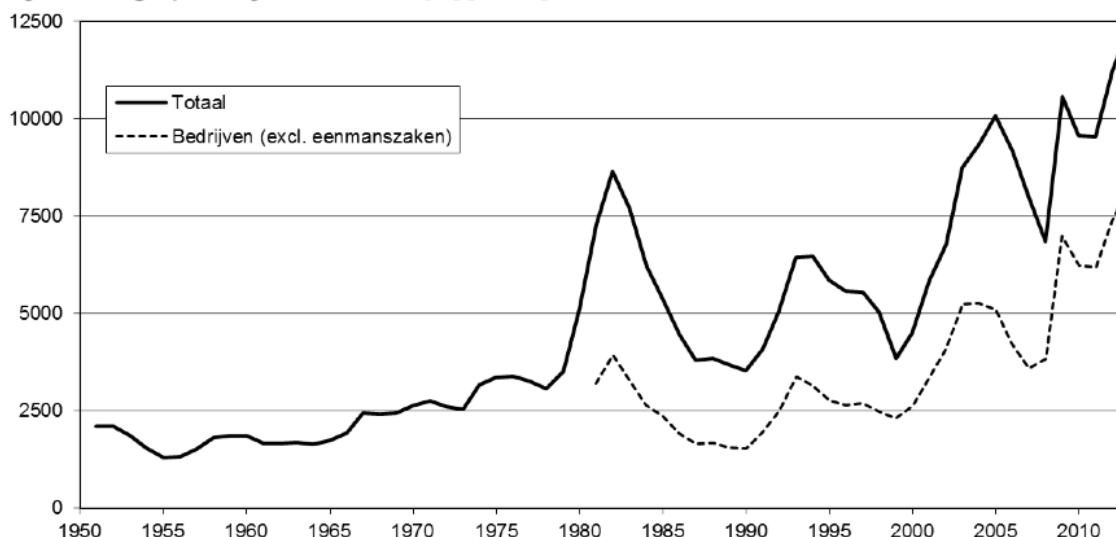
Hierbij verklaar ik dat ik dit afstudeerwerkstuk zelfstandig heb vervaardigd. Waar gebruik is gemaakt van literatuur of andere bronnen is dit, via bronvermeldingen volgens APA, duidelijk vermeld.

Rik Packbier, 6 juni 2014

Bijlagen

Bijlage 1 Grafiek Faillissementen

Grafiek 1. Uitgesproken faillissementen, 1951-2013

Bijlage 2a Artikel 362

Artikel 362

- 1 De jaarrekening geeft volgens normen die in het maatschappelijk verkeer als aanvaardbaar worden beschouwd een zodanig inzicht dat een verantwoord oordeel kan worden gevormd omtrent het vermogen en het resultaat, alsmede voor zover de aard van een jaarrekening dat toelaat, omtrent de solvabiliteit en de liquiditeit van de rechtspersoon. Indien de internationale vertakking van zijn groep dit rechtvaardigt kan de rechtspersoon de jaarrekening opstellen naar de normen die in het maatschappelijk verkeer in een van de andere lidstaten van de Europese Gemeenschappen als aanvaardbaar worden beschouwd en het in de eerste volzin bedoelde inzicht geven.
- 2 De balans met de toelichting geeft getrouw, duidelijk en stelselmatig de grootte van het vermogen en zijn samenstelling in actief- en passiefposten op het einde van het boekjaar weer. De balans mag het vermogen weergeven, zoals het wordt samengesteld met inachtneming van de bestemming van de winst of de verwerking van het verlies, of, zolang deze niet vaststaat, met inachtneming van het voorstel daartoe. Bovenaan de balans wordt aangegeven of daarin de bestemming van het resultaat is verwerkt.
- 3 De winst- en verliesrekening met de toelichting geeft getrouw, duidelijk en stelselmatig de grootte van het resultaat van het boekjaar en zijn afleiding uit de posten van baten en lasten weer.

- 4 Indien het verschaffen van het in lid 1 bedoelde inzicht dit vereist, verstrekt de rechtspersoon in de jaarrekening gegevens ter aanvulling van hetgeen in de bijzondere voorschriften van en krachtens deze titel wordt verlangd. Indien dit noodzakelijk is voor het verschaffen van dat inzicht, wijkt de rechtspersoon van die voorschriften af; de reden van deze afwijking wordt in de toelichting uiteengezet, voor zover nodig onder opgaaf van de invloed ervan op vermogen en resultaat.
- 5 De baten en lasten van het boekjaar worden in de jaarrekening opgenomen, onverschillig of zij tot ontvangsten of uitgaven in dat boekjaar hebben geleid.
- 6 De jaarrekening wordt vastgesteld met inachtneming van hetgeen omtrent de financiële toestand op de balansdatum is gebleken tussen het opmaken van de jaarrekening en de algemene vergadering waarin zij wordt behandeld, voor zover dat onontbeerlijk is voor het in lid 1 bedoelde inzicht. Blijkt nadien dat de jaarrekening in ernstige mate tekortschiet in het geven van dit inzicht, dan bericht het bestuur daaromtrent onverwijld aan de leden of aandeelhouders en legt het een mededeling daaromtrent neder ten kantore van het handelsregister; bij de mededeling wordt een accountantsverklaring gevoegd, indien de jaarrekening overeenkomstig artikel 393 is onderzocht.
- 7 Indien de werkzaamheid van de rechtspersoon of de internationale vertakking van zijn groep dat rechtvaardigt, mag de jaarrekening of alleen de geconsolideerde jaarrekening worden opgesteld in een vreemde geldeenheid. De posten worden in de Nederlandse taal omschreven, tenzij de algemene vergadering tot het gebruik van een andere taal heeft besloten.
- 8 Een rechtspersoon kan de jaarrekening opstellen volgens de door de International Accounting Standards Board vastgestelde en door de Europese Commissie goedgekeurde standaarden, mits de rechtspersoon daarbij alle voor hem van toepassing zijnde vastgestelde en goedgekeurde standaarden toepast. Een rechtspersoon die de geconsolideerde jaarrekening opstelt volgens deze titel, kan niet de enkelvoudige jaarrekening opstellen volgens de vastgestelde en goedgekeurde standaarden. Een rechtspersoon die de geconsolideerde jaarrekening opstelt volgens de in de eerste zin van dit lid genoemde standaarden, kan in de enkelvoudige jaarrekening de waarderingsgrondslagen toepassen die hij ook in de geconsolideerde jaarrekening heeft toegepast.
- 9 De rechtspersoon die de jaarrekening opstelt volgens de in lid 8 bedoelde standaarden, past van deze titel slechts de afdelingen 7 tot en met 10 en de artikelen 365 lid 2, 373, 383, 383b tot en met 383e, 389 leden 8 en 10, en 390 toe. Banken passen tevens artikel 421 lid 5 toe.
- 10 De rechtspersoon vermeldt in de toelichting volgens welke standaarden de jaarrekening is opgesteld.

Bijlage 2b Artikel 384

Artikel 384

- 1 Bij de keuze van een grondslag voor de waardering van een actief en van een passief en voor de bepaling van het resultaat laat de rechtspersoon zich leiden door de voorschriften van artikel 362 leden 1-4. Als grondslag komen in aanmerking de verkrijgings- of vervaardigingsprijs en de actuele waarde.

- 2 Bij de toepassing van de grondslagen wordt voorzichtigheid betracht. Winsten worden slechts opgenomen, voor zover zij op de balansdatum zijn verwezenlijkt. Verplichtingen die hun oorsprong vinden vóór het einde van het boekjaar, worden in acht genomen, indien zij vóór het opmaken van de jaarrekening zijn bekend geworden. Voorzienbare verplichtingen en mogelijke verliezen die hun oorsprong vinden vóór het einde van het boekjaar kunnen in acht worden genomen indien zij vóór het opmaken van de jaarrekening bekend zijn geworden.
- 3 Bij de waardering van activa en passiva wordt uitgegaan van de veronderstelling dat het geheel der werkzaamheden van de rechtspersoon waaraan die activa en passiva dienstbaar zijn, wordt voortgezet, tenzij die veronderstelling onjuist is of haar juistheid aan gereede twijfel onderhevig is; alsdan wordt dit onder mededeling van de invloed op vermogen en resultaat in de toelichting uiteengezet.
- 4 Bij algemene maatregel van bestuur kunnen regels worden gesteld omtrent de inhoud, de grenzen en de wijze van toepassing van waardering tegen actuele waarden.
- 5 De grondslagen van de waardering van de activa en de passiva en de bepaling van het resultaat worden met betrekking tot elk der posten uiteengezet. De grondslagen voor de omrekening van in vreemde valuta luidende bedragen worden uiteengezet; tevens wordt vermeld op welke wijze koersverschillen zijn verwerkt.
- 6 Slechts wegens gegronde redenen mogen de waardering van activa en passiva en de bepaling van het resultaat geschieden op andere grondslagen dan die welke in het voorafgaande boekjaar zijn toegepast. De reden der verandering wordt in de toelichting uiteengezet. Tevens wordt inzicht gegeven in haar betekenis voor vermogen en resultaat, aan de hand van aangepaste cijfers voor het boekjaar of voor het voorafgaande boekjaar.
- 7 Waardeveranderingen van:
A financiële instrumenten;
B andere beleggingen; en
C agrarische voorraden waarvoor frequente marktnoteringen bestaan die op grond van lid 1 tegen de actuele waarde worden gewaardeerd, kunnen in afwijking van de tweede zin van lid 2 onmiddellijk in het resultaat worden opgenomen, tenzij in deze afdeling anders is bepaald. Waardeveranderingen van afgeleide financiële instrumenten, voorzover niet bedoeld in lid 8, worden, zo nodig in afwijking van lid 2, onmiddellijk ten gunste of ten laste van het resultaat gebracht.
- 8 Waardeveranderingen van financiële instrumenten die dienen en effectief zijn ter dekking van risico's inzake activa, activa in bestelling en andere nog niet op de balans opgenomen verplichtingen, dan wel inzake voorgenomen transacties worden rechtstreeks ten gunste dan wel ten laste van de herwaarderingsreserve gebracht, voor zover dat noodzakelijk is om te bereiken dat deze waardeveranderingen in dezelfde periode in het resultaat worden verwerkt als de waardeveranderingen die zij beogen af te dekken.

Bijlage 2c Artikel 393

Artikel 393

- 1 De rechtspersoon verleent opdracht tot onderzoek van de jaarrekening aan een registeraccountant of aan een Accountant-Administratieconsulent ten aanzien van wie bij de

inschrijving in het in artikel 36, eerste lid, van de Wet op de Accountants-Administratieconsulenten bedoelde register een aantekening is geplaatst als bedoeld in artikel 36, derde lid, van die wet. De opdracht kan worden verleend aan een organisatie waarin accountants die mogen worden aangewezen, samenwerken.

- 2 Tot het verlenen van de opdracht is de algemene vergadering van leden of aandeelhouders bevoegd. Gaat deze daartoe niet over, dan is de raad van commissarissen bevoegd of, zo deze ontbreekt of in gebreke blijft, het bestuur. De aanwijzing van een accountant wordt door generlei voordracht beperkt. De opdracht kan worden ingetrokken door de algemene vergadering en door degene die haar heeft verleend; de door het bestuur verleende opdracht kan bovendien door de raad van commissarissen worden ingetrokken. De opdracht kan enkel worden ingetrokken om gegronde redenen; daartoe behoort niet een meningsverschil over methoden van verslaggeving of controlewerkzaamheden. De algemene vergadering hoort de accountant op diens verlangen omtrent de intrekking van een hem verleende opdracht of omtrent het hem kenbaar gemaakte voornemen daartoe. Het bestuur en de accountant stellen de Stichting Autoriteit Financiële Markten onverwijld in kennis van de intrekking van de opdracht door de rechtspersoon of tussentijdse beëindiging ervan door de accountant en geven hiervoor een afdoende motivering.
- 3 De accountant onderzoekt of de jaarrekening het in artikel 362 lid 1 vereiste inzicht geeft. Hij gaat voorts na, of de jaarrekening aan de bij en krachtens de wet gestelde voorschriften voldoet, of het jaarverslag, voor zover hij dat kan beoordelen, overeenkomstig deze titel is opgesteld en met de jaarrekening verenigbaar is, en of de in artikel 392 lid 1, onderdelen b tot en met g vereiste gegevens zijn toegevoegd.
- 4 De accountant brengt omtrent zijn onderzoek verslag uit aan de raad van commissarissen en aan het bestuur. Hij maakt daarbij ten minste melding van zijn bevindingen met betrekking tot de betrouwbaarheid en continuïteit van de geautomatiseerde gegevensverwerking.
- 5 De accountant geeft de uitslag van zijn onderzoek weer in een verklaring omtrent de getrouwheid van de jaarrekening. De accountant kan een afzonderlijke verklaring afgeven voor de enkelvoudige jaarrekening en voor de geconsolideerde jaarrekening. De accountantsverklaring omvat ten minste:
 - A een vermelding op welke jaarrekening het onderzoek betrekking heeft en welke wettelijke voorschriften op de jaarrekening toepasselijk zijn;
 - B een beschrijving van de reikwijdte van het onderzoek, waarin ten minste wordt vermeld welke richtlijnen voor de accountantscontrole in acht zijn genomen;
 - C een oordeel of de jaarrekening het vereiste inzicht geeft en aan de bij en krachtens de wet gestelde regels voldoet;
 - D een verwijzing naar bepaalde zaken waarop de accountant in het bijzonder de aandacht vestigt, zonder een verklaring als bedoeld in lid 6, onderdeel b, af te geven;
 - E een vermelding van de gebleken tekortkomingen naar aanleiding van het onderzoek overeenkomstig lid 3 of het jaarverslag overeenkomstig deze titel is opgesteld en of de in artikel 392 lid 1, onder b tot en met g, vereiste gegevens zijn toegevoegd;
 - F een oordeel over de verenigbaarheid van het jaarverslag met de jaarrekening.
- 6 De accountantsverklaring, bedoeld in lid 5, heeft de vorm van:
 - A een goedkeurende verklaring;
 - B een verklaring met beperking;
 - C een afkeurende verklaring; of

D een verklaring van oordeelonthouding.

De accountant ondertekent en dagtekent de accountantsverklaring.

7 De jaarrekening kan niet worden vastgesteld, indien het daartoe bevoegde orgaan geen kennis heeft kunnen nemen van de verklaring van de accountant, die aan de jaarrekening moest zijn toegevoegd, tenzij onder de overige gegevens een wettige grond wordt medegedeeld waarom de verklaring ontbreekt.

8 Iedere belanghebbende kan van de rechtspersoon nakoming van de in lid 1 omschreven verplichting vorderen.

Afdeling 10. Openbaarmaking

Bijlage 3 Going Concern Enabler

Deel A – Risicobeoordelingsprocedures en gerelateerde werkzaamheden uit te voeren bij alle controleopdrachten.

A.1 Beoordelen van de (eventueel uitgevoerde) continuïteitsbeoordeling van het management aan de hand van onderstaande procedures.

Bepalen of er een continuïteitsbeoordeling is uitgevoerd door het management. Indien uitgevoerd, deze beoordeling bespreken met het management en eventuele gebeurtenissen of omstandigheden die een impact op de continuïteit van de onderneming zouden kunnen hebben in kaart brengen en controleren aan de hand van interne risicobeoordelingsprocedures.

Indien de periode die door het management bij het uitvoeren van de continuïteitsbeoordeling in acht is genomen, korter is dan twaalf maanden vanaf de datum van de financiële verantwoording, dan moet de in acht genomen periode minimaal tot twaalf maanden na afloop van de datum van de financiële verantwoording worden verlengd.

Indien er door het management nog geen continuïteitsbeoordeling is uitgevoerd, dient in een gezamenlijk overleg met het management bepaald te worden wat de basis vormt voor het beoordelen van de continuïteit, welke procedures doorlopen dienen te worden om de continuïteit alsnog te beoordelen en welke mogelijke gebeurtenissen en/of omstandigheden impact op de continuïteit zouden kunnen hebben.

Als het management niet bereid is om de eerder genoemde continuïteitsbeoordeling uit te voeren of de in acht genomen periode te verlengen, dan dient bekeken te worden of er voldoende controle informatie kan worden verzameld om het hanteren van het continuïteitsprincipe te onderbouwen.

A.2 Gedurende het Team Planning Event (TPE)*, dient er in het controleteam besproken te worden wat eventuele gebeurtenissen en/of omstandigheden zijn die kunnen leiden tot gerede twijfel omtrent de continuïteit en dient de impact daarvan op de controlestrategie te worden bepaald.

Documenteren van de uitkomsten van de TPE. Appendix A, waarin een overzicht van mogelijke indicatoren voor een risico van discontinuïteit zijn opgesomd, kan hierbij als leidraad gebruikt worden.

* TPE = Het Team Planning Event vindt plaats alvorens de controle daadwerkelijk wordt uitgevoerd. Hierin worden alle zaken met betrekking tot de te controleren cliënt besproken, variërend van onder andere de mogelijkheden tot fraude, bevindingen uit voorgaande jaren en de continuïteitsveronderstelling van de cliënt.

A.3 Gedurende de controle dient de accountant alert te blijven om mogelijke gebeurtenissen en/of omstandigheden met een impact op de continuïteit van de onderneming in kaart te brengen. Het eventuele effect op de controlestrategie behoort hierbij duidelijk te worden vastgelegd.

Documenteren van vastgestelde gebeurtenissen en/of omstandigheden en beoordeling hiervan.

A.4 Uitvoeren van procedures om de continuïteit van de onderneming te beoordelen.

Beoordeel de volgende onderdelen van de continuïteitsbeoordeling van het management:

- Het proces dat door het management is uitgevoerd om de continuïteit te beoordelen;
- De aannames waarop de beoordeling is gebaseerd;
- De managementplannen om de continuïteit in de toekomst te waarborgen.

Win inlichtingen in bij het management en bestuur, over de manier waarop zij de continuïteit hebben vastgesteld en of er vereiste toelichtingen zijn samengesteld. Appendix B, waarin een opsomming van mogelijke stellingen is gegeven die gebruikt kunnen worden bij het inschatten van de continuïteit, kan hierbij van toepassing zijn.

Stel vast dat het management bij het inschatten van de continuïteit alle relevante informatie die gedurende de controle naar voren is gekomen, in acht heeft genomen.

Beoordeel of het management op de hoogte is van mogelijke gebeurtenissen en/of omstandigheden die plaatsvinden na de periode die in acht is genomen bij het maken van de continuïteitsinschatting.

Indien er sprake is van een dochteronderneming, die voor haar continuïteit afhankelijk is van de moedermaatschappij of andere groepsmaatschappijen, dient beoordeeld te worden in hoeverre de moedermaatschappij of andere groepsmaatschappijen garant kunnen blijven staan voor de continuïteit.

Indien er een significante vertraging is in de goedkeuring van de jaarrekening, veroorzaakt door het management van de onderneming, dan dienen de mogelijke redenen hiervoor in kaart te worden gebracht. Wanneer deze redenen samenhangen met het continuïteitsprincipe dienen additionele werkzaamheden te worden uitgevoerd en dient het effect hiervan vastgesteld te worden.

A.5 Conclusie

Zijn er omstandigheden en/of gebeurtenissen geconstateerd die gerede twijfel doen ontstaan omtrent de continuïteit in de jaarrekening? Indien hierop met ja geantwoord wordt, dient deel B ook afgerond te worden.

Deel B – Uit te voeren procedures indien er gerede twijfel omtrent de continuïteit in de jaarrekening is geconstateerd.

B.1 Indien gebeurtenissen en/of omstandigheden zijn geconstateerd die gerede twijfel omtrent de continuïteitsveronderstelling oproepen, dienen de volgende additionele controlewerkzaamheden te worden uitgevoerd.

Indien er nog geen continuïteitsbeoordeling is uitgevoerd door het management, dient dit alsnog te gebeuren.

Bepaal of er aanvullende feiten of informatie beschikbaar is gekomen sinds het moment van het uitvoeren van de continuïteitsbeoordeling door het management.

Evalueer de plannen van het management, om in de toekomst deze gerede twijfel omtrent de continuïteit weg te nemen, op de volgende gebieden:

- Uitvoerbaarheid onder toekomstige omstandigheden;
- Of de plannen tot een daadwerkelijke verbetering leiden.

Indien toepasbaar:

- Bespreek de eventuele plannen tot liquidatie, eventuele afboekingen, eventuele toekomstige nieuwe financieringsmogelijkheden en dergelijke;
- Informeer naar de mate waarin het management dit mogelijke risico van discontinuïteit heeft besproken met het bestuur, RvC en andere belanghebbenden.

Indien er door het management een kasstroomprognose is opgesteld en deze vormt een significante analyse voor het in de toekomst vaststellen van de continuïteit, dient de accountant:

- De gebruikte onderliggende data te beoordelen;
- Te beoordelen of er voldoende steun bestaat voor deze prognose binnen de onderneming.

B.2 Aanvullend dienen ook de volgende procedures uitgevoerd te worden.

Indien er sprake is van gerede twijfel omtrent de continuïteit, moet worden ingeschat of de onderneming rekening heeft gehouden met de boekwaardes van de activa en passiva.

- Er dient gekeken te worden of er een impairment test heeft plaatsgevonden op de goodwill en andere immateriële vaste activa.
- Er dient gekeken te worden of uitgestelde belastingvorderingen realiseerbaar zijn.

Vraag verantwoordingsdocumenten op bij het management waarin de toekomstplannen worden uiteengezet.

Bepaal of er communicatie met degenen belast met governance dient plaats te vinden over deze gerede twijfel omtrent continuïteit. Hierbij dient rekening gehouden te worden met:

- De eventuele materialiteit van de gerede twijfel;
- De relevantie van het continuïteitsprincipe bij de voorbereiding en de presentatie van de financiële verslagen.
- De toereikendheid van de toelichting omtrent deze gerede twijfel in de jaarrekening.

B.3 Conclusie

Stel een conclusie op omtrent de mogelijkheid van de onderneming om de continuïteit in de toekomst te handhaven. Bij het opstellen van deze conclusie geeft het werkprogramma de volgende vijf mogelijke conclusies weer:

1. We hebben gebeurtenissen en/of omstandigheden geconstateerd die gerede twijfel omtrent de continuïteit kunnen veroorzaken. We hebben echter voldoende controle informatie verzameld om te kunnen concluderen dat het hanteren van het 'going concern-principe' is toegestaan. Er hoeven geen additionele toelichtingen te worden toegevoegd.
2. We hebben gebeurtenissen en/of omstandigheden geconstateerd die gerede twijfel omtrent de continuïteit kunnen veroorzaken en we hebben geconstateerd dat deze gerede twijfel van materiële aard is. We hebben echter voldoende controle informatie verzameld

om te kunnen concluderen dat het hanteren van het 'going concern-principe' is toegestaan. Bovendien zijn er in de jaarrekening adequate toelichtingen opgenomen.

3. We hebben gebeurtenissen en/of omstandigheden geconstateerd die gerede twijfel omtrent de continuïteit kunnen veroorzaken. We hebben echter voldoende controle informatie verzameld om te kunnen concluderen dat het hanteren van het 'going concern-principe' is toegestaan. De additionele toelichtingen in de jaarrekening volstaan echter niet.
4. We hebben gebeurtenissen en/of omstandigheden geconstateerd die gerede twijfel omtrent de continuïteit kunnen veroorzaken en we hebben geconstateerd dat deze gerede twijfel van materiële aard is. We concluderen dat het hanteren van het 'going concern-principe' niet is toegestaan en bovendien is er sprake van een dusdanige mate van materialiteit en diepgaande invloed dat de jaarrekening misleidende informatie zou kunnen verschaffen.
5. We hebben gebeurtenissen en/of omstandigheden geconstateerd die gerede twijfel omtrent de continuïteit kunnen veroorzaken en we hebben geconstateerd dat deze gerede twijfel van materiële aard is. We concluderen dat het hanteren van het 'going concern-principe' niet is toegestaan. Bovendien is het management van de cliënt niet bereid om de continuïteitsbeoordeling uit te breiden.

In het werkprogramma dient één van bovenstaande conclusies aangevinkt te worden.